

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KATILIM BANKALARINDA DIŞ TİCARETİN FİNANSMANINDA
TÜRK EXİMBANK UYGULAMALARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Onur CERUZ

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kenan GÖÇER

Ağustos - 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KATILIM BANKALARINDA DIŞ TİCARETİN FİNANSMANINDA
TÜRK EXİMBANK UYGULAMALARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Onur CERUZ

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez 21/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyeokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç.Dr.Fatih Yardımcıoğlu	Başarılı	mbyg
Dr. Öğr. Üyesi Kerem Göçer	Başarılı	Kerem
Dr. Öğr. Üyesi Kadri ÜÇAY	Başarılı	Kadri

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Onur CERUZ
Öğrenci Numarası	:	Y146060026
Enstitü Anabilim Dalı	:	İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı
Enstitü Bilim Dalı	:	İslam Ekonomisi ve Finansı Bilim Dalı
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Katılım Bankalarında Dış Ticaretin Finansmanında Türk Eximbank Uygulamalarının Değerlendirilmesi
Benzerlik Oranı	:	% 14

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

21.08.2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciyeye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Kenan Göçer

Tarih: 21.08.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanmasında desteklerini esirgemeyen kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kenan Göçer'e ve tez süreci boyunca çok değerli katkıları için Doç. Dr. Fatih Yardımcıoğlu'na teşekkürü borç bilirim. Bununla birlikte Mehmet Yeşilyaprak ve Hasan Hüseyin Meriç ve Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırma Merkezinde doktora programındaki arkadaşlarıma katkıları için teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak tez süreci boyunca desteklerini her daim yanımda hissettiğim aileme gösterdikleri sabır ve destekleri için teşekkür ederim.

Onur CERUZ

21/08/2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix

GİRİŞ	1
--------------------	----------

1. BÖLÜM: DIŞ TİCARET MEVZUATI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
--	----------

1.1. Dış Ticaret Mevzuatı.....	6
1.1.1. İhracat Mevzuatı	6
1.1.2. İthalat Mevzuatı	9
1.1.3. Gümrük Mevzuatı	10
1.1.4. Kambiyo Mevzuatı ve Merkez Bankası.....	11
1.1.5. Uluslararası Anlaşmalar	11
1.1.6. Serbest Bölgeler Kanunu	12
1.1.7. Dış Ticarete Standardizasyon Rejimi Kararı	13
1.2. Kavramsal Çerçeve ve Dış Ticaret Uygulamaları.....	14
1.2.1. Dış Ticaretin Gereksinimleri.....	14
1.2.2. Dış Ticarete Teslim Şekilleri	15
1.2.3. Dış Ticarete Ödeme Şekilleri.....	17
1.3. Türkiye Dış Ticaretinde Ödeme Şekillerinin Dağılımı.....	25
1.4. Dış Ticaretin Finansmanında Kullanılan Yöntemler	26
1.4.1. Leasing – Finansal Kiralama.....	26
1.4.2. Faktoring	27
1.4.3. Forfaiting.....	28
1.4.4. Prefinansman Kredileri	29
1.4.5. Türk Eximbank Kredileri.....	29

2. BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞI VE KATILIM BANKALARINDA DIŞ TİCARETİN FİNANSMANINDA KULLANILAN ÜRÜNLER	30
---	-----------

2.1. Katılım Bankacılığına Genel Bakış.....	30
2.1.1. Katılım Bankalarının Tanımı	30
2.1.2. Türkiye’de Katılım Bankalarının Kuruluşu	30
2.1.3. Katılım Bankalarının İlkeleri	31
2.2. Katılım Bankaları ile Mevduat Bankaları Arasındaki Farklılıklar.....	32
2.3. Katılım Bankalarında Fon Toplama Yöntemleri.....	33
2.3.1. Özel Cari Hesaplar	34
2.3.2. Katılma Hesapları	34
2.4. Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri.....	36
2.4.1. Bankacılık Kanunu Kapsamında Katılım Bankalarının Finansman Yöntemleri	36
2.4.2. Katılım Bankacılığı Uygulamasında Fon Kullandırma Yöntemleri	37
2.5. Katılım Bankalarında Dış Ticaretin Finansmanında Kullanılan Ürünler	46
2.5.1. Peşin İthalatın Murabaha Yolu ile Finansmanı.....	46
2.5.2. Akreditif ve Akreditifin Murabaha Yolu ile Finansmanı	47
2.5.3. İthalatın Leasing Yolu ile Finansmanı	52
2.5.4. İthalatın Kabul / Aval Krediler Yolu ile Finansmanı.....	53
2.5.5. İthalatın SEP (Suudi Export Program) Programı ile Finansmanı	54
2.5.6. İthalatın ITFC (Islamic Trade Finance Corporation) Programı ile Finansmanı	55
2.5.7. Aval Poliçe ile Vadeli İhracat Finansmanı	55
2.5.8. Akreditif ile Vadeli İhracat Finansmanı.....	56
2.5.9. Harici Garantiler (Yurt Dışı Teminat Mektupları) ve Kontragarantiler	57
2.5.10. Türk Eximbank Uygulamaları	57

3. BÖLÜM: TÜRK EXIMBANK VE KATILIM BANKALARINDA TÜRK EXİMBANK UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....58

3.1. Araştırmanın Amacı	58
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	58
3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	61
3.4. Literatür Taraması	62
3.4.1. Yerli Literatür	62

3.4.2. Yurt Dışında Yayınlanan Literatür	66
3.5. Türk Eximbank Hakkında	67
3.5.1. Türk Eximbank Amacı ve Faaliyet Konusu.....	68
3.5.2. Türk Eximbank Ürün ve Kredi Programları	70
3.5.3. Türk Eximbank Ürünleri Yıllık Finansal Analizi	74
3.6. Katılım Bankalarında Türk Eximbank Uygulamaları	76
3.6.1. Teminat Mektubu ile Türk Eximbank Doğrudan Kredilerine Erişim.....	76
3.6.2. Katılım Bankaların Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK).....	77
3.6.3. Türk Eximbank İhracat Alacak Sigortasının Teminata Alınması.....	78
3.7. İslam Ülkelerinde İhracatı Destekleyen Kuruluşlar ve Faizsiz Finans Uygulamaları Bulunan Eximbank Örnekleri	80
3.7.1. Malezya İhracatı Destekleme Kuruluşu (Malezya Exim Bank)	82
3.7.2. Endonezya İhracatı Destekleme Kuruluşları (Endonezya Exim ve Pt Asuransi Asei).....	82
3.7.3. Katar İhracatı Destekleme Kuruluşu (Katar Development Bank)	83
3.7.4. Ürdün İhracatı Destekleme Kuruluşu (JLGC)	83
3.7.5. İslam Ülkeleri İhracat Destek Kuruluşları Birliği (Aman Union)	84
3.7.6. İslam Yatırım ve İhracat Kredisi Sigortası Kurumu (ICIEC).....	84
3.8. Katılım Bankalarında Türk Eximbank Uygulamalarının Değerlendirilmesi	86
3.8.1. Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredisi'nin Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalarda ki Süreçlerinin Karşılaştırılması	86
3.8.2. Katılım Bankalarında Sevk Öncesi İhracat Kredilerinin Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) Kapsamında Değerlendirilmesi.....	95
3.8.3. Katılım Bankalarında Sevk Öncesi İhracat Kredilerinin Finansal Açından Değerlendirilmesi.....	107
3.8.4. Diğer Türk Eximbank Uygulamalarının Katılım Bankalarında Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi.....	112
3.8.5. Katılım Bankalarında Türk Eximbank Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler	122

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	135
KAYNAKÇA	141
ÖZGEÇMİŞ.....	148

KISALTMALAR

AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institution
AYB	: Avrupa Yatırım Bankası
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CIF	: Cost, Insurance and Freight
CFR	: Cost And Freight
COMCEC	: The Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation of the Organisation of Islamic Cooperation
CPT	: Carriage Paid To
DAP	: Delivered At Place
DAT	: Delivered At Terminal
DDP	: Delivered Duty Paid
DHAMAN	: The Arab Investment and Export Credit Guarantee Corporation
EURIBOR	: The Euro Inter Bank Offered Rate
EXW	: Ex Works
FAS	: Free Alongside Ship
FCA	: Free Carrier
FOB	: Free On Board
ICIEC	: The Islamic Corporation for the Insurance of Investment and Export Credit
ICD	: Islamic Corporation for the Development of the Private Sector
IDB	: Islamic Development Bank
INCOTERMS	: International Commercial Terms
ITFC	: International Islamic Trade Finance Corporation
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
JLGC	: Jordan Loan Guarantee Corp
KGF	: Kamu Garanti Fonu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LIBOR	: London Inter Bank Offered Rate
MEXİM	: Malezya Exim Bank
QDB	: Qatar Development Bank
SEP	: Saudi Export Program
SFD	: Saudi Fund for Development
SÖİK	: Sevk Öncesi İhracat Kredisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USD	: United States Dollar

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : İhracat İşlemlerinde Ödeme Şekilleri 2013-2018 (Bin, USD).....	25
Tablo 2 : İthalat İşlemlerinde Ödeme Şekilleri 2013-2018 (Bin, USD)	26
Tablo 3 : Katılımcılar Listesi	60
Tablo 4 : Türk Eximbank Kredi Programları 2014-2018 (Milyon USD)	74
Tablo 5 : Türk Eximbank SÖİK ve Reeskont Kredileri Pay Gelişimi 2014-2018.....	75
Tablo 6 : Katılım Bankalarının Türk Eximbank Gayri Nakdi Ürün Risk Tutarı	77
Tablo 7 : İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Üye Ülkeleri İhracat Destek Kuruluşları.....	81
Tablo 8 : Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalarda SÖİK Süreçlerindeki Farklılıklar.....	94
Tablo 9 : Katılım Bankaları SÖİK Kullanım Rakamları.....	108
Tablo 10 : Toplam Türk Eximbank SÖİK Rakamları.....	108
Tablo 11 : Katılım Bankaları ile Toplam Bankacılık Kullandırılan Fon Rakamları (Bin TL)	109
Tablo 12 : Katılım Bankalarının Türk Eximbank'a Hitaben Verdikleri Teminat Ürünleri ve Reeskont Kredi Karşılaştırması (Milyon USD).....	111
Tablo 13 : Katılım Bankalarında SÖİK ve Türk Eximbank'a Verilen Gayri Nakdi Ürünler 2014-2018	111
Tablo 14 : Türk Eximbank Alacak Sigortası Rakamları 2014-2018 (Milyon USD) ..	119
Tablo 15 : Katılım Bankalarında Türk Eximbank Uygulamalarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi	138

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : Mal Murabahası İşlem Süreçleri	88
Şekil 2 : Vekalet İşlem Süreçleri	90
Şekil 3 : Katılım Bankalarında SÖİK İşlem Süreçleri.....	92
Şekil 4 : Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı ile Reeskont Kredisi	115
Şekil 5 : Katılım Sigortası Prensipleri Dahilinde İhracat Alacak Sigortası Modeli	120

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Katılım Bankalarında Dış Ticaretin Finansmanında Türk Eximbank Uygulamalarının Değerlendirilmesi			
Tezin Yazarı: Onur Ceruz		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Kenan GÖÇER	
Kabul Tarihi: 21.08.2019		Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 148 (tez)	
Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı			
<p>Faizsiz bankacılık ve İslam ekonomisi ilkeleri dahilinde faaliyet gösteren katılım bankaları, faaliyete başladıkları 1985 yılından günümüze kadarki süreçte birçok aşamadan geçerek, finans sisteminin önemli aktörlerinden biri haline gelmişlerdir. Katılım bankaları faiz hassasiyeti bulunan mevduat sahiplerinden topladıkları fonları faizsiz bankacılık faaliyetlerinde kullanarak elde edilen kar ya da zararın paylaşılması esasları ile hareket etmektedirler.</p> <p>Katılım bankaları dış ticaretin finansmanı alanında da önemli bir role sahiptir. Katılım bankaları dış ticaretin finansmanında mevcut klasik fon kullandırma yöntemlerini kullanabiliyorlar, dış ticarete özgü ürünlerini de müşterilerinin hizmetine sunmaktadır. Katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünler arasında Türk Eximbank uygulamaları da yer almaktadır. 2014 yılına kadar katılım bankalarından bir kısmı Türk Eximbank'a hitaben müşterilerine verdikleri teminat mektubu ile Türk Eximbank uygulamalarına ulaşım sağlıyorlar, bazı katılım bankaları danışma kurullarının onay vermemesi nedeni ile Türk Eximbank kaynaklarına erişimde kullanılmak üzere müşterilerine teminat mektubu vermiyorlar ve Türk Eximbank ile ilgili bir uygulama sunmuyorlardı. 2014 yılında Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredisi programı Faizsiz Finans Standartları dahilinde düzenlenerek, katılım bankalarının aracılığı ile ihracatçı müşterilerin kullanımına sunulmaya başlanmıştır.</p> <p>Bu çalışmada Türk Eximbank uygulamalarının katılım bankalarındaki etkinliği değerlendirilmiştir. Mevcut kullanımda olan ürünler konvansiyonel bankalarla karşılaştırılmış, Faizsiz Finans Standartları dahilinde değerlendirilmiş, finansal açıdan büyüme rakamları ortaya konulmuş ve kullanımda olmayan diğer Türk Eximbank ürünlerinin de katılım bankalarında uygulanabilirliği değerlendirilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Dış Ticaret, Türk Eximbank Uygulamaları, İslam Ekonomisi, Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐	
Title of Thesis: Evaluation of Export Credit Bank of Turkey (Turk Eximbank) Applications in Foreign Trade Financing in Participation Banks				
Author of Thesis: Onur CERUZ Supervisor: Ass. Prof. Kenan GÖÇER				
Accepted Date: 21.08.2019 Number of Pages: ix (pre text) + 148 (mainbody)				
Department: Islamic Economics and Finance				
<p>Participation banks operating within the principles of interest-free banking and Islamic economics have become one of the important actors of the financial system by going through a phase in the period from 1985 to these days. Participation banks collect funds from depositors with interest sensitivity and they use it in interest-free banking activities. Participation banks act on the basis of sharing the profit or loss that is obtained.</p> <p>Besides, participation banks have an important role in the field of foreign trade financing. Participation banks can use both present classical fund raising methods in foreign trade financing and put foreign trade products at customers disposal. Export Credit Bank of Turkey (Turk Eximbank) applications are among the products used in the financing of foreign trade in participation. Until 2014 while some of the participation banks provided access to Turk Eximbank applications with a letter of guarantee to their customers, some of the participation banks doesn't use Turk Eximbank resources in their products because of their boards rejections. In 2014, Turk Eximbank Preshipment Export Credit program was regulated within the Interest Free Finance Standards and started to be used for exporter customers through participation banks.</p> <p>In this study, the effectiveness of Turk Eximbank applications in participation banks was evaluated. The products currently in use were compared with conventional banks, evaluated within the Interest Free Finance Standards, financial growth figures were put forward and some of Turk Eximbank products that are not in use in the participation banks were evaluated within the scope of applicability.</p>				
Keywords: Participation Banking, International Trade, Turkish Eximbank Applications, Islamic Economy, Participation Banking Export Credit Before Shipment				

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Problemi

Türkiye’de ilk olarak 1985 yılında faaliyete geçen katılım bankaları, faizsiz bankacılık yöntemleri ile fon toplayarak yine faizsiz bankacılık yöntemleri ile ticarete konu olan ve katılım bankacılığı prensiplerine uygun olan finansman ihtiyaçlarının karşılanması için fon kullandırmaktadır.

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri İslam ekonomisi literatüründe yer alan, murabaha, ortaklık sözleşmeleri olarak geçen mudaraba ve müşareke, kiralama sözleşmesi olarak geçen icara, selem ve istisna gibi ürünlerdir. Katılım bankaları bu ürünlerle müşterilerinin iç pazardaki finansman ihtiyacı taleplerini karşılarken, dış ticaretin finansmanı içinde müşterilerine geniş bir ürün yelpazesi sunmaktadır. Katılım bankalarının dış ticaretin finansmanında kullandığı ürünler arasında; yukarıda sayılan klasik ürünler olduğu gibi, dış ticaretin kendine ait özelliklerini barındıran farklı ürünlerde yer almaktadır.

Katılım bankalarının dış ticaretin finansmanında sundukları ürünler arasında Türk Eximbank uygulamaları da yer almaktadır. Türk Eximbank ihracatın geliştirilmesi amacı ile kurulmuş, ihracatçılara düşük maliyetli finansman sağlayan bir kuruluştur. Bazı katılım bankalarının danışma kurullarının izin verdiği teminat mektubu ile Türk Eximbank’ın mevcut uygulamalarının kullanılabilirliğine bazı katılım bankaları danışma kurulları uygunluk vermemekte bu nedenle katılım bankacılığı sektörünün tamamı aynı düzeyde Türk Eximbank uygulamalarına erişim sağlayamamaktadır. Bunun yanında 2014 yılında Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredisi programı faizsiz finans standartları dahilinde düzenlenerek katılım bankaları aracılığı ile kullandırılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın konusunu; katılım bankalarında uygulamada olan Türk Eximbank uygulamaları, uygulamaların süreçlerinin ve uygulamaların katılım bankalarındaki kullanımının etkinliğinin değerlendirilmesi ile daha etkin kullanılabilmesini sağlayacak uygulama önerileri oluşturmaktadır.

Çalışma da Türk Eximbank kredi ve ürün programları ayrıntılı bir şekilde aktarılmış, katılım bankaları ile başlanan Sevk Öncesi İhracat Kredisi programı süreçleri ortaya konularak Türk Eximbank'ın, reeskont kredisi, yatırım kredisi ve ihracat sigortası gibi diğer programlarının da katılım bankalarında uygulanabilirliği, faizsiz bankacılık ilkeleri dahilinde değerlendirilmeye tutulmuştur.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı katılım bankalarında kullanılan Tür Eximbank uygulamalarının süreçlerini değerlendirerek, kullanım etkinliğini ve sorunları tespit etmek, etkinliğini arttırabilmek için öneriler getirerek uygulamada olmayan Türk Eximbank ürünlerinin katılım bankalarında kullanılabilirliğini açıklamaları ile ortaya koymaktır.

Çalışmanın Önemi

Dış ticaretin finansmanında ve özellikle ihracatın finansmanında Türk Eximbank uygulamaları önemli bir paya sahiptir. İhracatçı müşteriler Türk Eximbank'ın sağladığı devlet destekli kredilerle çok düşük maliyetli finansman sağlayabilirken, ihracat alacağı sigortası ile daha güvenli ihracat yapabilmektedirler.

Ancak faiz hassasiyeti bulunan ihracatçılar Türk Eximbank kaynaklarının faizli sistemle işlemeden dolayı bu finansman imkanlarını kullanmamaktadırlar. Ancak katılım bankaları ilkeleri dahilinde, faizsiz finans standartları çerçevesinde Türk Eximbank uygulamaları tekrar düzenlendiğinde faiz hassasiyeti bulunan müşteriler bu finansman olanaklarına katılım bankalarının aracılığı ile ulaşmayı tercih edebilmektedirler. Sevk Öncesi İhracat Kredisi ile katılım bankaları prensipleri dahilinde düzenlenen bu aracılık modeli diğer Türk Eximbank uygulamaları içinde değerlendirildiğin de büyük bir ihracatçı kitlesinin faizsiz finansman yöntemleri ile Türk Eximbank'ın uygun maliyetli finansman imkanlarına erişebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın konusunda yer alan Türk Eximbank uygulamalarının, faizsiz bankacılık prensipleri ile katılım bankacılığı sisteminde de sunulabiliyor olması, katılım bankalarının rekabet gücünü arttırabilecek ve aynı zamanda faizsiz finans tercihinde bulunmak isteyen ihracatçı firmaların devlet kaynaklı ihracat kredilerine faizsiz finansman yöntemleri ile ulaşabiliyor olmasını sağlayabilecektir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın hazırlanmasında nitel araştırma yöntemlerinden belge incelemesi (içerik analizi) yöntemi ile kavramsal analiz yapılmış, kavramsal analizde yer almayan bilgi ve uygulamalara alanda yapılan görüşme yöntemi ile ulaşılarak değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

Kavramsal Analiz; Çalışma da ilk olarak kavramsal analiz çerçevesinde İslam ekonomisi, katılım bankacılığı, dış ticaret ve finansmanı ve Türk Eximbank ile ilgili yerli ve yabancı literatürdeki çalışmalar ve eserler incelenmiş, katılım bankalarının dış ticaretin finansmanında kullandığı ürünlerin açıklanması noktasında, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin ürün ve hizmet dokümanları ile Türk Eximbank'ın faaliyet raporları ve uygulama esaslarından faydalanılmıştır.

Görüşme Yöntemi; Konu ile ilgili belge incelemesinde yer almayan bilgilere ulaşmak ve alan araştırması yapmak adına görüşme formu yaklaşımı olarak da adlandırılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme yöntemi bireylerin düşünce, duygu ve tecrübelerinin aktırılması ve sahip oldukları bilgilere ulaşılabilmesi noktasında güçlü bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Görüşme yöntemlerinden biri olan görüşme formu yaklaşımında, araştırma problemi ile ilgili konu ve bilgilere ulaşabilmek adına, belirlenen örneklem kitlesi için hazırlanmış olan soru ve konu listesinden oluşan bir görüşme formu hazırlanmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek: 132-136)

Çalışmamızda kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile kendi alanlarında hazırladığımız sorulardan oluşan görüşme formları ile konunun muhatapları olarak seçilen Türk Eximbank yetkilileri, katılım bankaları çalışanları ve Türk Eximbank kaynaklarını kullanan ihracatçı müşterilerle mülakatlar yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini; alandaki geliştirici ve uygulayıcılar olarak faaliyet gösteren Türk Eximbank ve katılım bankaları'nın şube ve ilgili birim çalışanları ile, uygulamaların kullanıcısı olan ihracatçı firmaların yetkilileri oluşturmuşlardır. Yapılan görüşmelerde ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarından beş tanesinin, şube müdürleri, birim yöneticileri, şube çalışanları ve danışma kurulu üyeleri ve ülkemizde ihracat rakamlarında öne çıkan sektörlerden olan otomotiv, tekstil ve gıda sektöründe faaliyet gösteren ihracatçı firma

yetkilileri ile görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar ülkemizin ihracat rakamında ilk üçte olan İstanbul, Bursa ve Kocaeli illerinden tercih edilmiştir.

İçerik analizi ve mülakatlar sonucunda oluşan bilgilerle katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamalarının etkinliği, konvansiyonel bankalarla karşılaştırılması, Faizsiz Finans Standartları açısından değerlendirilmesi, finansal açıdan değerlendirilmesi yapılarak ortaya konmaya çalışılmış ve diğer uygulamalarında katılım bankalarında kullanılabilirliği konusunda öneriler getirilmiştir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünlerin açıklamalarını ve işleyiş süreçlerini içermektedir. Bununla birlikte Türk Eximbank uygulamaları alanında yapılan değerlendirmeler diğer ürünler için yapılmamıştır. Çalışmada süreçlerin değerlendirilmesi ve konvansiyonel bankalarla karşılaştırılması noktasında Türk Eximbank uygulamalarından katılım bankalarında aracılık yöntemi ile kullanılan Sevk Öncesi İhracat Kredisi ürünü değerlendirmelerin ana konusunu oluşturmuştur. Sevk Öncesi İhracat Kredisi dışında aracılık yöntemi ile başka bir ürünün bulunmaması ve diğer uygulamalara teminat mektubu ile erişim sağlanabiliyor olmasından dolayı süreçlerde bir farklılık bulunmaması Sevk Öncesi İhracat Kredisi ürününe odaklanmayı zorunlu kılmıştır.

Katılım bankalarında uygulanan Türk Eximbank uygulamalarının finansal verilerine Türk Eximbank ile yapılan mülakatlarla ulaşılmış olup bu veriler 2014-2018 yılları arasını kapsamaktadır.

Araştırmanın Sorusu

“Katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında Türk Eximbank uygulamalarının kullanımı etkin midir?” sorusu bu araştırmanın sorusunu oluşturmaktadır. Bu soru ile birlikte yapılan değerlendirmelerle Türk Eximbank uygulamalarının daha etkin kullanılabilmesi için neler yapılmalıdır? sorusuna yanıt aranmış ve öneriler sunulmuştur.

Araştırmanın İçeriği

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde dış ticaret mevzuatını oluşturan kanun, yönetmelik ve kararlar içeriğinde yer alan kavram ve tanımlamalara yer verilmiş,

kavramsal olarak dış ticaretin tanımı yapılarak, dış ticaret uygulamaları başlığı altında dış ticaretteki teslimat ve ödeme Şekilleri aktarılmış ve son olarak dış ticaretin finansmanında kullanılan yöntemler açıklanmıştır. İkinci bölümde katılım bankacılığı ile ilgili olarak Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının kuruluş süreçleri aktarılmış, mevzuattaki tanımlamalarla birlikte katılım bankaları ile mevduat bankaları arasındaki farklılıklar ortaya konulmuş, katılım bankalarının fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri ile dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünlere yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde Türk Eximbank hakkında bilgiler verilerek katılım bankalarında kullanılan Türk Eximbank ürünleri açıklanmış ve katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamaları, konvansiyonel bankalarla farklılıkları açısından, Faizsiz Finans Standartlarına uyumu açısından ve finansal açıdan değerlendirilmiş, Türk Eximbank’ın SÖİK dışındaki diğer ürünlerinin de katılım bankalarında kullanılabilirliği değerlendirilerek, model önerilerinde bulunulmuştur. Sonuç ve değerlendirme kısmında çalışma boyunca yapılan değerlendirmelerin özeti sunularak katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamalarının etkinliğinin arttırılması noktasında öneriler ortaya konulmuştur.

1. BÖLÜM: DIŞ TİCARET MEVZUATI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde dış ticaret mevzuatını oluşturan kanun ve yönetmelikler açıklanarak, uluslararası ticaret ile ilgili temel kavramlar, ilgili mevzuat ve düzenlemelerde geçen tanımlamaları ile aktarılmıştır. Bölümün kavramsal çerçeve başlıklı ikinci kısımda ise, dış ticaret kavramının tanımı yapılarak, dış ticaret ihtiyacını ortaya çıkartan gereksinimler açıklanmış, teslim ve ödeme şekilleri ile ilgili bilgilere yer verilmiş ve dış ticarete kullanılan finansman yöntemleri aktarılmıştır.

1.1. Dış Ticaret Mevzuatı

Ülkemizde dış ticaret işlemleri temelde; İhracat Mevzuatı, İthalat Mevzuatı, Kambiyo Mevzuatı ve Gümrük Mevzuatında yer alan karar, yönetmelik ve tebliğler tarafından düzenlenmektedir. Geniş anlamda dış ticaret mevzuatı bu dört temel mevzuatla birlikte, bu mevzuatlarında içeriğinde yer alan; İhracat Rejimi Kararı, Dahilde İşleme Rejimi Kararı, Hariçte İşleme Rejimi Kararı, İhracat Yönetmeliği, Gümrük Tarifesi, Gümrük Yönetmeliği, Merkez Bankası Genelgeleri, Uluslararası Anlaşmalar, Serbest Bölgeler Kanunu, İthalat Rejimi Kararı, İthalat Yönetmeliği, Geçici İthalat Rejimi Kararı, Dış Ticarete Standardizasyon Kararı ve diğer tebliğlerden oluşmaktadır. (www.ticaret.gov.tr, 2019)

1.1.1. İhracat Mevzuatı

İhracat Mevzuatı genel olarak; İhracat Rejimi Kararı, İhracat Yönetmeliği, Dahilde İşleme Rejimi Kararı, Hariçte İşleme Rejimi Kararı ve ihracat tebliğlerini kapsamaktadır. İhracatçı Birlikleri Hakkındaki Mevzuatta bu çalışmada İhracat Mevzuatı kapsamına dahil edilerek açıklanmıştır.

1.1.1.1. İhracat Rejimi Kararı

Gümrük Kanunu'nda İhracat Rejimi; *“serbest dolaşımda bulunan eşyanın ihracat amacıyla Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkışına ilişkin olarak belirlenen hükümlerin uygulandığı rejim”* olarak tanımlanmaktadır. (Gümrük Kanunu,1999: md.150)

İhracat Rejimi Kararı 22515 sayılı Resmi Gazete 'de belirtildiği şekli ile; *“ihracatın ülke ekonomisi yararına düzenlenmesini, desteklenmesini ve geliştirilmesini sağlamak için ihracatta yetkili mercii ve uygulanacak esasları belirlemek”* amacı ile çıkarılmıştır. (Bakanlar Kurulu Kararı, 1966: md.1)

1.1.1.2. İhracat Yönetmeliği

İhracat Yönetmeliği, 22.12.1995 tarih ve 95/7623 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren İhracat Rejimi Kararı'na dayanılarak hazırlanmıştır. İhracat Yönetmeliği'nin devamında ihracat şekilleri ve esasları, gümrük beyannamesinin iptali, alıcısı tarafından kabul edilmeyen malların durumu, alıcısına teslim edilmeyen mallar ve malların terk edilmesi, nisbi aidat, gümrük idarelerince yapılacak işlemler ve fiili ihracatı müteakip ihracatçı birliklerinin mükellefiyeti bölümleri bulunmaktadır. (İhracat Yönetmeliği, 2006)

1.1.1.3. Dahilde İşleme Rejimi Kararı

Dahilde İşleme Rejimi Kararı'nın amacı ilgili karar maddesinde şu şekilde belirtilmektedir; *“dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek suretiyle ihracatı arttırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.”* (Dahilde İşleme Rejimi Kararı, 2005: md.1)

Dahilde İşleme Rejimi Kararı'nın kapsamı ise kararın 2. maddesinde şu şekilde belirlenmiştir; *“elde edilmesinde ithal girdi kullanılan işlem görmüş ürünün ihracı ile ihracatı sayılan satış ve teslimlerin belirlenmesi, yönlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesini kapsamaktadır”.* (Dahilde İşleme Rejimi Kararı, 2005: md.2)

Bu karar kapsamında dahilde işleme izni ve izin belgesi ile, ihracatı yapılacak bir ürünün elde edilmesinde kullanılacak olan hammadde, yarı mamul, mamul yada işlem görmemiş eşya vb. karar da tanımlanmış ithal eşyaların ithalatında ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, vergisi de teminata bağlanmak sureti ile ithalatın gerçekleşmesi sonrasında ihracat taahhüdünün yerine getirilmesi ile vergi için alınan teminatın geri iade edilmesi yada teminatı dışında alınan verginin iade edilmesi sağlanmaktadır. (Dahilde İşleme Rejimi Kararı, 2005: md.5 ve 8)

1.1.1.4. Hariçte İşleme Rejim Kararı

Hariçte İşleme Rejim Kararı'nın amacı şu şekilde belirtilmektedir; “*serbest dolaşımdaki eşyanın işlenmek, tamir edilmek veya yenilenmek üzere geçici olarak ihraç edilmesi ve işlem görmüş ürünün tam veya kısmi muafiyetten yararlanarak serbest dolaşıma girmesinin sağlanması ile ithal edilen işlem görmüş ürünlerin aynısını veya benzerini üreten Türkiye'deki üreticilerin temel ekonomik çıkarlarının olumsuz etkilenmemesi kaydıyla, ihraç eşyasının satışının teşviki amacıyla hazırlanmıştır.*” (Hariçte İşleme Rejimi Kararı, 2007: md.1)

1.1.1.5. İhracat Birlikleri Mevzuatı

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM); 5910 Sayılı Türkiye İhracatçılar Meclisi ile İhracatçı Birliklerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'da yapılan tanım ile;

“Birliklerin koordinasyonunu sağlamak, ihracatçıların sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalarda bulunmak, dış ticaretin ülke menfaatine uygun olarak gelişmesine yardımcı olarak çalışmalar yapmak ve ihracatçıları en üst düzeyde temsil etmek üzere, ihracatçı birliklerinin üst kuruluşu olan özel bütçeye sahip ve tüzel kişiliği ifade etmektedir.” (TİM Hakkında, 2009: md.2)

Aynı kanunda TİM'in üst kuruluşu olduğu ihracat birlikleri ise;

“İhracatçıları örgütlendirmek suretiyle ihracatı arttırmak ve dış ticaretin ülke menfaatine uygun olarak gelişmesini sağlamak üzere, özel bütçeye sahip ve tüzel kişiliği haiz olarak, TİM'in teklifi, Müsteşarlığın uygun görüşü ve Bakanlık onayı ile kurulan birlikler” olarak ifade edilmektedir. (TİM Hakkında, 2009: md.2)

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) altında bölgesel olarak faaliyet gösteren, Akdeniz İhracatçı Birlikleri, Batı Akdeniz İhracatçılar Birliği, Denizli İhracatçılar Birliği, Doğu Anadolu İhracatçılar Birliği, Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği, Ege İhracatçılar Birlikleri, Güney Doğu Anadolu İhracatçılar Birlikleri, İstanbul İhracatçı Birlikleri, İstanbul Maden ve Metal İhracatçı Birlikleri, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçılar Birlikleri, Karadeniz İhracatçı Birlikleri, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri ve Uludağ İhracatçı Birlikleri olmak üzere on üç birlik bulunmaktadır. (www.tim.org.tr/tr/birlikler.html, 2019)

1.1.2. İthalat Mevzuatı

İthalat Mevzuatı; İthalat Rejimi Kararı, İthalat Yönetmeliği ve İthalat Tebliğlerinden oluşmaktadır. İthalat Mevzuatı içerisinde Gümrük Kanunu içerisinde yer alan Geçici İthalat Rejimi de eklenerek açıklanmıştır.

1.1.2.1. İthalat Rejimi Kararı

İthalat Rejimi Kararı'nın amacı ilgili karar maddesinde şu şekilde belirtilmektedir; *“Bu kararın amacı, ithalatın ülke ekonomisi yararına ve uluslararası ticaretin gereklerine uygun olarak düzenlenmesini sağlamaktır. İthalat bu karar ile bu karara dayanılarak çıkarılacak yönetmelik, tebliğler, ilgili kuruluşlara verilecek talimatlar, çok taraflı veya iki taraflı anlaşmalar hükümleri çerçevesinde yürütülmektedir.”* (<https://www.ticaret.gov.tr/ithalat/ithalat-rejimi/ithalat-rejimi-karari>, 2019)

1.1.2.2. İthalat Yönetmeliği

İthalat Yönetmeliğinin genel hükümler kısmında 1. madde şu şekildedir; *“Yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı hükümlerine istinaden yapılacak ithalata ilişkin işlemler, karar ve bu yönetmelikle Müsteşarlığa tanınan yetkilere dayanılarak çıkarılacak tebliğler ile verilecek talimatlara, çok taraflı ve iki taraflı anlaşma hükümlerine göre yürütülmektedir.”* (İthalat Yönetmeliği, 1995: md.1)

Yönetmelikte *“ vergi numarasına sahip her gerçek ve tüzel kişi ile tüzel kişilik statüsüne sahip olmamakla birlikte yürürlükte ki mevzuat hükümlerine istinaden hukuki tasarruf yapma yetkisi tanınan kişiler ortaklıkları”* ithalat işlemlerini yürütebileceği ve bunun yanında özel anlaşmalara dayanan ithalatta, kitap ve diğer yayınların ithalatlarında, ülkemizde açılan uluslararası fuar ve sergilerde Müsteşarlıkça perakende satışına izin verilen malların ithalatında vergi numarasına sahip olma şartı aranmayacağı belirtilmektedir. (İthalat Yönetmeliği, 1995: md.3)

1.1.2.3. Geçici İthalat Rejimi

Geçici İthalat Rejimi ilgili Kanun maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır; *“serbest dolaşıma girmemiş eşyanın, ithalat vergilerinden tamamen ya da kısmen muaf olarak ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, Türkiye Gümrük Bölgesi içinde kullanılması ve bu kullanım sırasındaki olağan yıpranma dışında, herhangi bir*

değişikliğe uğramaksızın, yeniden ihracına olanak sağlayan hükümlerin uygulandığı rejimdir.” (Gümrük Kanunu, 1999: md.128)

1.1.3. Gümrük Mevzuatı

Gümrük Mevzuatı; Gümrük Kanunu, bu kanuna göre çıkartılan düzenlemeler, Gümrük Tarifesi ve Türkiye'nin taraf olduğu gümrük ile ilgili hükümler içeren uluslararası anlaşmalardan oluşmaktadır. (<https://ggm.gtb.gov.tr/mevzuat>, 2019)

1.1.3.1. Gümrük Kanunu

04.11.1999 tarihli 23866 sayılı Resmî Gazete de yayınlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu, *“Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine giren ve çıkan eşyaya ve taşıt araçlarına uygulanacak gümrük kurallarını belirlemek amacı”* ile yayınlanmıştır. (Gümrük Kanunu, 1999: md.1)

Kanun içeriğinde kişilerin gümrük mevzuatına ilişkin hak ve yükümlülükleri, döviz kuru ve süreleri, gümrük vergileri, gümrük tarifesi ve eşyanın sınıflandırılması, eşyanın menşei, eşyanın gümrük kıymeti, eşyanın ağırlığı ve kapları, vergi yükümlülüğü ve teminatlar, taşıma araçlarının kontrolü, eşyanın gümrük statüsü, eşyanın serbest dolaşımı, ithalat vergilerinden muafiyeti, transit, depolama rejimleri, özel kullanım ve işleme rejimleri, eşyanın çıkış işlemleri, gümrük idarelerindeki iş takipleri ve cezalar gibi alanlardaki kurallar yer almaktadır. (Gümrük Kanunu, 1999)

1.1.3.2. Gümrük Tarifesi

Gümrük Tarifesi; uluslararası ticarete konu olan bütün mallara uygulanan vergileri belirleyen listeleri kapsayan bir tarifedir. (www.oaib.org.tr, 2019)

4458 No'lu Gümrük Kanunu'nda Gümrük Tarifesi kapsamı itibari ile şu şekilde yer almaktadır; “

- a) *Bakanlar Kurulunca kabul edilen Türk Gümrük Tarife Cetvelini,*
- b) *Tamamen veya kısmen Türk Gümrük Tarife Cetveline dayanan veya bu cetvele ait açılımlar ekleyen ve eşya ticaretine ilişkin tarife önlemlerinin uygulanması için tespit edilen diğer cetvelleri,*

- c) *Türk Gümrük Tarifesinin kapsadığı eşyaya uygulanacak; gümrük vergi oranlarını, tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünlere uygulanan özel düzenlemeler çerçevesinde alınan ithalat vergilerini,*
- d) *Türkiye'nin bazı ülkeler veya ülke grupları ile yaptığı tercihli bir tarife uygulaması gerektiren anlaşmalarda yer alan tercihli tarife uygulamalarını,*
- e) *Türkiye tarafından tek taraflı olarak bazı ülkeler, ülke grupları veya toprak parçaları için tanınan tercihli tarife uygulamalarını,*
- f) *İthalat vergilerinde, bazı eşyaya şartlı olarak uygulanacak muafiyet veya indirim uygulamalarını,*
- g) *Yukarıdakilerin dışında kalan tarife uygulamalarını kapsamaktadır.”*
(Gümrük Kanunu, 1999: md.15)

1.1.4. Kambiyo Mevzuatı ve Merkez Bankası

Kambiyo Mevzuatı, yabancı para birimleri ile yapılan döviz işlemlerini düzenleyen yönetmeliklerden oluşmaktadır. Kambiyo Mevzuatının ana dayanağını “1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun”¹ oluşturmaktadır.

Merkez Bankası, “1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu”² ile ülkenin ekonomik gelişimini desteklemek amacıyla kurulmuş olup, para piyasası ve dolaşımını düzenleyen, reeskont oranlarını belirleyerek döviz rezervlerini kontrol altında tutan, Türk parasının istikrarına yönelik tedbirleri almakla yetkili kılınan, kanunda da belirtildiği şekli ile Türkiye’de banknot basım ve ihracında tek elden yetki sahibi olan bir kurumdur. (T.C. Merkez Bankası, 2011: 1-4)

1.1.5. Uluslararası Anlaşmalar

Ülkeler vatandaşlarının dış ticaret işlemlerindeki güvenliği sağlamak, vergisel düzenlemeler getirmek gibi amaçlarla başka ülkelerle karşılıklı olarak ticari ve ekonomik anlaşmalar imzalamaktadırlar. Türkiye’nin de bu bağlamda birçok ülke ile ikili düzeyde

¹ Kabul Tarihi: 20 Şubat 1930, Yayımlandığı Resmi Gazete: 25 Şubat 1930 tarihli 1433 sayılı Resmi Gazete

² Kabul Tarihi: 11 Haziran 1930, Yayımlandığı Resmi Gazete: 30 Haziran 1930 tarihli 1533 sayılı Resmi Gazete

anlaşmaları bulunmaktadır. Bu anlaşmalar arasında Ticaret Bakanlığı tarafından müzakereleri takip edilen ticaret ve ekonomi iş birliği anlaşmaları, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından takip edilen ve uygulanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları ve Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından uygulanan Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları yer almaktadır. (www.ticaret.gov.tr, 2019)

Ticaret ve ekonomi iş birliği anlaşmaları, anlaşmanın tarafı olan her iki ülkenin ekonomi ve ticari ilişkilerinde ikili iş birliklerinin geliştirilmesi, bunun için gerekli tedbirlerin alınması amacı ile düzenlenen anlaşmalardır. Bu anlaşmalar kayırlan ülke statüsüne ilişkin hükümleri de kapsamaktadır. İkili ticari ve ekonomik konularla ilgili anlaşmalar ve uluslararası müzakereler Ticaret Bakanlığı bünyesinde görev yapan Anlaşmalar Genel Müdürlüğü'nce yürütülmektedir. (eb.ticaret.gov.tr, 2019)

1.1.6. Serbest Bölgeler Kanunu

15 Haziran 1985 tarihli, 18785 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan 3218 Kanun No'lu Serbest Bölgeler Kanununun 1. maddesinde ilgili kanunun kapsamı şu şekilde ifade edilmiştir.; *“ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla serbest bölgelerin kurulması, yer ve sınırlarıyla faaliyet konularının belirlenmesi, yönetimi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları kapsamaktadır.”* (Serbest Bölgeler Kanunu, 1985: md.1)

Serbest bölgelerin tanımı, ilgili kanunda 2008 yılında yapılan değişiklikle³ şu şekilde yapılmıştır; *“Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber, yer ve sınırları Cumhurbaşkanınca belirlenmiş, serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanmasını bakımından Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen ve serbest dolaşımdaki eşyanın bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak*

³ (Değişik birinci fıkra: 12/11/2008-5810/4 md.)

eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir.” (Serbest Bölgeler Kanunu, 1985: md.6)

Serbest bölge ile Türkiye'nin diğer yerleri arasında yapılacak ticaret, dış ticaret rejimine tabiyken serbest bölge ile diğer ülkeler ve serbest bölgeler arasında ki ticari işlemlerde dış ticaret rejimi uygulanmamaktadır. (Serbest Bölgeler Kanunu, 1985: md.8)

1.1.7. Dış Ticarete Standardizasyon Rejimi Kararı

Dış Ticaret'te Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı'nın yürürlüğe konması Yüksek Planlama Kurulu'nun 2005/52 sayılı raporu üzerine Bakanlar Kurulu'nca 07.09.2005 tarihinde kararlaştırılmıştır. (Bakanlar Kurulu Kararı, 2005)

Kararın 1. maddesinde kararın amacı şu şekilde belirtilmektedir; “

- a) *Dış ticarete uygulanacak teknik düzenlemeler, standartlar, uygunluk değerlendirmesi ve denetimlerin uluslararası ticarete gereksiz engel teşkil etmesini önlemek ve ticareti geliştirmek,*
- b) *İhraç ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak suretiyle, ihracatta rekabet gücünü arttırmak ve dış alıcıların ürünlerimizi tercih etmesini sağlamak,*
- c) *İthal ürünlerde düşük kaliteden kaynaklanan haksız rekabeti ve yanıltıcı uygulamaları önlemek, tüketiciyi koruyucu ve kaliteyi yükseltici tedbirleri almak,*
- d) *İthal ve yerli ürünler arasında ayrımcılık yaratmayacak şekilde ithal ürünlerin ilgili teknik düzenlemelere uygun ve/veya güvenli olmasını temin etmek, insan sağlığı ve emniyetinin, hayvan ve bitki varlığının ve çevrenin korunması ile kamu ahlakı, kamu düzeni ve kamu güvenliği gereklerini yerine getirmek,*
- e) *Uluslararası anlaşmalar ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kurulan Gümrük Birliği kapsamındaki teknik mevzuatın dış ticaret sistemine uyarlanmasını sağlamak,*
- f) *Dış ticarete teknik düzenlemeler, standartlar, uygunluk değerlendirmesi ve denetimlerde yetkili kuruluşları, yapılacak işlemleri ve uygulama usul ve esaslarını belirlemektir.*” (Bakanlar Kurulu Kararı, 2005: md.1)

1.2. Kavramsal Çerçeve ve Dış Ticaret Uygulamaları

Dünya ticaretinde ülkeler arasında ihracat ve ithalat yolu ile sağlanan mal ve hizmet akımları “dış ticaret” kavramını oluşturmaktadır. Dış ticaret bununla birlikte geniş olarak değerlendirildiğinde, yalnızca ekonomik bir alanda sınırlı kalmamakta, uluslararası siyaseti, ülkelerin birbirleri ile olan etkileşimi ile sosyal ve kültürel hayatlarını da dolaylı ya da direkt olarak etkilemektedir. Bu boyutuyla da dış ticaret; işsizliği, gelir dağılımını, büyümeyi ve kalkınmayı, refah artışı gibi önemli unsurları etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Argın ve Bakkalcı, 2011: 5)

Dış ticaret kavramı daha dar bir ifade ile; bir ülkenin başka bir ülke ile mal ve hizmet ticareti yapması olarak tanımlanmaktadır. Bu ifadedeki ülkeler arasındaki mal ve hizmet ticaretini, ihracat ve ithalat işlemleri oluşturmaktadır. İhracat işlemi bir ülkenin ürettiği mal ve hizmetleri bir başka ülkeye satması söz konusuysen, ithalat işlemi ise bir ülkenin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri bir başka ülkeden temin etmesi durumu gerçekleştirilmektedir. (Öz, 2016: 4)

1.2.1. Dış Ticaretin Gereksinimleri

Ülkelerin dış ticaret gereksinimleri, ülkeler arasındaki fiyat farklılıkları, ülke içindeki üretimin yeterli olmadığı alanlar ve üretilen ürünlerin ülkelere göre kalite, kullanım ömrü gibi bazı konulardaki farklılıkları neticesinde ortaya çıkabilmektedir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 4)

Dış ticaretin gereksinimleri arasında yer alan fiyat farklılıkları, bir ürünün üretiminde ülkeler arasında değişen maliyet farklarından kaynaklanabilmektedir. Bu farklılıkların başlıca nedenleri; ülkelerin doğal kaynaklarının verimliliği, ulaştırma koşulları, teknolojik gelişimleri ve insan kaynağının maliyeti gibi unsurlar olarak sıralanabilir. Bu maliyet kalemlerindeki farklılıklar, ürün fiyatlarını da etkilemektedir. Maliyet kaynaklarını daha düşük kullanabilen ülkeler bu ürünlerin ihracatını yapan ülkeler tarafında yer alırken, diğer ülkelere de kendi ülkesinde maliyeti yüksek olan diğer ürünlerin ithalatını yapan konumunda olabilmektedirler. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 5)

Dış ticaret ihtiyacını doğuran bir diğer alan ise, maliyetlerden bağımsız olarak bazı kaynaklara dünya üzerindeki bazı bölgelerde çok daha fazla ve kolay ulaşılabilir olumasıdır. Örneğin doğalgaz, petrol gibi bazı kaynaklar dünya üzerindeki bazı

ülkelerin coğrafi konumları gereği daha fazla ve daha kolay elde edebildikleri kaynaklar iken, bazı ülkelerde ise bu kaynaklara hiç ulaşamamaktadır. Bu coğrafi farklılıklar sonucu kendi ülkesinde üretimi mümkün olmayan ürün ve hizmetler başka ülkelerden ihraç edilmektedir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 5)

Son olarak ülkelerin dış ticaret gereksinimi mal farklılaşmalarından da kaynaklanabilmektedir. Bazı ülkelerin bazı ürünlerde daha fazla uzmanlık kazanmaları, teknoloji seviyelerindeki farklılıklar, ar-ge ve tasarım alanındaki gelişmişlik düzeyleri, bazı ürünlerin özellik olarak diğer ülkelerdeki ürünlere göre farklılaşmasını sağlayabilmektedir. Bu farklılaşmalar da bu tür ürünlerin diğer ülkelerdeki kullanıcılar tarafından daha çok tercih edilmesini ve dolayısıyla da ihracatın sağlanmasına yol açmaktadır. (Öz, 2016: 5)

1.2.2. Dış Ticarete Teslim Şekilleri

Dış ticarete üretilen malın ihracatçı tarafından ithalatçıya ulaştırılması aşamaları, belirli kurallar içeren teslim şekillerine göre gerçekleştirilmektedir. Bu teslim şekilleri, uluslararası hukuk kurallarının bağlayıcılığı altında oluşturulan ve INCOTERMS olarak adlandırılan teslim yöntemlerinden oluşmaktadır. Bu teslim şekillerini belirleyen maddeler, gelişen ve değişen dünya ticareti ile birlikte dönem dönem değişim ve düzenlemelere de uğrayabilmektedir. (Argın ve Bakkalcı, 2011: 113)

2010 yılında revize edilen INCOTERMS yapısında, iki ana grup içerisinde on bir teslim şekli bulunmaktadır. Gruplandırma yapılırken deniz taşımacılığı ve diğer tüm taşıma türleri esas alınarak yapılmıştır. INCOTERMS son düzenlenmiş hali ile; ihracat ve ithalat işleminin gemi ile mi, yoksa başka bir taşıma aracı ile mi gönderileceğine göre ayrılmış ve bu ayrımın hemen altında da her bir teslim şekli ile belirli kuralları belirtilmiş bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurallar teslimatın nerede yapılacağı, taşıma ve sigorta masraflarının hangi taraf tarafından ödeneceği ve gümrük masraflarının kim tarafından karşılanacağını belirtmektedir. (Argın ve Bakkalcı, 2011: 114)

Dış ticarete kullanılan teslim şekillerinin tanımlarına aşağıda yer verilmiştir;

- a) **İşyerinde Teslim (EXW, Ex Work)**; İhracatçı tarafından en az yükümlülük bulunan taşıma şekli olup, ithalatçının, malı ihracatçının iş yerinden teslim alması ya da aldırmasını kapsamaktadır. Dolayısıyla

ihracatçının malı kendi işyerinde teslim ettikten sonra hiçbir yükümlülüğü bulunmamaktadır.

- b) **Taşıyıcıya Masrafsız (FCA, Free Carrier);** İhracatçı malı kendi ülkesinde belirlenen herhangi bir yerde ithalatçıya teslim eder. İhracatçı gümrükleme işlemlerini tamamlamış olmalıdır. Bundan sonraki süreçteki tüm masraf ve riskler ise ithalatçı firma tarafına geçmektedir.
- c) **Taşıma Ödenmiş Olarak (CPT, Carrige Paid To);** İhracatçı firmanın kendi ülkesinde, ihracat gümrükleme işlemlerini tamamlayıp ve kendi bulunduğu taşıyıcı firmaya malları teslim ettiği teslim şeklidir. İhracatçı uluslararası taşıma bedeli olan navlun bedellerini de üstlenir, bu aşamadan sonraki riskler ve masraf ise ithalatçı tarafına geçmektedir.
- d) **Taşıma ve Sigorta Ödenmiş Olarak (Carrige Insurance Paid To);** İhracatçı kendi ülkesinde gümrükleme işlemlerini tamamlamış olarak kendi belirlediği taşıma firmasına malları teslim eder. Bu aşamada navlun ve sigorta bedellerini de ihracatçı karşılamaktadır.
- e) **Terminalde Teslim (DAT, Delivered At Terminal);** İhracatçının sorumluluğu kendi ülkesinin sınırlarının dışına çıkıp, ithalatçının ülkesindeki anlaşılan varış yerine veya limana kadar taşıma aracından boşaltılmış bir şekilde tamamlanmaktadır. Bu aşamaya kadarki olan tüm masrafları da ihracatçı üstlenmektedir.
- f) **Belirlenen Yerde Teslim (DAP, Delivered At Place);** Terminalde teslim şeklinden farklı olarak, ihracatçının yükümlülüğü belirlenen varış yerinde ya da limanda malların taşıma aracından boşaltılmamış bir şekilde tamamlanmaktadır. Varış yerindeki boşaltma masrafları ve bu süreçteki risk ithalatçı üzerinde iken varış yerine gelene kadarki olan tüm işlem ve masrafları ihracatçı karşılamaktadır.
- g) **Gümrük Resmi Ödenmiş Olarak Teslim (DDP, Delivered Duty Paid);** İhracatçı, malları ithalatçının ülkesinde belirlenen yere teslim edene kadarki tüm masraf ve riskleri üstlenir ve aynı zamanda ithalatçının ülkesinde çıkacak gümrük vergilerini de ödemekle yükümlüdür.
- h) **Gemi Doğrultusunda Masrafsız (FAS, Free Alongside Ship);** Bu teslim şekli deniz taşımacılığında kullanılmaktadır. İhracatçı kendi ülkesinde gümrükleme işlemlerini tamamlayarak, ithalatçının belirlemiş olduğu

limanda gemi yanında teslim etmesiyle sorumluluklarını tamamlamaktadır. Bu aşamadan sonraki tüm masraf ve riskler ithalatçı firmanın sorumluluğuna girmektedir.

- i) **Gemide Masrafsız (FOB, Free On Board)**; İhracatçı malları ihracat ülkesindeki limanda gemiye yüklenmiş bir şekilde teslim eder. Bu süreçten sonraki masraf ve riskler ithalatçı üzerindedir.
- j) **Gemide Masraflar ve Navlun (CFR, Cost and Freight)**; İhracatçı gümrük işlemlerini düzenler ve kendi ülkesindeki limanda malları gemiye yükler. Navlun masrafları da ihracatçıya aittir. İthalat ülkesindeki her türlü masraf ve risk ise ithalatçı firmaya geçmektedir.
- k) **Gemide Masraflar, Sigorta ve Navlun (CIF, Cost Insurance and Freight)**; İhracatçı kendi ülkesinde gümrükleme işlemlerini düzenleyerek limanda kendisinin belirlediği nakliye firmasına ait gemiye malları yükler. Navlun ve sigorta masrafları da ihracatçıya aittir. Yükleme tamamlandıktan sonraki risk ithalatçıya geçmektedir. (Elitaş ve Şeker, 2016: 215)

1.2.3. Dış Ticarete Ödeme Şekilleri

Uluslararası ticarete ülkelerin farklı para birimlerine sahip olması, ekonomik sistem ve mevzuatlarındaki farklılıklar, birbirlerine olan uzaklıkları, ithalat ya da ihracat işlemlerinde malların sevkiyatında ve teslim alınmasında riskler taşıdığı gibi, mal bedelinin ödenmesi durumlarında da riskler barındırmaktadır. Bu riskler genel olarak mal riski, piyasa riski ve mali risk olarak sıralanabilir. Mal riski; uluslararası ticarete konu olan mallarda ticaret sürecinde oluşabilecek hasarları kapsamaktadır ve bu risklere karşı malların sigortalanması durumu söz konusu olmaktadır. Piyasa riski ile ihracat ya da ithalat yapılan ülkedeki fiyat dalgalanmaları, ekonomik ve siyasi riskler anlaşılmaktadır. Son olarak mali risk ise uluslararası ticarete iki taraf için sözleşmelerle belirlenen ödeme koşullarının yerine getirilmemesi riskini kapsamaktadır. Tüm bu risklerin iki taraf için de olabildiğince düşük seviyelere çekebilmek adına, uluslararası ticarete taşıma şekilleri gibi belirli ödeme şekilleri tespit edilmiştir. (Elitaş, Şeker ve İşgüven, 2016: 227)

Dış ticarete genel anlamda beş ödeme şekli bulunmaktadır, bunlar peşin ödeme, mal mukabili ödeme, vesaik mukabili ödeme, kabul kredili ödeme ve akreditif olarak sıralanabilmektedir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 48)

1.2.3.1. Peşin Ödeme

Peşin ödeme şekli, ihracatçı açısından en güvenli ödeme şeklidir. Peşin ödeme sürecinde, ihracatçı ürettiği malı ithalatçıya göndermeden mal bedelinin tamamını peşin olarak almaktadır. (Yılmaz ve Özken, 2015: 112)

Peşin ödeme süreçlerinde, ithalatçı açısından önce para sonra mal prensibi geçerli olup, ithalatçı için en riskli ödeme şeklidir. Ödemeyi yapmış olmasına karşın, malın kendisine hiç gönderilmemesi, sözleşmede belirtilen kalite ya da biçimde ya da istenilen miktarda gelmemesi, ithalatçının katlandığı riskler olarak sıralanabilir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 49)

Peşin ithalat ödeme şeklinde süreç şu şekilde işlemektedir;

1. İthalatçı mal bedelini kendi bankası aracılığı ile ihracatçı firmanın bankasındaki hesabına gönderir,
2. İhracatçı kendi hesabında mal bedelini görmesi ile malların hazırlığına başlar,
3. Üretimi gerçekleşen mallar, ihracatçı tarafından ithalatçının verdiği adrese gerekli işlemler yapılarak gönderilir,
4. Malların nakliyeye verilmesi ile birlikte ihracatçı düzenlediği belgelerin ithalatçıya teslim edilmesi adına kendi bankasına talimat verir. İhracatçı bankası bu belgeleri malları çekebilmesi için ithalatçının bankasına gönderir,
5. İthalatçı kendi bankasından peşin ithalata ilişkin malları çekebileceği belgeleri alarak gümrükten gelen malları teslim almaktadır. (Elitaş, Şeker ve İşgüven, 2016: 229)

1.2.3.2. Mal Mukabili Ödeme

Peşin ithalat ödeme şekli tamamen ithalatçı açısından riskli bir ödeme şekli olarak tanımlanırken, mal mukabili ödeme şekli de barındırdığı riskler açısından ihracatçı tarafı

için risk barındıran bir ödeme şeklidir. Bu ödeme şeklinde önce mal ihracatçı tarafından ithalatçının adresine teslim edilir ve malın çekilmesinden sonra ithalatçı ödemeyi gerçekleştirir. (Elitaş, Şeker ve İşgüven, 2016: 230)

Böyle bir durumda ihracatçının taşıdığı riskler; ithalatçının malları almasına rağmen ödemesi gereken bedeli göndermemesi, ödenmesi gereken bedelin zamanında ödenmemesi, ödenmesi gereken bedelin kısmen ödenip kalanın ödenmemesi gibi riskler olarak sıralanabilir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 50)

Mal mukabili ödeme şekli süreçleri şu şekilde işlemektedir;

1. İhracatçı ve ithalatçı firmalar ticarete konu olan mal ve teslim şekilleri üzerinden anlaşmalarını yapar ve belirlenen fiyat teklif formu verilen proforma fatura ile birlikte ithalatçıya iletilir,
2. İhracatçı firma anlaşmaya istinaden malların üretimine başlar, üretilen malları da sevk etmek üzere hazırlar,
3. İhracatçı firma kendi bankasına hazırladığı mallar ile ilgili vesaik belgelerini ithalatçı firmaya ulaştırılmak üzere gerekli işlemler için talimat verir,
4. İhracatçının bankası bu belgeleri ithalatçıya ulaştırabilmesi adına ithalatçının bankasına gönderir,
5. İthalatçının bankası bu belgeleri ithalatçıya teslim eder,
6. İthalatçı kendi bankasından aldığı evraklar ile gümrükten malı teslim alır,
7. Malı teslim aldıktan sonra ithalatçı kendi bankasına ihracatçının bankasındaki hesabına ödemenin transferi için talimat verir. (Elitaş, Şeker, ve İşgüven, 2016: 231)

1.2.3.3. Vesaik Mukabili Ödeme

Mal mukabili ödeme şekline göre ihracatçı tarafından daha az riskler barındıran bir ödeme şekli olan vesaik mukabili ödeme şeklinde, mallar ihracatçı tarafından sevk edilse bile ithalatçı ödemeyi yapmadan malları gümrükten çekememektedir. İhracatçı, ödemeyi almadan sevk ettiği malın ithalatçı tarafından kabul edilmemesi, ithalatçının mali bir güçlük çekmesi durumunda malı gümrükten çekmemesi ve geri iadesi durumlarında,

ihracatçı malın nakliye giderlerini ödemekle karşı karşıya kalabilmektedir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 51)

Vesaik mukabili ödeme şeklinde süreç şu şekilde işlemektedir;

1. İthalatçı ve ihracatçı firmalar arasında mal, teslim koşulları ve bedelleri içeren bir sözleşme yapılır,
2. İhracatçı firma malları hazırlayarak gerekli vesaikleri hazırlar,
3. İhracatçı firma kendi bankasına hazırladığı belgeleri teslim eder ve malların sevk işlemlerini başlatır,
4. İhracatçı bankası, ithalatçının malları çekebilmesi için gerekli olan belgeleri ithalatçının bankasına iletir,
5. İthalatçı bankasına ulaşan belgelerin ithalatçıya teslim edilmesi için belgelerde geçen mal bedelinin ithalatçı tarafından ödenmesi gerekir,
6. İthalatçı bankası kanalı ile ihracatçının kendi bankasındaki hesaba ödeme geçilir ve vesaikler ithalatçıya teslim edilerek malları gümrükten çekebilir. (Elitaş, Şeker ve İşgüven, 2016: 232)

1.2.3.4. Kabul Kredili Ödeme

Kabul kredili ödeme; kabul kredili mal mukabili ödeme, kabul kredili vesaik mukabili ödeme ve kabul kredili akreditifli ödeme olmak üzere üç ayrı şekilde yapılabilmektedir. Bu ödeme şekillerinde ödeme bir vadeye bağlanmakta ve bu vade bir poliçe ile takip edilmektedir. (Yılmaz ve Özken, 2015: 117)

Kabul kredili ödeme şeklinde süreç şu şekilde işlemektedir;

1. İthalatçı ve ihracatçı arasında yapılan anlaşma dahilinde, belirli bir vade sonunda ödeme taahhütü sağlayan poliçe karşılığında, ihracatçı malların sevkiyatını gerçekleştirir,
2. Vesaiklerle birlikte poliçe ihracatçı bankaya teslim edilir, ihracatçı banka bu evrakları ithalatçının bankasına iletir,
3. İthalatçının bankası kendisine iletilen poliçeyi ithalatçıya ibraz eder,
4. İthalatçı kendisine ibraz edilen poliçeyi kabul ederek imzalar ve bu imza karşılığında ödeme yükümlülüğüne girerek vesaikleri bankadan teslim alır,

5. Vesaiklerle birlikte ithalatçı gümrükten mallarını çeker, poliçenin vadesi geldiğinde ithalatçı ihracatçının bankasındaki hesabına ilgili ödemeyi gerçekleştirir. (Yılmaz ve Özken, 2015: 116)

1.2.3.5. Akreditif

Akreditif, banka niteliği taşıyan finansal bir kurum tarafından ihracatçıya, belirtilen belgeleri sunması karşılığında, akreditif metninde geçen bedelin ödenmesi garantisini veren bir belgedir. (Argın ve Bakkalcı, 2011: 131)

Akreditif öncesinde ihracatçı ve ithalatçı arasında gerçekleşecek alışverişin şartlarını içeren bir sözleşme gerçekleştirilir. Akreditif açılana kadar bu sözleşmeye banka henüz dahil olmamaktadır. Akreditifin açılması ile birlikte bu satış sözleşmesinden bağımsız olarak, dış ticaretten kaynaklanan riskler azaltılarak mali ödeme garantisi bankalar tarafından verilmektedir. (Argın ve Bakkalcı, 2011: 132)

Akreditif, ihracat yapan satıcıya hitaben yazılmış bir kredi mektubu niteliği taşımakta olup, bu mektupta, ithalatçının bankası belirtilen koşulların yerine getirildiğine dair poliçe karşılığında ödemeyi yapma taahhüdünde bulunmaktadır. (Seyidoğlu, 2016: 484)

Akreditif işlemlerinde iki taraf olan İthalatçı ve ihracatçı arasındaki güven, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bankaların aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu nedenle akreditif, ihracatçı ile birlikte ithalatçıya da ihracatçının sorumluluklarını tamamlamasını sağlamak açısından güven sağlayan bir sistem olmuştur. (Elitaş, Şeker ve İşgüven, 2016: 235)

Akreditif, uluslararası ödeme işlemlerinde vesikalı kredi, kredi mektubu, vesikalı kredi mektubu, ticari kredi mektubu gibi aynı anlamı ifade eden farklı isimlerle de kullanılabilir. (Kaya, 2013: 425)

Akreditif işlemlerinin aşamaları şu şekilde olmaktadır;

1. İhracatçı ve ithalatçı arasında belirli bir malın alım satımı için, bir malın cinsinin, vasfının, miktarının ve fiyatının, taşıma ve ödeme şekillerinin belirtildiği bir satış sözleşmesi gerçekleştirilir,
2. Bu sözleşme sonrasında anlaşan iki taraf, bu malın ithalatı için akreditif açtırmayı kararlaştırırlar. İthalatçı bankasına, ihracatçı lehine akreditif açılması için gerekli talimatı verir,

3. İthalatçının bankası, ihracatçının ülkesindeki muhabir bankaya akreditifin hükümlerini iletir. Muhabir banka incelediği akreditif metnine istinaden ihracatçıya bilgilendirme yapar ve ödeme için hangi belgelerin gerekli olduğunu bildirir,
4. İhracatçı akreditif metnindeki koşulları inceler, bazı şartların değiştirilmesini kendi bankası aracılığıyla ithalatçıya iletir. Metindeki tüm koşullarda anlaşma sağlandığı takdirde malların yükleme işlemlerini başlatır,
5. Malların sevkiyatından sonra gerekli belgeler ihracatçı tarafından kendi bankasına iletilir. Banka bu belgeleri akreditif metni koşullarında inceler, uygun görüldüğü takdirde mal bedeli ihracatçıya ödenir,
6. Muhabir banka belgeleri ithalatçının bankasına iletir ve ödemeyi tahsil eder,
7. Belgeler artık ithalatçı bankanın eline geldiğinde, belgelerin akreditif koşulları ile uygun olup olmadığı incelenir ve gerekli belgeler ithalatçıya teslim edilerek ithalatçı tarafından bu belgelerle mallar gümrükten çekilir. (Ertem, 2015: 210)

1.2.3.5.1. Akreditif Çeşitleri

Akreditifler şekil şartlarına, teyit durumlarına, ödeme şekillerine, dönülebilirlik durumlarına göre ve poliçe durumlarına göre çeşitlere ayrılmaktadır.

- a) **Belgeli ve belgesiz akreditifler;** belgeli akreditiflerde taraflardan bazı belgeleri belirtmeleri zorunlu kılınmaktadır. Konşimento ve ticari fatura zorunlu belgeler arasında yer alıp diğer belgeler isteğe bağlı bırakılabilmektedir. Belgesiz akreditifler, uluslararası ticari işlemlerde çok sık kullanılmasa da genellikle ticari nitelikte olmayan işlemlerde, kredi mektubunda hiçbir belge talep edilmeyen akreditiflerdir. (Seyidoğlu, 2016: 486)
- b) **Dönülemez ve dönülebilir akreditifler;** dönülebilir akreditif dış ticaret işlemlerinde güvenceli olmadığı öne sürüldüğü için pek tercih edilen bir ödeme şekli değildir. İhracatçıya haber verilmeden değiştirilme ve iptal

edilme olasılığı taşımaktadır. Dönülemeyen akreditifler ise ilgili tüm tarafların onayı olmadan herhangi bir değişiklik ya da iptalin yapılamadığı akreditiflerdir. Akreditif açan banka ihracatçının gerekli şartları yerine getirdiği sürece tüm geçerli ödeme taleplerini gerçekleştirmekle yükümlü olmaktadır. (Seyidoğlu, 2016: 486)

- c) **Teyitli ve teyitsiz akreditifler;** teyitli akreditiflerde, ödeme garantisi sadece ithalatçının bankasının vermiş olduğu garanti ile kalmamakta, ihracatçının bankası ya da üçüncü bir teyit bankası da ödeme garantisi vermektedir. Teyitsiz akreditif ise sadece ithalatçının bankası tarafından ihracatçıya ödeme garantisi verilen akreditif şeklidir. (Yılmaz ve Özken, 2015: 118)
- d) **Tek seferlik ya da dönen akreditifler;** dönen akreditifler belirlenen bir limit dahilinde belirli süreler içerisinde kendiliğinden yenilenme özelliğine sahip akreditiflerdir. Ancak dış ticaret sisteminde ki çoğu akreditif yenilenebilen nitelikten ziyade tek seferlik olarak açılmaktadır. (Seyidoğlu, 2016: 487)
- e) **Devredilebilen ve devredilemeyen akreditifler;** devredilebilir akreditiflerde adına akreditif açılmış olan ihracatçı, ilgili bankaya gerekli talimatı vererek başka bir tarafa aktarım yapabilmektedir. Bunun için ilk açılan akreditif metninde akreditifin devredilebilir nitelikte olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Devredilemeyen akreditiflerde ise akreditif metninde devredilemeyeceği belirtilir ve adına düzenlenen ihracatçı dışında başka bir tarafa aktarılması mümkün olmamaktadır. (Seyidoğlu, 2016: 488)
- f) **Kırmızı ve yeşil şartlı akreditif;** İhracatçı akreditif tutarından bir kısmını gereken vesaiklerin ibrazından önce avans olarak ödenmesini talep ederse, akreditif kırmızı şartlı akreditif olmaktadır. Burada ihracatçı akreditif için gerekli belgeleri temin etmeden önce, kendisine bir kısmi finansman sağlamayı talep etmektedir. Yeşil şartlı akreditifte ise ihracatçı malları bir

depoya banka adına teslim eder ve teslim ettiğine dair makbuz belgesini bankaya ibraz eder ve bunun karşılığında talep ettiği avans miktarını alabilmektedir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 59)

- g) **Karşılıklı ve teminat akreditifi;** karşılıklı akreditifte bir ihracatçı üretici olmadığı halde, başka bir ülkeden ithal ederek temin edeceği ürünlerini ihracını gerçekleştirmek istediğinde, ilk olarak ihracatçı vasfı ile kendisine açılan akreditifi kullanarak, ithalat yapacağı ürün işleminde ödeme aracı olarak aynı akreditifi kullanabilmektedir. Burada ithalatçı konumunda olduğu işlemde açtığı akreditif için, ihracatçı konumunda olduğu akreditifteki ödeme garantisini karşılık olarak göstermektedir. (Elitaş, Şeker ve İşgüven, 2016: 238) Teminat akreditifi ise normal bir akreditifin barındırdığı ödeme garantisine ilaveten taraflar arasında yapılacak anlaşma dahilinde birçok alanda taahhütleri garanti altına alan akreditif şeklindedir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 60)
- h) **Vadeli ve görüldüğünde ödemeli akreditif;** vadeli akreditifler vesaiklerin ihracatçı tarafından bankaya ibraz edilmesi halinde dahi ithalatçı tarafından yapılacak ödemelerin belirli bir vade sonunda yapılacağını içeren akreditif biçimidir. Ödemenin vadesi sözleşmede tarafların anlaşması dahilinde belirlenmekte olup, genellikle malın taşıma süreçlerinin sonunda ithalatçıya ulaştığı tarihe göre belirlenmektedir. Görüldüğünde ödemeli akreditif ise, yükümlülüklerini yerine getiren tarafın vesaikleri bankaya ibraz etmesi ile belgelerin uygunluğunun tespitine istinaden ödemenin yapıldığı akreditiftir. (Argın ve Bakkalcı, 2011: 142)
- i) **Kabul ve iştirah akreditifi;** vadeli akreditifin özelliklerine ilaveten ödemenin belirli bir vade sonunda bir poliçe karşılığında yapıldığı akreditif şekli; kabul kredileri akreditiftir. İştirah akreditifi ise vadesinden önce belirli bir komisyon farkı ile ödemesinin ihracatçıya yapıldığı akreditif biçimidir. (Utkulu ve Aydemir, 2012: 56)

1.3. Türkiye Dış Ticaretinde Ödeme Şekillerinin Dağılımı

Türkiye dış ticaretinde 2013-2018 yılları arasında ithalat ve ihracat işlemlerinde kullanılan ödeme şekillerinin, USD bazlı rakamlarını ve toplam içindeki paylarını veren tablolar aşağıda yer almaktadır.

Bu tablolardan Tablo 1'e göre ihracat işlemlerinde 2013 yılından bu yana her yıl yapılan ödeme işlemlerinde en yüksek rakamın mal mukabili ödeme şekli ile yapılan işlemlerden geldiği görülmektedir. Mal mukabili ihracat işleminin toplam ihracat işlemlerindeki payı 2018 yılında %66 olarak gerçekleşirken, önceki yıllarda da bu pay oranının aynı seviyelerde olduğu görülmektedir. 2018 yılında vesaik mukabili ödeme şekli %13'lük pay ile ikinci sırada yer alırken, peşin ödeme şekli %10'luk pay ile üçüncü sırada yer almıştır.

Bu tabloda 2013-2018 yılları arasında dikkat çeken bir değişim, vesaik mukabili ödeme şekli ile peşin ödeme şekli payları arasındaki değişim oranıdır. 2013 yılında vesaik mukabili ödeme şeklinin toplam içindeki payı %17 iken, peşin ödeme şekli %10 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında ise vesaik mukabili ödemenin payı %14'e düşmüş, peşin ödemenin payı ise %14'e yükselmiş, 2018 yılında ise vesaik mukabili ödeme %13, peşin ödeme ise %10'luk paya sahip olmuştur. Bu tabloda, ihracatçı açısından en güvensiz ödeme şekli olarak belirtilen mal mukabili ödemenin, toplam içindeki payının son 6 yılda %60 üzerinde ve 2018 yılında %66 ile en yüksek seviyede yer alması da bu alanda önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1:
İhracat İşlemlerinde Ödeme Şekilleri (2013-2018)

İHRACAT	2013		2014		2015		2016		2017		2018	
Toplam	151.802		157.610		143.838		142.529		156.992		167.920	
Mal Mukabili Ödeme	93.795	62%	102.834	65%	94.969	66%	94.864	66%	99.707	63%	111.963	66%
Vesaik Mukabili Ödeme	25.878	17%	24.228	15%	21.415	15%	20.610	14%	21.508	14%	22.459	13%
Peşin Ödeme	15.136	10%	14.929	10%	13.947	10%	15.531	11%	21.207	14%	17.537	10%
Akreditif	12.280	8%	11.239	7%	9.694	7%	8.154	6%	9.551	6%	10.407	6%
Vadeli Akreditif	2.419	1%	2.492	1%	2.103	1%	1.648	1%	1.837	1%	2.530	1%
Bedelsiz	1.369	1%	1.600	1%	1.414	1%	1.423	1%	2.330	1%	1.644	1%

Kaynak: TÜİK verileri ile yazar tarafından derlenmiştir. (Milyon, USD)

İthalat işlemlerinde ise 2018 yılında toplam içindeki %48'lik pay ile en çok kullanılan ödeme şekli, mal mukabili ödeme olmuştur. Hemen arkasından %31'lik pay ile peşin ödeme şekli gelmektedir. Tablo 2'de 2013 yılından bu yana ithalat ödeme şekilleri incelendiğinde mal mukabili ödeme şeklinin toplam ithalat rakamı içindeki payı her geçen yıl aratarak devam ederken, peşin ödeme şeklinin toplam içindeki payı da azalarak devam etmiştir. İhracatçı açısından en riskli ödeme şekli olan mal mukabili ödeme, ithalatçı tarafından ise en güvenilir ödeme şekillerinden biri olmaktadır.

Tablo 2:
İthalat İşlemlerinde Ödeme Şekilleri (2013-2018)

<i>İTHALAT</i>	<i>2013</i>		<i>2014</i>		<i>2015</i>		<i>2016</i>		<i>2017</i>		<i>2018</i>	
<i>Toplam</i>	251.661		242.177		207.234		198.618		233.799		223.039	
<i>Mal mukabili ödeme</i>	77.764	31%	71.528	30%	68.796	33%	81.525	41%	105.984	45%	109.956	48%
<i>Peşin ödeme</i>	117.639	47%	119.326	49%	95.343	46%	77.472	39%	78.638	34%	70.943	31%
<i>Vesaik mukabili ödeme</i>	15.523	6%	14.920	6%	10.690	5%	9.031	5%	9.588	4%	7.754	3%
<i>Akreditif</i>	21.271	8%	18.442	8%	14.660	7%	11.237	6%	12.098	5%	10.582	5%
<i>Vadeli akreditif</i>	12.205	5%	10.542	4%	9.978	5%	9.693	5%	12.771	5%	11.388	6%
<i>Bedelsiz</i>	5.199	2%	6.242	3%	6.870	3%	8.814	4%	12.597	5%	8.833	4%

Kaynak: TUIK verileri ile yazar tarafından derlenmiştir. (Milyon, USD)

1.4. Dış Ticaretin Finansmanında Kullanılan Yöntemler

Dış ticaretin finansmanında, firmaların öz kaynakları yeterli kalırsa, bu finansman ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından karşılayabileceklerdir. Ancak yeterli olmadığı durumlarda, yabancı finansman kaynaklarına başvurulduğu görülmektedir. (Kaya, 2013: 4) Çalışmanın bu kısmında dış ticaretin finansmanında başvuru finansman yöntemlerine yer verilmiştir.

1.4.1. Leasing – Finansal Kiralama

Uluslararası finans mevzuatında kullanılan ismi ile leasing ülkemizde finansal kiralama kavramı ile de bilinmektedir. Finansal Kiralama Kanunu'nda geçen tanımı ile finansal kiralama;

“ Bir finansal kiralama sözleşmesine dayalı olmak koşuluyla bu kanun veya ilgili mevzuatı uyarınca yetkilendirilen kiralaayan tarafından finansman sağlamaya yönelik olarak bir malın mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya devredilmesi, kiracıya kira süresi sonunda malın rayiç bedelinden düşük bir bedelle satın alma hakkı tanınması, kiralama süresinin malın ekonomik ömrünün yüzde sekseninden daha büyük bir bölümünü kapsamaması veya finansal kiralama sözleşmesine göre yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin toplamının malın rayiç bedelinin yüzde doksanından daha büyük bir değeri oluşturması hallerinden herhangi birini sağlayan kiralama işlemini ifade eder ” olarak tanımlanmıştır. (Finansal Kiralama Hakkında, 2012: md.3)

Leasing, kiracı tarafından ihtiyaç duyulan makine, ekipman, yatırım malı veya diğer malların ya da gayrimenkullerin leasing şirketi tarafından kiracının anlaşığı satıcı firmadan satın alınarak kiracıya belli bir vadede kira ödemesi suretiyle kullanım haklarını devrettiği bir anlaşmadır. Kiralanan malın mülkiyet hakkı leasing şirketinde anlaşılan vade sonuna kadar kalmaya devam etmektedir. Sözleşmedeki vade bitiminde kira ödemeleri tamamlanınca leasing sözleşmesine konu olan malların mülkiyeti kiracıya geçmektedir. (Kaya, 2013: 11)

1.4.2. Faktoring

Faktoring, dış ticaret işlemlerinde firmaların vadeli satışlarından kaynaklanan alacaklarının, vadesinden önce nakit olarak ödenmesi işlemidir. (Argın ve Bakkalcı, 2011: 235)

Daha geniş tanımı ile; ticari işletmelerin vadeli satışlarından kaynaklanan faturalı ve kısa vadeli senede bağlı alacak haklarının, faktor veya faktoring kuruluşu tarafından peşin ödenmek kaydı ile satın alınması işleminden ibaret bir finansman yöntemidir. Faktoring işlemlerine konu olan alacaklar kısa vadeli alacaklar olup, vadeler genellikle 30 ila 120 gün arasında değişmekte, 180 güne kadar da çıkabilmektedir. Faktoring işlemlerinde diğer finansman araçlarından farklı olarak, alacakların tahsil edilememe riski de sözleşme ile faktore ya da faktor şirketine devredilmektedir. (Ertem, 2015U: 143)

6361 No’lu Finansal Kiralama Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu’nda faktoring sözleşmesi aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

“Faktoring sözleşmesi; mal veya hizmet satışından doğmuş fatura ile tevsik edilen alacaklar ile Kurulca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde tevsik edilebilen mal veya hizmet satışına bağlı doğacak alacakları devir almak suretiyle, faktoring şirketinin müşterisine sağladığı tahsilat, borçlu ve müşteri hesaplarının tutulmasının yanı sıra finansman veya faktoring garantisi fonksiyonlarından herhangi birini ya da tümünü içeren sözleşmedir. (Finansal Kiralama Hakkında, 2012: md.38)

Faktoring işlemlerinde süreç şu şekilde işlemektedir;

- a) İthalat yapmak isteyen alıcı ihracatçıya başvurur,
- b) İhracatçı bu talebini aldıktan sonra faktoring şirketine müracaat eder,
- c) Faktoring şirketi ithalatçı hakkında bir araştırma süreci başlatır, muhabir faktoring şirketlerinden ithalatçının kredibilitesi hakkında bilgiler alır,
- d) Kredibilitesini uygun gördüğünde ihracatçı ihracat ile ilgili tüm belgelerin bir kopyalarını faktoring şirketine gönderir,
- e) Dış ticaret işlemi gerçekleşir, ithalatçı mallarını eksiksiz bir şekilde aldığını muhabir faktoring şirketine bildirir,
- f) Muhabirden bilgi alan yerli faktoring şirketi satıcı firmaya ön ödeme yapar,
- g) Alacağın vadesi geldiğinde ithalatçı mal bedelini muhabir faktoring şirketine yapar,
- h) Muhabir faktoring şirketi de kendi masraflarını tahsil ederek ödemeyi faktoring şirketine gönderir,
- i) Faktoring şirketi de alacağı komisyon ve finansman oranlarını uyguladıktan sonraki geri kalan bakiyeyi ihracatçıya ödemektedir. (Demir, 2016: 499)

1.4.3. Forfaiting

Forfaiting faktoring işleminden farklı olarak, orta ve uzun vadeli dış ticaret işlemlerinden doğan alacağın, iskonto karşılığı bir forfaiting şirketine devir işlemidir. (Demir, 2016: 503)

Uzun vadeli bir kredi finansman aracı olduğu için forfaiting genellikle yatırım mallarının satışında kullanılan bir yöntemdir. Forfaiting işlemlerinde vade 3 aydan 10 yıla kadar çıkabilirken, bu vade aralığı işleme konu olan ürünün cinsine, ihracat ya da ithalat yapılan ülke risklerine göre değişmektedir. (Ertem, 2015U: 159)

1.4.4. Prefinansman Kredileri

Prefinansman; ihracat ya da ihracat sayılan satış ve teslimler ve döviz kazandırıcı faaliyetlerle ilgili olarak mal ve hizmet alımının finansmanını sağlamak üzere, yurtdışındaki kredi sağlayan kişi, kurum ya da kuruluşlardan Türkiye'deki bankaların aracılığıyla, yurtiçine getirilerek kullanılan kredilerdir. Bu krediler T.C. Merkez Bankası tarafından alım satımı yapılan dövizler ve Türk Lirası üzerinden yurtiçine getirilmektedir. (Kaya, 2013: 56)

1.4.5. Türk Eximbank Kredileri

Devletler ihracat yapan üreticilerini desteklemek amacı ile ihracatçıların ihracat süreçlerindeki finansman ihtiyaçlarını çeşitli kuruluşları aracılığıyla sağlamaktadır. Bu kuruluşlardan biri de Eximbank adı ile geçen bankalardır. Türkiye'de Eximbank 1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankası Anonim Şirketi unvanı ile faaliyetlerine başlamıştır. Türk Eximbank çeşitli kredi programları ile ihracatçılara finansman kaynağı sağlamaktadır. Bu kredi programları arasında, reeskont kredileri, işletme sermayesi ve yatırım kredileri gibi doğrudan kullandığı krediler yer alırken, bankalar aracılığı ile kullandırım yaptığı Sevk Öncesi İhracat Kredileri de bulunmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019) Çalışmanın son bölümünde Türk Eximbank ile ilgili bilgilere daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

2. BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞI VE KATILIM BANKALARINDA DIŞ TİCARETİN FİNANSMANINDA KULLANILAN ÜRÜNLER

Bu bölümde Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının mevzuattaki tanımlamaları, kuruluş süreçleri, ilkeleri ve mevduat bankaları ile aralarında bulunan farklılıklar ortaya konulmuş, fon toplama yöntemleri ile fon kullandırma yöntemleri ayrıntılı olarak ele alınmış ve katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünler açıklamaları ile aktarılmıştır.

2.1. Katılım Bankacılığına Genel Bakış

Katılım bankaları ana ilke olarak faizsizlik prensiplerine göre faaliyet gösteren, kar ve zarara katılma esasına göre fon toplayarak, ortaklık, murabaha ve finansal kiralama gibi yöntemlerle fon kullandırarak ortaya çıkan karı mevduat sahipleri ile paylaşan bir bankacılık modelidir. (Özsoy ve Sayar, 2019: 9)

2.1.1. Katılım Bankalarının Tanımı

Bankacılık Kanununa göre katılım bankasının tanımı şu şekilde yapılmıştır;

“Katılım bankası: Bu kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini ifade eder.”
(Bankacılık Kanunu, 2005: md.3)

Katılım bankacılığı, faizsiz bankacılık kavramı altında, fon toplama işlemlerinde fon sahiplerine sabit getiri taahhüdünde bulunmayan, fon kullandırım işlemlerinden elde edilen karı fon sahipleri ile anlaşılan oranlarda paylaşan, fon kullandırım işlemlerini de peşin alıp vadeli satarak ve kar-zarar ortaklıkları ile sağlayan, faizsizlik prensipleri dâhilinde bankacılık hizmeti sunan kurumlar olarak tanımlanmaktadır. (Hazıroğlu, 2017: 249)

2.1.2. Türkiye’de Katılım Bankalarının Kuruluşu

Dünyada daha çok faizsiz bankacılık ve İslami bankacılık olarak ifade edilen katılım bankacılığı Türkiye’de ilk olarak 1980’li yıllarda gündeme gelmiştir. (Hazıroğlu, 2017:

247) 1983 yılında 83/7506 sayılı ve 16 Aralık 1983 tarihli Kanun Hükmünde Kararname ile resmi izin verilen katılım bankaları ilk olarak “Özel Finans Kurumu” adıyla kurulmuştur. (Özsoy Ş., 2012: 83)

Özel finans kurumları 25 Şubat 1985 yılında hukuki statüsünü tamamlamış, ilk özel finans kurumları bu tarihte kurulmuş ve faaliyetlerine başlamışlardır. 1999 yılında kadar özel finans kurumları statüsünde faaliyetlerine devam eden bu kuruluşlar 1999 yılında çıkarılan 4491 Sayılı Kanun ile 4389 Sayılı Bankalar Kanunu kapsamına alınmış ve resmi olarak banka statüsüne dâhil edilmişlerdir. Ancak her ne kadar bankacılık kanuna tabi olarak faaliyet yürütseler de 2005 yılına kadar isimleri özel finans kurumu olarak kalmaya devam etmiş, 2005 yılında düzenlenen “5411 Sayılı Bankacılık Kanunu” ile isimleri “Katılım Bankaları” olarak değiştirilmiştir. (Özsoy Ş., 2012: 84)

2.1.3. Katılım Bankalarının İlkeleri

Katılım bankaları çalışma modelini, İslam hukuku kurallarının çizdiği sınırlar ve finansal işlemler için belirtilen ilkeler dâhilinde oluşturmuştur. İslam iktisat düşüncesinin de temel ilkelerini oluşturan bu ilkeler Kuran’ı Kerim’deki ayetlere ve Hz. Muhammed’in sünnetlerine dayanmaktadır. (Özsoy ve Sayar, 2019: 10)

Katılım bankalarının beslendiği İslam iktisat düşüncesinin temel ilkeleri şunlardır;

- a) Faiz, kesin bir şekilde yasaklanmıştır,
- b) Para bir değişim aracıdır ve ölçü birimidir. Para, ticari bir mal olarak görülmez,
- c) Para, satın alma gücünü temsil etmektedir,
- d) Sistem risk paylaşımı esasına dayanmaktadır. Yapılan ticari akitlerde risk gerek sermayedarlar gerekse emek koyan taraflar arasında paylaşılmaktadır. Ortaya çıkan kar ve zarar başta anlaşılın oranlarda taraflar arasında paylaşılmaktadır,
- e) Piyasaya suni müdahaleler yasaklanmıştır,
- f) Belirsizlik taşıyan işlemler yasaklanmıştır,
- g) Sözleşmede belirtilen kurallar dışına çıkılmaması gerekir,
- h) Sözleşmedeki hükümler ve sorumluluklar net olarak açık bir şekilde belirtilmelidir,

- i) Sadece İslam hukuku kurallarına göre meşru sayılan faaliyet ve ürünler finansal işlemlere konu olabilir,
- j) Sosyal adalet ilkesi bütün işlemlerde gözetilmesi gereken bir kuraldır. (Özsoy ve Sayar, 2019: 11)

2.2. Katılım Bankaları ile Mevduat Bankaları Arasındaki Farklılıklar

Katılım bankaları ile mevduat bankaları arasındaki işleyiş, yöntem ve ürünler bağlamındaki farklılıklar şu şekilde sıralanmaktadır;

- a) Katılım bankalarında ortaklık ve kar-zarar sözleşmesi üzerine işlemler gerçekleştirilmekte iken, mevduat bankalarında sözleşmelerdeki esas dayanak, borç ve faiz üzerine yapılmaktadır.
- b) Katılım bankalarında fon kaynakları katılma hesapları ve cari hesaplarla sağlanırken, mevduat bankalarında ticari, vadeli ve vadesiz mevduat hesapları ile fon toplanmaktadır.
- c) Katılım bankalarında fon kullandırma yöntemleri ticari bir faaliyet üzerine dayandırılırken, mevduat bankalarında bir alım satım şartı aranmaksızın sadece paranın değeri üzerine işlem yapılmaktadır.
- d) Katılım bankalarında ticaretin finansmanında nakit kredi yöntemi kullanılmazken, mevduat bankaları nakit kredi işlemleri yapmaktadırlar.
- e) Katılım bankaları kendi bünyelerinde finansal kiralama işlemini yürütebilirken, mevduat bankaları finansal kiralama işlemi yapamazlar. Finansal kiralama işlemleri için mevduat bankasına bağlı iştirak olarak ya da bağımsız olarak ayrı bir finansal kiralama şirketi kurulması gerekmektedir.
- f) Katılım bankalarında kullanılan fonların ödemesi başlangıçta yapılan sözleşmede belirtilen vadelerde belirlenen rakamlarla yapılır. Sözleşme sonrasında faizsiz bankacılık prensipleri gereği herhangi bir nedenle fiyatlarda değişme yapılmamaktadır. Mevduat bankalarında ise değişken faizli kredi kullanımı yapılmaktadır.
- g) Katılım bankalarının fon toplama işlemlerinde hesabın getirisi vade tarihinden önce belli değildir. Ancak mevduat bankaları vadeli mevduat

hesaplarında vade sonundaki faiz getirisini vade başlangıcında kesinleştirmektedir.

- h) Katılım bankaları fon sağladığı faaliyet alanlarının ve fonlanacak ürünlerin faizsiz bankacılık prensiplerine göre meşruluğunu denetlerken mevduat bankalarında kredinin kullanılacağı alan ve ürünler ile ilgili böyle bir şart söz konusu olmamaktadır.
- i) Katılım bankalarında fon kullandırım işlemlerinde gerçek ticaretin finansmanı fatura gibi resmi belgelerle denetim altında tutulurken, mevduat bankalarının işlemlerinde böyle bir işlem şartı bulunmamaktadır. (Hazıroğlu, 2017: 274)

2.3. Katılım Bankalarında Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankaları, özel cari hesaplar ile kar ve zarara katılımı temsil eden katılma hesapları ile mevduat sahiplerinden fon toplamaktadır. Özel cari hesaplarda, fon sahibine herhangi bir kazanç ödemesi yapılmamakta, katılma hesaplarında ise ilgili yönetmelik dahilinde katılım bankası tarafından işletilmesi ile ortaya çıkan kar ya da zarara ortak olunmaktadır. (Özsoy Ş., 2012: 137-139)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından hazırlanan ve Resmi Gazete 'de yayımlanan *Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin* üçüncü bölümünde yer alan *Katılım Fonuna İlişkin Esaslara* göre; “

- a) *Özel cari hesaplar ve katılma hesapları karşılığında hesap sahibine herhangi bir nam altında önceden belirlenmiş bir getiri garantisi verilmeyeceği gibi, katılma hesaplarında, yatırılan anaparanın hesap sahibine aynen geri ödenmesi de garanti edilemez. Bu hususlar, katılım bankalarının şubelerinde açıkça görülebilecek bir şekilde asılarak ilan edilir.*
- b) *Katılım fonu hesapları üzerinde hesap sahibinin talep hakkı ve katılım bankasının ödeme yükümlülüğü, özel cari hesaplarda yatırılan tutar, katılma hesaplarında ise vade sonunda geçerli birim hesap değeri kadardır.*

- c) *Katılma hesaplarının işletilmesinden doğan kar veya zarar, para cinsi bazında her vade grubunun toplam katılma hesapları içindeki birim hesap değeri üzerinden ağırlığı oranında, günlük veya haftalık olarak bu hesaplara dağıtılır.*
- d) *Kanununun 144'üncü maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla, katılım bankaları, katılma hesaplarının işletilmesinden doğacak kar ve zarara katılma oranlarını, zarara katılma oranı kara katılma oranının yüzde 50'sinden az olmamak kaydıyla, para cinsi, tutar ve vade grupları itibariyle ayrı ayrı belirleyebilir.*
- e) *Katılma hesabının açıldığı anda geçerli olan kar ve zarar katılma oranı hesap cüzdanına kaydedilir ve bu kayıt kanununun 144. maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla hesap açıldıktan sonra vade bitimine kadar değiştirilemez. Vadesinde kapatılmayan hesap aynı vade ve yenileme tarihinde geçerli olan kar ve zarara katılma oranı üzerinden yenilenmiş sayılır.” (BDDK, 2006: md.6)*

2.3.1. Özel Cari Hesaplar

Özel cari hesaplar, yatırılan tutarların istenildiğinde kısmen veya tamamen çekilebileceği, karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri sağlamayan hesaplardır. Bu cari hesaplar ulusal para ve döviz cinslerinden açılabilceği gibi altın, gümüş gibi kıymetli madenler cinslerinden de açılabilmektedir. (Özsoy Ş., 2012: 137)

Katılım bankalarındaki özel cari hesaplar kısmen borç kısmen emanet hükmünde değerlendirilebilmektedir. Katılım bankası cari hesaba yatırılan tutarı geri ödemekle yükümlü olması nedeni ile borç hükmü söz konusu olurken, bankaların cari hesaplardaki tutarların belirli bir kısımlarını şubelerinde tutma durumları, belirli bir kısımlarını da zorunlu karşılık olarak tutma durumlarından kaynaklı olarak hesaplara yatırılan tutarların tamamen katılım bankaları tarafından kullanılamaması kısmen emanet hükmünü doğurmaktadır. (Aktepe, 2013 : 65)

2.3.2. Katılma Hesapları

Katılma hesapları, katılım bankalarına yatırılan fonların katılım bankası aracılığıyla fon kullandırma faaliyetlerinde kullandırılması sonucu ortaya çıkacak olan kar veya zararın

ortak olarak fon sahiplerine dağıtıldığı, anapara garantisi bulunmayan hesaplardır. Bu hesaplarda yatırılan fonlar için vade sonundaki kazanç ile ilgili vade öncesinde herhangi bir kazanç oranı ya da getiri garantisi taahhüt edilmez, tamamen vade sonundaki hesaplamalara göre kazanç ya da zarar belirlenmiş olmaktadır. Cari hesaplarda farklı döviz ve maden cinsleri ile fon toplanabilirken katılma hesaplarında katılım bankalarının belirlediği fon havuzlarındaki döviz ve maden cinsleri üzerinden fon toplanmaktadır. (Özsoy Ş., 2012: 139)

Katılma hesaplarında, katılım bankaları ile fon sahibi arasında bir kar-zarar ortaklığı anlaşması söz konusudur. Bu kar ve zarar ortaklığı sözleşmesi ile ortaya çıkan ortaklıkta fon sahibi para yatırarak sermaye sağlarken, katılım bankası da bu fonların kullandırılmasında emeğini ortaya koymuş olmaktadır. (Şahin, 2007: 68)

Özel Fon Havuzları;

Katılım bankalarının fon toplama ürünleri arasında yer alan Özel Fon Havuzları ile ilgili olarak, ilgili yönetmelikte aşağıdaki gibi bilgi yer verilmektedir;

“Kanununun 60’uncu maddesinin yedinci fıkrası uyarınca Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınınca tespit edilen vade ve türlerine bağlı kalmaksızın belirli bir projenin veya yatırımın ya da bu amaçla kurulan ortaklıkların finansmanında kullanılmak üzere müstakil hesaplarda fon toplamak suretiyle vadesi bir aydan daha az olmayan özel fon havuzları oluşturabilir. Hesap sahibi ile katılım bankası arasında düzenlenecek sözleşmede, projenin veya yatırımın içeriğine, öngörülen vadesine ve tarafların hak ve yükümlülüklerine dair hükümlerin yer alması ve projenin veya yatırımın tamamlanmasına kadar geçen süre zarfında katılım bankasının ilgili fon tutarını bu hükümler çerçevesinde kullanması zorunludur. Bu şekilde toplanan fonlara ait katılma hesapları, vadeleri itibarıyla ve diğer hesaplardan bağımsız olarak ayrı hesaplarda işletilir ve toplanan fonlar projenin veya yatırımın tamamlanmasına kadar geçen süre zarfında diğer fon havuzlarına aktarılamaz. Özel fon havuzları ile ilgili olarak, oluşturulmasını ve tasfiyesini izleyen on beş gün içinde Kuruma bilgi verilir. Projenin veya yatırımın öngörülen vadesinde veya hesap sahiplerinin onayının alınması ve Kuruma bilgi verilmesi şartıyla projenin veya yatırımın tamamlanmasını müteakip özel fon havuzları tasfiye edilir.” (BDDK, 20018: md.4)

2.4. Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları mevduat sahiplerinden topladıkları fonları, faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde çeşitli fon kullandırma metotları ile finansman ihtiyacı olan birey ya da firmalara katılım bankacılığı ilkelerine uygun bir şekilde kullandırmaktadır. Çalışmanın bu kısmında katılım bankaların fon kullandırma yöntemleri açıklanmaktadır.

2.4.1. Bankacılık Kanunu Kapsamında Katılım Bankalarının Finansman Yöntemleri

19.10.2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre hazırlanan *Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliğin* 19. maddesine göre katılım bankalarının finansman yöntemleri şu şekilde belirtilmiştir; “

- a) **Kurumsal Finansman Desteği;** katılım bankası ile fonu kullanacak işletme arasında akdedilecek sözleşme dahilinde, işletmenin ihtiyaç duyduğu her türlü emtia, menkul kıymet, gayrimenkul, hak ve hizmet bedelinin satıcıya ödenmesi koşuluyla işletmenin borçlandırılması işlemidir.
- b) **Bireysel Finansman Desteği;** bireysel ihtiyaçlar için gerçek kişi alıcıların doğrudan satıcılardan aldıkları mal veya hizmet bedelinin, katılım bankası tarafından satıcıya ödenmesi koşuluyla alıcının borçlandırılması işlemidir.
- c) **Kar Zarar Ortaklığı Yatırımı;** katılım bankalarınca gerçek ve tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinden veya belirli bir faaliyetinden veya belirli bir parti malın alım satımında doğacak kar ve zarara katılmak üzere bu kişilere fon kullandırılması işlemidir. Bu yöntem ile fon kullandırmak için fonu kullanacak olan gerçek tüzel kişilerle kar-zarar ortaklığı yatırım sözleşmesi düzenlenir. Bankalar fon kullandığı gerçek ve tüzel kişilerin kar ve zararına, sözleşmede belirlenen oranlarda katılır. Kar-zarar ortaklığı yatırım sözleşmesinde bankaların kar ve zarardan alacağı pay ve varsa alacağı teminatlar açıkça gösterilir. Bu sözleşmede projenin karlılığından bağımsız olarak önceden belirlenmiş tutarda kar garanti edilmesine dair hükümler yer alamaz.

- d) **Finansal Kiralama;** taşınır ve taşınmaz malların 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununun ilgili hükümleri çerçevesinde, katılım bankası tarafından temin edilerek kiraya verilmesidir.
- e) **Mal karşılığı Vesaik Finansmanı;** katılım bankası ile fon kullanan arasında düzenlenecek yazılı bir sözleşme dahilinde, mal karşılığı vesaik mukabilinde fon kullandırılması işlemidir.
- f) **Ortak Yatırımlar;** kanununun 56. maddesinin birinci fıkrasındaki sınırlamalar dikkate alınmak kaydıyla, gelişme potansiyeli taşıyan ve kaynak ihtiyacı olan şirketlerin sermayelerine, taraflar arasında düzenlenecek sözleşme hükümleri çerçevesinde edinilecek ortaklık paylarının en fazla yedi yıl içinde halka arz yoluyla elden çıkarılması şartıyla katılım bankalarınınca iştirak edilmesi veya belirli bir yatırımın finansmanı amacıyla oluşturulacak fonlara katılmasıdır. Sermayeye iştirak şeklinde yatırımlar için düzenlenecek sözleşmelerde, sermayesine iştirak edilen şirketin yönetimi hususu başta olmak üzere tarafların hak ve yükümlülükleri ile sermayenin halka arz edilmesi sürecine ilişkin hükümlere yer verilmesi zorunludur.” (BDDK, 2006b: md.19)

2.4.2. Katılım Bankacılığı Uygulamasında Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankacılığı uygulamalarında fon kullandırma yöntemlerinin isimleri, İslam hukuku literatüründen gelmektedir. İslam medeniyetlerinin iktisadi ve ticari hayatlarında kullandıkları bu kavramlar günümüz modern katılım bankacılığı işlemlerinde de kullanılmaktadır. (Özsoy Ş., 2012: 162)

2.4.2.1. Murabaha

Murabaha, malın belirli bir kar ile vadeli satışı anlamına gelmektedir. Katılım bankaları murabaha işlemleri ile, müşterilerinin ihtiyaçları doğrultusunda talep edilen mal ya da hizmetleri satıcısından peşin almak suretiyle, üzerine kar ilave ederek müşteriye vadeli olarak satmaktadır. Böylelikle peşin alımlarda finansman ihtiyacı yaşayan birey ya da firmalar istedikleri malı vadeli olarak satın alma imkanı elde etmiş olmaktadır. Murabaha işlemleri belirli prensipler dahilinde yapılmakta ve satın alınan malın bedeli satıcının hesabına ya da satıcı namına peşin ödenmektedir. (Özsoy Ş., 2012: 163)

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurulu (AAOIFI)'nun yayınlamış olduğu Faizsiz Finans Standartlarında murabaha işleminin tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır;

“Bir kimsenin satın almış olduğu malı, alış bedeli üzerine üzerinden anlaşılan miktarda belirli bir kar koyarak satmasıdır. Anlaşılan kar miktarı, mal bedelinin belirli bir yüzdesi olabileceği gibi maktu bir tutar da olabilir. Eğer murabaha akdi, daha önce taraflar arasında herhangi bir vaat işlemi söz konusu olmaksızın gerçekleştirilirse normal/klasik murabahadan söz edilir. Ancak faizsiz finans kurumu aracılığıyla mal almak isteyen müşterilerle daha önceden taraflar arasında vaat işlemi gerçekleştirilerek murabaha sözleşmesi akdedilirse finansal/çağdaş murabahadan söz edilir. Murabaha akdi, malın alış fiyatı veya örfe eklenebilir masraflar dahil edildikten sonra ortaya çıkan maliyeti açıklanarak gerçekleştirilen güvene dayalı satış türlerinden (büyü'u'l-emane) birisidir.” (AAOIFI, 2017: 220)

Murabaha işleminin aşamaları şu şekilde gerçekleşmektedir;

1. Müşteri satışı yasal ve katılım bankaları prensiplerine uygun olan bir malın kredili olarak satın alınması için katılım bankasına başvurur,
2. Banka müşterisine ilgili malları satın almak üzere vekalet vererek vekil tayin eder,
3. Vekil vasıtası ile mallar banka adına satın alınmış olur,
4. Banka tarafından satıcıya ödeme yapılır,
5. Müşteri malı ilk olarak banka adına vekil sıfatı ile teslim alır,
6. Banka sahibi olduğu malı vadeli bir fiyatla satmak üzere müşteriye bir teklif sunar, malın mülkiyeti müşteriye geçmiş olur müşteri ise bankaya vadeli aldığı malın bedeli kadar taksitlerinde ödeme yapmak sureti ile borçlanmış olur. (Ayyub, 2017: 250)

Murabahaya konu olan alım satım sözleşmeleri vadeli satım akdine dayanmaktadır. Bu sözleşmeler malın satıcıya maliyetini ve satıcının ya da katılım bankasının bu satıştan ne kadar kar ettiğini göstermektedir. Murabaha işlemi ile müşteri ihtiyacı olan ürüne peşin ödeme yapmadan vadeli bir ödeme seçeneği ile sahip olurken, katılım bankası da ürünün vadeli satışından doğan kara ulaşmaktadır. (Aktepe, 2017k: 116)

2.4.2.2. Mudarebe

Mudarebe, bir yandan sermayedar tarafından konulan bir sermaye, diğ er yandan emek sahibi tarafından konulan emek ile yapılan ortaklık anlamına gelmektedir. Bu tür iş lemlere örnek olarak bir proje yatırımında bir tarafın projeye sermaye koyarak diğ er tarafın ise uzmanlık birikimi ile ortaklığ a katıldığı yatırım sözleşmeleri gösterilebilir. (Özsoy Ş., 2012: 174)

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurulu (AAOIFI)'nun yayınlamış olduğu Faizsiz Finans Standartlarında mudarebe' nin tanımı aş ağıdaki gibi yapılmıştır;

“Kıraz da denilen mudarebe, taraflardan birisinin sermaye diğ erinin de emek katkısında bulunarak ortak bir yatırım faaliyetinde yardımlaş malarını düzenleyen meş ru bir sözleşmedir. Bu sözleşme uyarınca yatırım faaliyeti neticesinde elde edilen kar, üzerinde anlaş ılan oranlara göre taraflar arasında ş ayi hisseli olarak paylaştırılacaktır. Mudarebede sermaye katkısında bulunan taraf sermaye sahibi (rabbül-mal), emek katkısında bulunan taraf ise emek sahibi (mudarib, amil veya mukariz) adıyla anılır.” (AAOIFI, 2017: 378)

Mudarebe ortaklığı ile kısa ve uzun vadeli finansman ihtiyacı duyan ancak bir proje hakkında bilgisi, tecrübesi ve kabiliyeti bulunan kimseler, elinde sermayesi bulunan ve bu sermayeyi ticari yollarda kullanmak isteyen sermayedarlarla buluş ma imkânını yakalayabilmekte ve yapılan ortaklık sonucunda elde edilecek kardan her iki tarafta fayda sağlayabilmektedir. (Döndüren, 2012: 431)

Mudarebe iş lemlerinin aş amaları;

1. Katılım bankası yatırım projesine sermaye sağ layan taraf olurken giriş imci ise emeğ i ile ortaklığ a katılır,
2. Proje sonunda ortaya çıkan kar baş langıç ta yapılan ortaklık sözleşmesine göre taraflara dağı tılır,
3. Eđ er zarar çıkarsa bu zararın tamamını sermaye koyarak ortaklığ a dahil olan katılım bankası üst lenmektedir. Projenin diğ er tarafında bulunan giriş imcinin zararı ise emek kayb ı olmaktadır, (Özsoy Ş., 2012: 174)

4. Mudarebede sermayenin tamamı katılım bankaları tarafından sağlandığı için proje ile ilgili tüm ayrıntılar ortaya konmalı ve yapılan ödemelerin ve proje süreçlerinin dikkatlice denetlenmesi gerekmektedir. (Bayındır, 2008: 264)
5. Mudarebede ortaya çıkan karın paylaşılması yüzde olarak belirlenmektedir. Hesap dönemi sonunda işlemlerin masrafları ve borçlar düşülerek önce ana para ayırt edilmektedir. Karın paylaşımı sözleşmede belirtilen oranlarda yapılır, bu oranların sözleşmede belirtilmediği durumlarda ise paylaşım ilke olarak yarı yarıya yapılabilir. (Döndüren, 2012: 431) Ortaklığın sonucunda zarar oluşması durumunda zararı sermaye sahibi olan Rabbül-mal karşılamaktadır. (Özsoy Ş., 2012: 174)

2.4.2.3. Müşareke

Tarafların hem sermaye de hem de yönetimde ortak olduğu ve iki tarafında sermaye koyarak ortaklığa fon sağladığı bir girişim türüdür. Ortaklık sonucunda elde edilen kar taraflar arasında konulan sermaye oranında paylaşılmaktadır. (Özsoy ve Sayar, 2019: 12)

Müşareke işleminin aşamaları aşağıdaki gibidir,

1. Katılım bankası ve müşteri arasında imzalanan sözleşme ile ortaklık başlatılmış olur,
2. Katılım bankaları bu ortaklıklarda sadece sermaye sağlarlarken, diğer taraf hem sermaye hem de emek sağlamak durumundadır,
3. Ortaklık sonucunda elde edilecek kar sözleşmede belirtilen maddeler oranında dağıtılırken zarar edilmesi durumunda, zarar başlangıçta ortaya konan sermaye oranında taraflara dağıtılmaktadır. (Özsoy Ş. , 2012: 178)

Katılım bankaları müşareke ürünü ile karlı ve verimli gördüğü çeşitli alanlardaki yatırımlara kendi sermayesi ile iştirak edebilmektedir. Müşareke, bir bakıma öz sermaye iştiraki olarak tanımlanmaktadır. (Bulut ve Er, 2009: 28)

2.4.2.4. İcare (Finansal Kiralama)

İcare ya da finansal kiralama işleminde, katılım bankaları bir varlığı satın alarak sürekli bir kira geliri elde etme amacı ile müşterisine kiralamaktadır. Aslında iki taraf arasında yapılan bir kiralama sözleşmesinden ibarettir. (Özsoy Ş., 2012: 181)

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurulu (AAOIFI) ‘nun yayınlamış olduğu Faizsiz Finans Standartlarında *İcare ve Mülkiyetin Devriyle Sona Eren Finansal Kiralama başlığı* ile finansal kiralama ’nın tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır;

“İcare, maddi varlıkların kiralanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen kira akdidir. Kira akdi de meşru olan belirli bir menfaate/kullanım hakkında ait mülkiyetin, meşru olan belirli bir bedel karşılığında belirli bir süre boyunca devredilmesini sağlayan bir sözleşmedir. Faizsiz finans kurumları tarafından kullanılmakta olan kiralama yöntemlerinden birisi de mülkiyetin devriyle sona eren kira sözleşmesidir. Bu sözleşmede, sözleşmeden bağımsız olarak kiralanan varlığın mülkiyetinin kira süresi sonunda veya esnasında kiracıya devredileceğine dair bir vaat bulunmaktadır. Mülkiyetin kiracıya devri ise standart kapsamında açıklanan yöntemlerden birine göre olmaktadır.” (AAOIFI, 2017: 266)

İcare işleminin aşamaları şu şekildedir,

1. Müşteri finansal kiralama yöntemi ile kiralayacağı ürün için satıcıdan bir fiyat teklifi alır,
2. Müşterinin müracaatı ile katılım bankaları malı satıcıdan satın alarak mal bedelini satıcı hesabına ödeme yapar,
3. Malın mülkiyeti ve sahiplik hakkı katılım bankasına geçer ve katılım bankası bu malı müşterisine anlaşılan koşullarda kiralar,
4. Müşteri kira taksitlerini kira süresi boyunca katılım bankasına öder,
5. Ödemeler tamamlandıktan sonra yapılacak bir satış akdi ile malın mülkiyeti katılım bankasından müşteri üzerine geçmektedir. (Özsoy Ş., 2012: 183)

2.4.2.5. Selem

Selem, ödemenin peşin olarak yapılıp işleme konu olan malların ise daha sonraki bir tarihte teslimatının yapıldığı bir vadeli sözleşmedir. Malların daha sonraki bir tarihte teslim edilmesi şartı ile satıcı ihtiyacı olan parayı peşin almaktadır. Böylelikle satıcı malların üretimi için ihtiyacı olan finansmanı sağlamış olmaktadır. Vadeli sözleşme ile ileride alınacak olan fiyatlar da belli olduğundan alıcı ileride oluşabilecek fiyat artışlarından korunmuş olmaktadır. (Ayyub, 2017: 266)

Genellikle tarım işlerinde hasat döneminde elde edilecek ürünler selem ile satılarak peşin para ihtiyacı ortadan kalkmakta ve çiftçi üretim öncesi ya da esnası sürecindeki gübre, tohum ve ilaç gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. (Özsoy Ş., 2012: 184)

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurulu (AAOIFI) ‘nun yayınlamış olduğu Faizsiz Finans Standartları’nda selem ’in tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır;

“Bir satış türü olan selem akdi, peşin bedel karşılığında vadeli mal satın almaktır. Bu sözleşmede peşin olarak ödenen bedele selem bedeli (selem sermayesi/re’sü mali’s selem), vade geldiğinde teslim edilecek satış konusu olan mala selem malı (müslem fih), satıcıya selem satıcısı (müslem ileyh) ve alıcıya da selem alıcısı (müslim/rabbü’s selem) adı verilir.

Selem satıcısının, müşterisiyle selem akdi kurduktan sonra, bu sözleşmeden bağımsız olarak ve ilk sözleşmede teslim edilmesi kararlaştırılan malla aynı özelliklere sahip bir mal temin etmek üzere üçüncü bir taraf ile akdettiği anlaşmaya günümüz finansman uygulamalarında alt selem sözleşmesi denilmektedir.” (AAOIFI, 2017: 287)

Selem finansmanın aşamaları şu şekildedir;

1. Katılım bankası ile müşteri arasında malın cinsinin, özelliklerinin, miktarının, fiyatının, teslim yerinin ve teslim tarihinin belirtildiği bir sözleşme sağlanır,
2. Bu sözleşmeye istinaden katılım bankası satıcıya belirtilen özellik ve miktardaki ürün için üretim siparişini verir,
3. Mal bedeli katılım bankası tarafından satıcı hesabına ödenir,

4. Malın üretilmesinden sonra mal sahibi olarak katılım bankası mali müşterisine teslim eder. (Özsoy Ş., 2012: 185)

Selem sözleşmeleri henüz üretimi tamamlanmayan bir malın konu edildiği sözleşmelerdir. Ancak sözleşmelerde üretim öncesinde de olsa, malın niteliği, miktarı ve teslim vadesi açık bir şekilde belirtilmiş olmaktadır. Selem sözleşmesinde geçen teslim vadesi dolduğunda satıcı sözleşmedeki niteliklere sahip olarak söz konusu mala sahip değilse, piyasadan aynı niteliklere sahip malı tedarik edip teslim etmekle yükümlü olmaktadır. (Aktepe, 2017k: 118)

2.4.2.6. İstisna

İstisna da selem akdi gibi ileri bir tarihte teslimi yapılacak bir ürünün üretimi, montajı ya da inşası için sipariş verildiği ve anlaşma sağlanan fiyattan satışın yapılarak ödemenin baştan yapıldığı ya da anlaşılan zaman müddetince taksitle ödendiği bir anlaşma şeklidir. İstisna sözleşmesi ile ev, fabrika, proje, köprü, yol otoban vb. inşası için finansman sağlanabilmektedir. (Ayyub, 2017: 282)

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurulu (AAOIFI) ‘nun yayınlamış olduğu Faizsiz Finans Standartları’nda istisna ’nın tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır,

“İstisna sözleşmesi, üretilmesi talep edilen ve henüz mevcut olmayıp nitelikleri zimmette belirlenmiş eserlerin satışı üzerine kurulan bir akittir.

Günümüz finansman uygulamalarında alt eser sözleşmesi adı verilen işlem birbirinden bağımsız iki eser (istisna) sözleşmesi kurulmak suretiyle tamamlanır;

- a) *Faizsiz finans kurumunun müşterisiyle akdettiği eser sözleşmesi. Bu sözleşmede faizsiz finans kurumu yüklenici konumunda olur.*
- b) *Faizsiz finans kurumunun imalatçılarla veya yüklenicilerle akdettiği eser sözleşmesi. Bu sözleşmede faizsiz finans kurumu işveren konumunda olur.*

Burada faizsiz finans kurumunun karı, iki sözleşme arasındaki fiyat farkından kaynaklanmaktadır. Genellikle bu sözleşmelerden birincisinin (müşteriyle yapılan) bedeli vadeli, ikincisinin (imalatçı ve yüklenicilerle yapılan) bedeli ise peşin olur.

İstisna sözleşmesi üretilmesi talep edilen ve henüz mevcut olmayıp nitelikleri belirlenmiş eserlerin satışı üzerine kurulan bir akittir. Bu yüzden sadece üzerinde imalat ve sanat icra edilebilen mallarda söz konusu olur.” (AAOIFI, 2017: 313)

Selemden farklı olarak istisnada mısır, meyve vb. ürünler ya da doğal şeylerden ziyade benzersiz ve homojen mallar kapsam içindedir. Bir arsa üzerine taşınmaz bir malın inşası için yapılacak olan sözleşme istisna akdine girmektedir. (Ayyub, 2017: 288)

İstisna işleminin aşamaları şu şekildedir;

1. Müşteri ile katılım bankası arasında bir sözleşme akdi gerçekleştirilir,
2. Katılım bankası satıcı ya da üreticiye ilgili malın üretim siparişini verir,
3. Mal bedeli satıcıya katılım bankası tarafından ödenir,
4. Burada söz konusu finansman bir gayrimenkul inşasının finansmanı ise üretici konumundaki müteahhite projenin her aşaması tamamlandıkça da ödemeler yapılabilir,
5. Malın üretimi tamamlandıktan sonra malın teslimi müşteriye yapılır,
6. Müşteri sözleşmenin en başında anlaşılan koşullarla borcunu katılım bankasına ödemeye devam eder. (Özsoy Ş., 2012: 187)

2.4.2.7. Sukuk

Sukuk, belirli bir varlık üzerinde yatırımcıların ya da kira sertifikası sahiplerinin bölünmez hisselerini ve haklarını temsil etmektedir. Aynı zamanda yatırımcıların bu varlık üzerinde mülkiyet hakları da bulunmaktadır. Sukuk sertifikaları faizsiz bankacılık prensipleri dâhilinde ihraç edilerek sertifika sahiplerine belirli dönemlerde kira getirileri sağlamaktadır. (Özsoy Ş., 2012: 189)

Sukuk işleminde ticari bir varlık menkul kıymet haline dönüştürülüp sertifikalaştırılarak, fon sahiplerine bu sertifikaların satılması suretiyle varlığın gelirinden pay dağıtılmaktadır. (Aktepe, 2017: 147)

Sukuk 'ta sertifika sahipleri gelirin ortaklık hakkında sahip olmakla birlikte gelirin dayandığı varlığın mülkiyet hakkına da sahip olmaktadır. Bu özelliği ile Sukuk geleneksel tahvillerden ayrılmaktadır. (Eren, 2018: 73)

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurulu (AAOIFI)' nun yayınlamış olduğu Faizsiz Finans Standartları'nda sukuk ve işleme tabi olan tarafların tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır;

“Sukuklaştırma kavramı, mevcut mal veya menfaat halindeki ya da her ikisinin birlikte bulunduğu varlıklar üzerindeki mülkiyeti, birbirine eşit değerde birimlere ayırmak ve bu birimlerin değerlerine göre sertifika (sukuk) ihraç etmek anlamında kullanılır.

İhraç sözleşmesi, yatırım sertifikasının ihracına esas teşkil eden sözleşmedir. Yatırım sertifikası ihraççısı, yatırım sertifikalarının arzından elde edilen geliri meşru bir yöntemle kullanacak olan taraftır. Sukuk ihraççısı, şirket, gerçek kişi, kamu kurumu, devlet ya da finansal bir kurum olabilir. İhraç işlemlerinin düzenlenmesini ve takibini, ihraç izahnamesinde belirlenecek bir ücret veya komisyon karşılığında ihraççı kurum adına aracı bir kurum da yapabilir.

İhraç vekili, tarafların anlaşmasına göre belirlenen veya izahnamede açıklanan bir ücret karşılığında ihraççı kurum adına ihraç işlemlerini yürüten ve bu işlemlerin her aşamasını icra eden ihraçtan sorumlu taraftır. Bu durumda ihraççı kurum ile ihraçtan sorumlu aracı kurum arasındaki hukuki/akdi ilişki ücretli vekalet ilişkisidir.

İhraç yöneticisi, ücret karşılığında ihraç işlemine esas teşkil eden ihraç sözleşmesinin uygulanmasını sağlamak konusunda yatırım sertifikası sahibi yatırımcılar adına hareket eden aracı kurumdur.

Ödeme yüklenicisi, tahakkuk eden geliri tahsil ettikten sonra yatırımcıların haklarını ödemeyi taahhüt eden aracı kurumdur.” (AAOIFI, 2017: 483)

Sukuk geleneksel sabit getirili menkul kıymetlere bir alternatif olarak İslami sermaye piyasalarındaki araçlar arasında önemli bir yer edinmiş ve son dönemlerde hem İslam ülkeleri hem de kurumsal yapılar için alternatif bir fon kaynağı haline gelmiştir. (Ayyub, 2017: 413)

2.5. Katılım Bankalarında Dış Ticaretin Finansmanında Kullanılan Ürünler

Ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankaları, müşterilerin iç pazardaki taleplerini finansman ürünleri ile faizsiz bankacılık prensipleri dahilinde gerçekleştirirken, dış ticaret yapan müşterilerinin ihracat ya da ithalat işlemleri ile ilgili taleplerini de dış ticaret ürünleri ile gerçekleştirmektedir. Çalışmamızın bu kısmında, katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünler açıklanmış, işleyiş süreçleri hakkında bilgiler verilmiştir.

2.5.1. Peşin İthalatın Murabaha Yolu ile Finansmanı

İç piyasada üretim yapan üreticiler ihtiyacı olan hammaddeyi, fiyat avantajı, üründeki farklılıklar ya da ürünün iç piyasada tedarik edilememesi gibi nedenlerden dolayı yurt dışından temin etmek isteyebilir. Bununla birlikte üretici olmayan şirketler yurt dışında üretilen ürünleri satın alarak iç piyasada ya da farklı ülkelerde satmak isteyebilirler. Firmaların yurt dışından yapacağı satın alma işlemleri, ithalat işlemi kapsamında değerlendirilmektedir.

Yurt dışındaki bazı ihracatçı firmalar uluslararası ticaretin taşıdığı risklerden dolayı ürünlerini vadeli satmaktan kaçınırlar ya da ithalat yapacak olan yerli firmalar peşin alımlarda oluşabilecek fiyat avantajından faydalanmayı tercih ederek peşin ödeme yapmak isteyebilirler. Bu koşulla gerçekleşecek bir dış ticaret işleminde yurt dışından satın alma işlemi yapacak olan ithalatçı, peşin ithalat ödeme şeklini kullanmak durumunda kalacaktır.

Peşin ithalat işleminde finansman ihtiyacı bulunan ithalatçı müşteri, katılım bankaları üzerinden peşin ithalatın murabahası işlemi ile, ithalatını peşin olarak yapabilmekte ve finansman tutarını katılım bankasına belirlediği vadelerde geri ödeyebilmektedir.

Peşin ithalat işleminin murabaha yolu ile finansmanında süreç şu şekilde işlemektedir,

1. Yurt dışından ürün satın almak isteyen ve peşin ithalat ödeme şeklini kullanacak olan müşteri katılım bankasına müracaat eder,
2. Yurt dışındaki üretici firmadan ithal edilecek ürünün özelliklerinin yer aldığı proforma fatura talep edilir,

3. Proformada ürünün niteliği, ağırlığı, birim fiyatı gibi bilgiler net bir şekilde belirtilmiş olmalıdır,
4. Katılım bankası müşterisine vekalet verir ve ödemeyi peşin ithalat şekli ile ihracatçı firmanın banka hesaplarına gönderir,
5. Katılım bankası müşteriye vekalet vererek satın aldığı ürünü, müşterisine tekrar vadeli olarak satar,
6. İhracatçı ödemeyi alması ile birlikte, ithalatçının gümrükten malları çekebilmesi için mal ile ilgili vesai ki direk ithalatçıya ulaştırır,
7. İthalatçı ilgili vesai ki ve diğer belgelerle gümrükten malı çeker,
8. Peşin ithalatta ödeme mallar gümrükten çekilmeden önce yapılması gerektiğinden dolayı avans ödeme olarak gerçekleşir. Projelerin kapanması için gümrük beyannamesi ve ithalat evraklarındaki bilgiler ile faturada yer alan bilgilerin, proje öncesinde gönderilen proforma faturadaki bilgilerle aynı olması gerekmektedir.

2.5.2. Akreditif ve Akreditifin Murabaha Yolu ile Finansmanı

Akreditif uluslararası ticarete tarafların taşıdığı riskleri en yüksek düzeyde güvence altına alan, banka garantisi hükmü taşıyan bir ödeme türüdür. (Kuveyt Türk, 018.01, 2014: 1)

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda akreditifin tanımı şu şekilde yapılmıştır;

“Akreditif: Bankanın (amir banka) müşterinin (amir) talebi üzerine onun talimatlarına uygun şekilde satıcıya (lehtar) verdiği ya da bankanın kendisi için asaleten açtığı, malları temsil eden vesai ki talimatlara mutabık olarak teslim edilmesi şartıyla, akreditifin gereğini yapmayı (yani nakdi ödemeyi, kambiyo senetlerinin kabulü ve iskontosunu yapmayı) hedefleyen, muayyen bir zaman aralığı için belirli bir meblağ dahilinde yazılı bir taahhüttür.” (AAOIFI, 2017: 392)

Akreditif ile ilgili fihhi hükümlerin dayanakları ise yine Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda şu şekilde belirtilmiştir;

“Dönülemez akreditifin meşruiyet dayanağı: bunun kefalet, vekalet, borç (karz) ve teminatlandırma için rehin gibi meşru akitlerin birleşmesinden oluşmasıdır. Ödeme garantisi verilerek kefalet, akreditifin tebliği, bağlantıların kurulması, takiplerin yapılması ve vesaikin incelenmesi gibi akreditif ile ilgili işlemler yapılarak vekalet, tamamen ya da kısmen karşılıksız akreditiflerin ödemesi yapılarak borç ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Dönülebilir akreditifin meşruiyeti: bunun fikhen caiz olan vekalet sözleşmesi sayılmasıdır. Eğer buna bir başkasının hakkı ilişirse o takdirde akreditif bağlayıcı (lazım) hale gelmektedir. Bu da akreditife binaen bir kabul ya da ödemenin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Bu akreditif kefalet sayılmaz. Zira kefalet gerektirdiği şeylere (mukteza) aykırıdır ve kefalette muhayyerlik şartı koşmak caiz değildir.

Teyit bankasının veya akreditif açılmasına ya da teyidine ortak bankalar gibi aynı hükme tabi diğer bankaların taahhütleri caizdir. Çünkü burada kefile kefalet söz konusudur. Kefile kefalet ise meşrudur.

Dönülemez akreditifteki kefaletin, vesaikin şartlara uygun düzenlenmesi koşuluna bağlanmasının dayanağı, kefaletin kayıtlandırılabilceği konusunda fakihlerin verdiği kararlardır.

Uluslararası alım satım sözleşmeleri yapmanın ve bunu akreditifle teminat altına almanın caiz oluşunun dayanağına gelince, akreditifle teminatlandırılmış uluslararası alım satım sözleşmelerine baktığımızda şu problemle karşılaşmaktayız: acaba burada fikhen meşru sayılmayan iki bedelin de vadeli oluşu gerçekleşmekte midir? Heyet üyelerinin bazıları arz edilen sebebe dayanarak bunu yasak kapsamında sayarken bazıları ise- ki bunlar çoğunluğu teşkil etmektedirler- bunu meşru saymışlardır. Meşru sayanlar ise buradaki durumun yorumunda aşağıdaki farklı kanaatleri serdetmişlerdir;

Bu sözleşmeler -emtianın belirginleştirilmesinden önce- iki bedelin de vadeli olduğu akit sayılmazlar. Bunlar yalnızca vaatleşmek anlamına gelmektedir. Bu da

alım satım yapmak üzere gerçekleşen bir akit vaadi/prensip anlaşması niteliğinde olup alım satım sözleşmesi değildir.

Sözleşmenin kurulması açısından akit meclisi emtianın belirginleştirilmesine kadar uzamakta ve akit bu aşamada kurulmaktadır.

Burada iki bedelin de vadeli olması söz konusudur. Ancak bu, genel ve yaygın bir ihtiyaç haline geldiği için caizdir.

Burada vadeli bedeller üzerine akit (ibdidau'd-deyn bi'd-deyn) söz konusudur ki bu da fikhen caizdir.

Akreditif açılmadan önce yapılan alım satım sözleşmesi, akreditif açılması şartına bağlanmış (ta'liki şart) bir sözleşmedir.

Bu sözleşmeler iki bedelin de vadeli olduğu akit sayılmazlar. Çünkü bunlar vade şartıyla ortaya çıkmaktadırlar. Burada vade şartı bulunmamaktadır.” (AAOIFI, 2017: 405)

Katılım bankalarında akreditif işlemleri süreçleri şu şekilde işlemektedir;

1. İthalatçı ve ihracatçı aralarında anlaşarak bir sözleşme belirler, bu sözleşme satıcının göndereceği proformada olabilir,
2. İthalatçı, bankasına sözleşme şartlarına uygun olarak akreditif açtırma talimatı verir,
3. Banka ithalatçıdan çalışma koşullarına göre gerekli teminatları alarak akreditif küşat metnini hazırlar,
4. İthalatçının bankası hazırlamış olduğu akreditif taslağını ihracatçının bankasına gönderir,
5. Eğer akreditif teyitli ise ithalatçının bankası teyit bankasından teyit talebinde bulunur,
6. Teyit bankası, incelediği akreditif metnine teyit vermeyi kabul ederse bunu ihracatçının bankasına bildirir,

7. İhracatçının bankası, akreditifte yer alan şartları ihracatçıya bildirir,
8. İhracatçı akreditif metnine uygunluk verince, malları hazırlar ve yükleme vadesinde sevkiyatını gerçekleştirir,
9. Malı sevk etmesiyle birlikte ihracatçı gerekli vesaikleri de hazırlar ve bankasına ibraz eder, ihracatçı bankası vesaikleri ithalatçının bankasına gönderir,
10. İthalatçının bankası gelen vesaikleri inceler, akreditif şartlarına göre vesaikleri ithalatçıya teslim eder,
11. Akreditif, sight (görüldüğünde ödemeli) akreditif ise vesaik tesliminden önce ihracatçıya mal bedeli gönderilir, eğer akreditif vadeli akreditif olarak açılmışsa ödeme için belirtilen vade beklenir,
12. Vesaiki alan ithalatçı malları gümrükten çeker. (Kuveyt Türk Eğitim Notları, 2010)

Katılım bankaları akreditif işlemi ile ithalatçı adına kefil olarak bir garantörlük üstlenmektedir. Bu işlem için yapılan hizmet ve kefaletlerinden kaynaklı olarak ithalatçı müşteriden bir komisyon alınabileceği ifade edilmektedir. (Aktepe, 2013: 118)

2.5.2.1. Akreditifin Murabaha Yolu ile Finansmanı

Akreditif işlemleri bir ödeme yükümlülüğünü içerdiği için, akreditif ile ithal edilen malların finansmanı murabaha yöntemi ile katılım bankaları tarafından karşılanabilmektedir. (tkbb.org.tr, 2019)

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda “*Akreditif Yoluyla Murabaha*” işlemleri şu şekilde tanımlanmaktadır; “Müşterinin ithal edilen emtiayı *akreditif yoluyla murabaha yaparak faizsiz finans kurumundan satın almayı talep etmesi durumunda aşağıdaki hususlara riayet etmek gerekmektedir:*

Akreditifin açılmasından evvel amir ile lehtar (satıcı) arasında alım satım akdi gerçekleştirilmemiş olmalıdır. Amirin aslım satım sözleşmesinin konusu olan emtiayı teslim almış olup olmaması bu noktada önemsizdir.

Faizsiz finans kurumu murabaha hakkındaki açıklanan ilgili hükümlere uygun olarak İhracatçıdan malı satın alan ve sonra bu malı müşteriye murabaha yönetimiyle satan satıcı konumunda olmalıdır.

Akreditif yoluyla ithal edilen emtiaya faizsiz finans kurumu ile müşterinin ortak olması:

Akreditif açılmadan ve müşteri ile ihracatçı arasında akit gerçekleştirilmeden önce emtianın satın alımı konusunda faizsiz finans kurumu ile müşterinin ortak olması halinde akreditif ortaklığın iki tarafından herhangi birinin adıyla açılabilir. Faizsiz finans kurumunun emtianın teslim alınmasının ardından hissesini üçüncü bir tarafa ya da ortağına peşin ya da vadeli olarak murabaha yoluyla satması caizdir. Ortağa satımının bağlayıcı bir vaade taahhüde ya da ortaklık sözleşmesindeki bir koşula bağlı olmaması şarttır. Faizsiz finans kurumunun, müşterinin kendisi için satın aldığı bir emtiaya, hissesini müşterisine vadeli satmamak kaydıyla ortak olması caizdir.” (AAOIFI, 2017: 399)

Akreditif yolu ile murabaha işleminde süreç şu şekilde işlemektedir;

1. İthalatçı firma akreditif açılışı için katılım bankasına müracaat eder, katılım bankası şartlı vekalet ile müşteriye vekil tayin eder,
2. Sonraki akreditif açılış süreçleri akreditif kısmında belirtildiği gibi ilerler,
3. Akreditif sight akreditif ise vesaikler katılım bankasına ulaştığında vesaiklerin ithalatçıya teslimi için, sözleşmede belirtilen tutarın ihracatçı hesaplarına ödenmesi gerekmektedir,
4. Burada ithalatçı ödemeyi katılım bankası ürünlerinden murabaha yöntemini kullanarak yapabilmektedir,
5. Akreditifin başında katılım bankasının ithalatçıya vermiş olduğu şartlı vekalet ile malların alımı için sipariş vermiş olmaktadır,
6. Katılım bankası akreditif bedelinin ödemesini de şartlı vekaletle istinaden ihracatçının banka hesabına yapmaktadır,

7. İthalatçı müşterisi ile anlaşılan kâr payı oranları ve finansman vadesinde ithalatçıya vadeli olarak satış yapılmaktadır,
8. Vadeli akreditifler de ise, akreditif şartlarında yer alan vadelerde yine katılım bankası ihracatçı firma hesabına belirlenen ödemeyi yapmakta ve ithalatçı müşterisini taksitlendirmektedir,
9. Ödemeler sonrasında vesaikler ithalatçı müşteriye teslim edilir ve mal gümrükten çekilmektedir. (Kuveyt Türk, 018.01, 2014: 5)

Katılım bankaları tarafından ithalatçı ile ihracatçı arasında alım satım sözleşmesi yapılmadan önce şartlı vekalet yolu ile vekalet verilmemiş ve akreditif açılmış ise katılım bankaları bu akreditifin finansmanını sağlayamamaktadır. (Aktepe, 2013: 118)

2.5.3. İthalatın Leasing Yolu ile Finansmanı

Yurt dışından finansal kiralama ürününe konu olabilecek makine, teçhizat ve ekipman ithal etmek isteyen müşteriler katılım bankalarının leasing finansman ürününü kullanarak, yurt dışından ithal edilecek olan makinayı kiralama yolu ile temin edebilmektedirler.

İthalatın leasing yolu ile finansmanı işleminde süreçler, ihracatçı ile ithalatçının üzerinde anlaştığı ödeme şekilleri ve koşullarına göre farklılık gösterebilmektedir. Eğer peşin ithalat üzerine anlaşma yapıldı ise teklif formu üzerindeki bedel peşin olarak ihracatçı firmanın hesabına geçilirken, akreditifli işlemlerde akreditifin ödeme şartlarının tamamlanması gerekmektedir.

Katılım bankalarında ithalatın leasing yolu ile finansmanında süreç şu şekilde işlemektedir;

1. Yurt dışından makine, teçhizat ya da ekipmanı leasing yolu ile almak isteyen müşteri katılım bankasına müracaat eder,
2. Katılım bankası ihracatçı firmanın koşullarının yer aldığı proforma faturayı inceleyerek, ödemenin koşulları hakkında müşteriyi bilgilendirir,
3. Eğer leasing işlemindeki proforma faturada akreditif şartı aranıyorsa, leasing işleminde malın sahibi katılım bankası olacağı için akreditif katılım bankası adına açılır,

4. Eğer akreditifi daha 6nceden m6şteri adına açılmışsa bu 6r6n6n katılım bankalarında leasing yolu ile finansmanının sağlanması m6mk6n değildir,
5. Akreditifteki 6deme şartlarına g6re katılım bankası 6demeyi ithalatçı firma hesabına geçmektedir,
6. Eğer proformada peşin 6deme şartı aranıyorsa, peşin ithalatın murabahası işlemi y6r6t6l6r ancak katılım bankası 6r6nleri kendi adına alır,
7. Burada hem proformada hem de akreditif s6zleşmesinde yer alan taşıma şekillerine g6re makinanın taşıma sigortası taraflarca yaptırılır, makine yurtiçine gelir gelmez yine taşıma ve makine sigortaları yaptırılmak durumundadır,
8. Makine ya da teçhizatın ithalatı tamamlanıp yurt içine alındığında katılım bankası ile m6şteri aranda leasing s6zleşmesine istinaden bir kiralama akdi gerçekleştirilmektedir, bu akit ihracatçıya yapılan 6deme ile birlikte kesinleşmekte ve kira bedeli ile vadeler belli olmaktadır,
9. Kiralama s6zleşmesinde belirlenen vade sonunda ise, leasing s6zleşmesi kuralları gereği malın sahipliği kiralayan m6şteri 6zerine devredilmektedir.

2.5.4. İthalatın Kabul / Aval Krediler Yolu ile Finansmanı

Katılım bankaları ithalatçı m6şterilerinin vadeli ithalat taleplerini kabul-aval kredileri ile karşılayabilmektedirler. Kabul-aval kredilerinde ithalatçı ve ihracatçı arasında anlaşmaya varılan 6deme tarihinin belirtildiği bir poliçe bulunmakta ve katılım bankaları da bu poliçeye ilişkin 6deme yapılacağını ihracatçı firmaya garanti etmektedir. (Kuveyt T6rk, 009.01, 2014: 1)

Açılan kabul kredileri ile ithalatçılar katılım bankasının garant6rl6ę6 ile ithalat işlemlerinde daha esnek ve g6venilir davranma imkanına sahip olmaktadırlar. Bununla birlikte ithalatçılar yurt dışından ithal edecekleri 6r6n için kendi sermayelerini harcamayarak, 6r6nlerin eksiksiz ve poliçede belirtilen şartlara uygun bir şekilde elde edeceğinin garantisini sağlamaktadırlar. (Kuveyt T6rk, 009.01, 2014: 1)

2.5.5. İthalatın SEP (Suudi Export Program) Programı ile Finansmanı

Suudi İhracat Programı (SEP) , Suudi Arabistan'ın resmi ihracat kredi kuruluşu olarak faaliyet gösteren Suudi Kalkınma Fonu (SFD)'nun bünyesinde kurulmuş olup, Suudi Arabistan'dan ham petrol dışında ithalat yapan firmaların finansman ve sigorta işlemlerinde düşük maliyetli finansman imkânı sağlanabilmektedir. (Kuveyt Türk, 002.02, 2014: 1)

SEP kredilerinde süreç şu şekilde işlemektedir;

1. Katılım bankası ile Suudi Kalkınma Fonu (SFD) arasında bir protokol imzalanır,
2. Katılım bankası bu protokolle Suudi Kalkınma Fonu (SFD)'nun vekili hüviyeti kazanmaktadır,
3. Katılım bankası, SEP Programı şartlarına uygun olarak Suudi Arabistan üzerinden yapılacak olan ithalat için Suudi Kalkınma Fonu (SFD) kaynaklarından finansman sağlanmasını müşterisine taahhüt eder,
4. İşlemlerde Suudi Arabistan'a ithalat akreditifi açılır, akreditif öncesinde katılım bankası, akreditif finansmanının SEP programı kapsamında olması için Suudi Kalkınma Fonu'ndan onay alır,
5. Onay sürecinden sonra ithalatçı müşteri ile katılım bankası arasında satım anlaşması düzenlenmektedir,
6. Bu anlaşmaya istinaden Suudi Arabistan'da bir bankaya teyitli akreditif açılır,
7. Akreditif metninde işlemin Suudi Kalkınma Fonu tarafından finanse edileceği belirtilmektedir,
8. Akreditifin açıldığı banka, akreditif bedelini swift mesajı kanalı ile Suudi Kalkınma Fonu'na iletir, bununla birlikte gerekli evrak ve yükleme belgelerinin kopyasını da incelenmesi üzere Suudi Kalkınma Fonu'na iletir,
9. Suudi Kalkınma Fonu süreçlerle ilgili onay verdikten sonra, akreditif açılan bankaya ödeme yapar,

10. Ödeme onayı sonrasında katılım bankası müşterisine malın gümrükten çekilmesi için gerekli olan vesaik evraklarını teslim eder. (Karakuş, 2016: 56)

2.5.6. İthalatın ITFC (Islamic Trade Finance Corporation) Programı ile Finansmanı

Uluslararası İslami Ticaret Finansmanı Kurumu (ITFC), İslam ülkelerinin ekonomik durumlarını iyileştirmek amacı ile ticaretin geliştirilmesi adına İslam Kalkınma Bankası Grubu (IDB) bünyesinde kurulmuş bir finansman kuruluşudur. (www.itfc-idb.org, 2019)

Katılım bankaları, İslam Kalkınma Bankası ile yaptıkları karşılıklı protokol sonucunda ithalatçı firmaların işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile ikili murabaha yöntemi kullanarak dış kaynaklı bir finansman ürünü sağlamaktadırlar. Önce katılım bankası ile İslam Kalkınma Bankası arasında bir murabaha işlemi söz konusu olur, katılım bankası borçlu sıfatı ile döviz finansmanını sağlamış olur ve yurt içine henüz sokmadan doğrudan ithalatçı müşteri adına ihracatçı hesabına ödeme yapılmaktadır. (Karakuş, 2016: 57)

2.5.7. Aval Poliçe ile Vadeli İhracat Finansmanı

Aval poliçe ile vadeli ihracatın finansmanı, murabaha yöntemi ile vadeli ihracat işlemlerinin finansmanında kullanılan bir üründür. Bu ürün sadece aval poliçeli vesaik mukabili işlemlerde uygulanmaktadır. Bu üründe katılım bankaları, finansman için verilecek olan teklifin ihraç edilecek ürünün yüklemesinden önce yapılmasını zorunlu tutmaktadır. (Kuveyt Türk, Aval Poliçe Vadeli İhracat Finansmanı Kataloğu, 2014: 1)

Aval Poliçe Vadeli İhracat Finansmanı ürününün kullanım süreci şu şekilde işlemektedir;

1. Vadeli ihracat yapan ve bu satıştan dolayı aval poliçe alan ihracatçı yükleme yapılmadan önce katılım bankasına müracaat etmektedir,
2. İhracatçıya katılım bankası tarafından vekalet verilir ve fiyat teklifinde anlaşma sağlanır,
3. İhracatçı ihraç ürünlerinin yüklemesini tamamlar, ilgili vesaikler katılım bankasına gelir,

4. İthalatçının bankasından ilgili poliçe için aval, ihracatçının bankası olan katılım bankasına gelir ve anlaşılan peşin tutar ihracatçının hesabına ödenir,
5. Poliçe vadesinin sonunda ithalatçının bankasından gelen bedel katılım bankası tarafından tahsil edilmektedir. (Kuveyt Türk, Aval Poliçe Vadeli İhracat Finansmanı Kataloğu, 2014: 1)

2.5.8. Akreditif ile Vadeli İhracat Finansmanı

Katılım bankaları, ihracat yapan müşterilerinin vadeli ihracatlarını, ithalatçıların ihracatçı firmaya açtıkları akreditifler dâhilinde, akreditifin ödeme vadesi gelmeden finansman sağlayabilmektedirler. (Kuveyt Türk, Vadeli İhracat Finansmanı Hizmet Kataloğu, 2016: 1)

Vadeli ihracatın finansmanı işleminde süreç şu şekilde işlemektedir;

1. İhracatçı yurtdışındaki müşterisi ile henüz bir sözleşme yapmadan katılım bankasına müracaat eder,
2. Katılım bankası tarafından ihracatçı müşteriye şartlı vekâlet verilir. Bu vekalet kapsamında ihracatçıyı, tüm ihracat işlemleri için anlaşma yapması adına vekil tayin etmiş olmaktadır,
3. İhracatçı yurt dışında bir müşteri bulması ve satış anlaşması yapması durumunda, yurt dışındaki alıcının bankası ihracatçının katılım bankasına akreditif açar,
4. İhracatçı malın yüklemesini gerçekleştirir ve yükleme vesaiklerini katılım bankasına teslim eder,
5. Vesaiklerin kontrolünün sağlanması sonrasında katılım bankası tarafından anlaşılan fiyat üzerinden ilgili ihracat bedeli ihracatçı müşteri hesabına geçilir,
6. Akreditif vadesi geldiğinde, ithalatçının bankası tarafından gelen tutar, ihracatçı müşteri ile yapılan anlaşma çerçevesinde katılım bankası tarafından tahsil edilmektedir. (Kuveyt Türk, Vadeli İhracat Finansmanı Hizmet Kataloğu, 2016: 1)

2.5.9. Harici Garantiler (Yurt Dışı Teminat Mektupları) ve Kontragarantiler

Yurt dışında ihaleye açılan projelerde proje sahipleri, ihaleyi kazanan ve kendisiyle ihaleye konu olan işi bitirme taahhüdü altında bir sözleşmeye imza atacak olan tarafların, işi sözleşmede belirtilen süre içerisinde ve sözleşme şartlarına uygun olarak yerine getirmeme riskine karşılık güvence olarak, borçlunun yani işi bitirme taahhüdü altına giren tarafın bankasınca verilecek bir garanti mektubu talep edebilmektedir. (Kuveyt Türk, 007.01, 2014: 1)

Yurt dışı işlemlerde harici garanti mektupları yanında kontragarantiler de kullanılmaktadır. Kontragaranti 'nin tanımı şu şekilde yapılmaktadır; “*Kontragaranti, kontragarantör ile garantör banka arasındaki sözleşmedir. Lehdarın bankasının bir başka bankaya garanti vermesi ve bu bankanın da yararlanana teminat mektubu vermesi şeklinde işlem görmektedir. Lehdar bankasının teminat mektubunu düzenleyecek bankaya verdiği garanti kontragaranti, karşı bankanın muhataba verdiği garanti ise teminat-garanti mektubu hükmündedir.*” (Kuveyt Türk, 007.01, 2014: 1)

2.5.10. Türk Eximbank Uygulamaları

Katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında sunulan ürünler arasında Türk Eximbank uygulamaları da yer almaktadır. Bu konu da bir kısım katılım bankaları Türk Eximbank doğrudan kullandırılan kredilerine erişim için müşterilerine teminat mektubu verirken, tüm katılım bankaları aracılığı ile Sevk Öncesi İhracat Kredisi programı uygulanmaktadır. Bununla birlikte Türk Eximbank ihracat sigortası poliçeleri de katılım bankalarında teminat ürünü olarak alınmaya başlanmıştır. Sonraki bölümde katılım bankalarında kullanılan Türk Eximbank uygulamaları detayları ile anlatılmaktadır.

3. BÖLÜM: TÜRK EXİMBANK VE KATILIM BANKALARINDA TÜRK EXİMBANK UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde, katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünler arasında yer alan Türk Eximbank uygulamaları belirlenen başlıklar altında değerlendirilmiştir. İlk olarak alanla ilgili katılım bankaları ve Türk Eximbank hakkında yerli ve yabancı literatürde yer alan çalışmalar aktarılmıştır. Bölümün devamında, Türk Eximbank hakkında bilgiler verilerek, bankanın amacı, faaliyet konusu ve ürünleri detaylandırılmış, daha sonra katılım bankalarında uygulamada olan Türk Eximbank ürünleri hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Sonraki kısımda İslam ülkelerinde bulunan ihracat destek kuruluşlarından örnekler aktararak, uluslararası alanda faaliyet gösteren kurumlara yer verilmiştir. Bölümün devamında, katılım bankalarında uygulamada olan Türk Eximbank programlarının konvansiyonel bankalarla farklılıkları, süreçlerinin Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) kapsamında uyumu ve finansal açıdan rakamsal gelişimleri değerlendirilmiş ve Türk Eximbank'ın diğer uygulamalarının katılım bankalarında kullanılabilirliği değerlendirilerek uygulama önerileri getirilmiştir. Son olarak katılım bankaları ve ihracatçı müşterilerle yapılan görüşmelerde ortaya çıkan Türk Eximbank uygulamalarında ki karşılaşılan sorunlar ve tespitlere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünler arasında yer alan Türk Eximbank uygulamalarını analiz ederek, süreçleri, sorunları ve etkinliğini tespit etmek ve Türk Eximbank uygulamalarının katılım bankalarında daha etkin kullanımının sağlanabilmesi için yapılabilecek düzenleme ve uygulamalar hakkında öneriler sunmaktır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın hazırlanmasında nitel araştırma yöntemlerinden belge içerik analizi yöntemi ile kavramsal analiz yapılmış, kavramsal analizde yer almayan bilgi ve uygulamalara, alanda uygulayıcı olarak kabul edebileceğimiz katılım bankaları ve Türk Eximbank çalışanları, ürünleri kullanan tarafta ise ihracat yapan firma yetkilileri ile yapılan

görüşmeler ile ulaşılarak, toplanan veriler neticesinde değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

Kavramsal Analiz; Çalışmanın kavramsal alanını oluşturan Türk Eximbank uygulamaları ile ilgili bilgilere, Türk Eximbank faaliyet raporları ve uygulama esasları ile alanda yapılan çalışma ve makalelerden ulaşılmıştır. Katılım bankalarında işleyişte olan Türk Eximbank uygulamaları ile ilgili olarak, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin ürün kataloglarından sağlanan bilgiler yer almaktadır. Bununla birlikte ürünlerin faizsiz bankacılık ilkeleri açısından değerlendirilmesinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nun desteği ile Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinin işbirliği ile tercüme edilen, Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) kurulunun 2015 tarihli yayınlanan ve 58 standart maddesi içeren yayını kullanılmıştır.

Görüşme Yöntemi; Konu ile ilgili doküman incelemesinde yer almayan bilgilere ulaşmak ve alan araştırması yapmak adına görüşme formu yaklaşımı olarak da adlandırılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme yöntemi bireylerin düşünce, duygu ve tecrübelerinin aktırılması ve sahip oldukları bilgilere ulaşılabilmesi noktasında güçlü bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Görüşme yöntemlerinden biri olan görüşme formu yaklaşımında, araştırma problemi ile ilgili konu ve bilgilere ulaşabilmek adına, belirlenen örneklem kitlesi için hazırlanmış olan soru ve konu listesinden oluşan bir görüşme formu hazırlanmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 132-136)

Çalışmamızda kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile kendi alanlarında hazırladığımız sorulardan oluşan görüşme formları ile konunun muhatapları olarak seçilen Türk Eximbank yetkilileri, katılım bankaları birim yöneticileri, katılım bankaları şube yöneticileri/çalışanları ve Türk Eximbank kaynaklarını kullanan ihracatçı müşterilerle mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlar birebir görüşmelerle sağlandığı gibi, telefon gibi iletişim yolları ile de gerçekleştirilmiş olup mülakatlarda katılımcıların izni alınarak ses kaydı ve not tutma yöntemi ile bilgiler alınmıştır.

Katılımcıların profilleri aşağıda ki listede yer almaktadır.

Tablo 3:
Katılımcılar Listesi

Katılımcılar	Profil
Katılımcı 1	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 2	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 3	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 4	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 5	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 6	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 7	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 8	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 9	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 10	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 11	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 12	Katılım Bankası Çalışanı
Katılımcı 13	Danışma Kurulu Üyesi
Katılımcı 14	Danışma Kurulu Üyesi
Katılımcı 15	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 16	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 17	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 18	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 19	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 20	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 21	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 22	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 23	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 24	İhracatçı Firma Yetkilisi
Katılımcı 25	Türk Eximbank Yöneticisi

Katılımcılar ülkemiz ihracatında ilk üç sırada yer alan İstanbul, Bursa ve Kocaeli illerinden seçilmiş olup⁴, ihracat yapan firmalar, toplam ihracat rakamına en yüksek katkı

⁴ İller bazında ihracat rakamları için bakınız; <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html>

sağlayan sektörler arasında yer alan, tekstil, otomotiv ve gıda sektörlerinde faaliyet gösteren firmalar arasından tercih edilmiştir. Konunun uygulayıcıları tarafında olan katılım bankaları çalışanları, ülkemizde faaliyet gösteren beş katılım bankasından seçilmiş olup katılımcılar arasında altı şube müdürü, iki birim yöneticisi, dört şube çalışanı ve iki danışma kurulu üyesi bulunmaktadır. Katılım bankalarında kullanılan Türk Eximbank uygulamalarının rakamsal verilerine de Türk Eximbank yetkilileri ile yapılan görüşmelerde ulaşılmış olup, izinleri ile çalışmada aktarılmıştır.

İçerik analizi ve mülakatlar sonucunda oluşan bilgilerle katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamalarının etkinliği,

- Uygulama süreçlerinin konvansiyonel bankalarla karşılaştırılması,
- Uygulama süreçlerinin Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) açısından değerlendirilmesi,
- Uygulamaların 2014-2018 yıllarındaki performanslarının finansal açıdan değerlendirilmesi,
- Türk Eximbank'ın diğer uygulamalarının katılım bankalarında kullanılabilirliği,

başlıkları ile değerlendirilmiş ve mülakatlarda edinilen bilgilerle katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamalarının süreçlerinde karşılaşılan sorunlar çözüm önerileri ile birlikte ortaya konulmuştur. Konular içindeki bütünlüğün sağlanabilmesi adına kavramsal analiz ve görüşme yöntemi ile elde edilen bilgiler aynı başlıklar altında bir arada kullanılmıştır.

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünlerin açıklamalarını ve işleyiş süreçlerini içermektedir. Bununla birlikte Türk Eximbank uygulamaları alanında yapılan değerlendirmeler diğer ürünler için yapılmamıştır. Çalışmada süreçlerin değerlendirilmesi ve konvansiyonel bankalarla karşılaştırılması noktasında Türk Eximbank uygulamalarından katılım bankalarında aracılık yöntemi ile kullanılan Sevk Öncesi İhracat Kredisi ürünü değerlendirmelerin ana konusunu

oluşturmuştur. Sevk Öncesi İhracat Kredisi dışında aracılık yöntemi ile başka bir ürünün bulunmaması ve diğer uygulamalara teminat mektubu ile erişim sağlanabiliyor olmasından dolayı süreçlerde bir farklılık bulunmaması Sevk Öncesi İhracat Kredisi ürününe odaklanmayı zorunlu kılmıştır.

Katılım bankalarında uygulanan Türk Eximbank uygulamalarının finansal verilerine Türk Eximbank ile yapılan mülakatlarla ulaşılmış olup bu veriler 2014-2018 yılları arasında kapsamaktadır.

3.4. Literatür Taraması

Ülkemizde ve yurtdışında, katılım bankaları, dış ticaret ve Türk Eximbank konularında yapılan çalışmaların bazıları bu bölümde aktarılmıştır.

3.4.1. Yerli Literatür

Eşiyok (2008), tarafından yapılan çalışmada, katılım bankalarının kullandıkları krediler, karşılaştıkları riskler bağlamında değerlendirilmiş, katılım bankalarının faizsiz bankacılık yapması, aracı kurum niteliğine sahip olması, güven kurumu niteliği, banka niteliği özellikleri sıralanmış ve tez çalışması yapıldığı dönemdeki Dünya ve ülkemizdeki katılım bankacılığı ile ilgili gelişmeler aktarılmıştır. Çalışmada 1995-2007 yılları arasında katılım bankalarının aktif ve pasif yapısı incelenmiş, kullanılan fonlar, toplanan fonlar, öz kaynak ve karlılık yapıları karşılaştırılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü katılım bankalarının faaliyetlerine ve fon toplama yöntemlerine ayrılmış, fon kullandırma ürünleri olarak, murabaha, icara, mudarebe, müşareke, azalan müşareke, kiralama, selem ve karz açıklanmıştır. Bununla birlikte çalışmada mal karşılığı vesaikin alım- satımı başlığı altında uygulanan ihracat vesaiki iştirası ve akreditif ödemesi gibi işlemlere yer verildiği görülmüştür. Çalışmada son olarak Türk Eximbank'a verilen teminat mektuplarının da gayri nakdi krediler altında işlendiği görülmüştür.

Sayın (2019), çalışmasında katılım bankalarının mevcut finansal durumları ışığında, sektördeki konumlarını risk ve mali analiz yöntemleri ile uygulanması üzerine bir araştırma yapmıştır. Katılım bankalarının ortaya çıkış gerekçeleri arasında, ekonomik nedenler başlığı altında, ülkelerarası münasebetler bir madde olarak alınmış ve Müslüman ülkelerin faizsizlik temeli üzerinde iş birliği için bir araya gelmelerine dikkat çekilmiştir.

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri başlığı altında, mudarebe, müşareke, icara, murabaha ve sukuk ürünleri incelenmiştir.

Topdağ (2018), çalışmada faizsiz bankacılığın ortaya çıkış nedenleri açıklanmış, faiz kavramı detaylandırılarak anlatılmış, dönemler itibari ile İslam ekonomisinin ahlaki değerlere sahip olan bir sistem olduğu ifade edilerek İslam ekonomisini oluşturan temel ilkeler açıklanmıştır. Çalışmanın sonraki bölümlerinde katılım bankalarının 2013-2017 arasındaki finansal rakamları analiz edilerek, kâr payı oranlarının mevduat bankalarının faiz oranları ve enflasyon arasındaki ilişki boyutu analiz edilmiştir. Yazar yaptığı çalışma sonucunda kâr payı ve faiz oranları arasında bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu ifade etmiş ve bunun temel sebebi olarak katılım bankalarının toplam bankacılıktaki payının çok düşük seviyelerde olmasını öne sürmüştür.

Yücel (2018), doktora çalışmasında rasyonalite, sınırlı rasyonalite ve ilgili yaklaşımlarla katılım bankaları arasındaki bağlantı, bir anket çalışması yapılarak araştırılmıştır. Anket çalışmasıyla katılım bankalarının tercih nedenleri arasında; “neden katılım bankalarını tercih ediyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar neticesinde, ankete katılanların %42’sinin dini nedenler, %37’sinin ise faiz yasağı nedeni ile tercih ettikleri, aynı getiriyi alsalar dahi katılımcıların %62’sinin katılım bankalarını tercih edeceğini, “katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasında fark görüyor musunuz?” sorusuna, katılımcıların %68’inin fark olduğunu ifade ettiği sonuçlarına ulaştığını belirtmektedir.

Yavuz (2018), çalışmada faizsiz bankacılık sisteminin temel felsefesi ele alınmış ve katılım bankalarının sukuk ürünü detaylandırılarak proje finansmanında entegre bir ürün olarak değerlendirilebileceği önerisi sunulmuştur. Çalışmada “Kanal İstanbul” projesi için proje finansmanı modellemesi ile alternatif senaryolar üretilerek analizler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda entegre edilmiş sukuk-proje finansmanının Kanal İstanbul projesinin finansmanında kullanılabileceği önerisi sunulmaktadır.

Demir (2018), doktora çalışmasında Kobilerin finansal ihtiyaçlarının, risk paylaşım esaslı kar-zarar ortaklığına dayalı girişim sermayesi fon yöntemi ile çözülebilmesinin mümkün olup olmayacağı sorusuna cevap aramıştır. Ortaklık sistemiyle yönetilen ve kar-zarar esaslı bir finansman modeli ortaya konulmuştur. Önerilen model ile katılım bankalarının murabaha sistemine alternatif bir ürün eklenebileceği belirtilmiştir. Modelin ülke

ekonomisine de orta ve uzun vadeli fon akışı sağlayarak katkıda bulunabileceği tezi ortaya konulmaktadır.

Malkır (2017), katılım bankalarının ürün çeşitliliğinin ne derece kullanıldığını araştıran çalışmada, tarihsel süreç yöntemi ile değerlendirmeler ve analizler yapılmıştır. Finansal sistem ve bankacılık sektörüne genel bir bakış ile değerlendirmeler yapılmış, katılım bankacılığının gelişim süreçleri ve faizsiz finans uygulamaları ortaya konulmuştur. Çalışmada bankalarla katılım bankalarının, karlılık, aktif kalitesi, sermaye yeterliliği ve likidite performansları karşılaştırılmıştır.

Çoban (2016), çalışmada katılım bankacılığı kavram ve tarihçesi, işleyişi aktarılmış, faiz konusu detaylandırılmış, katılım bankalarında uygulanan kar ile faizin karşılaştırılması yapılmıştır. Katılım bankalarının fon yöntemleri arasında, mudarebe, murabaha, müşareke, azalan müşareke, istisna, selem, kiralama gibi ürünler açıklanarak vadeli satış, döviz alım satım, akreditif ürünleri hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Tat (2014), çalışmada katılım bankalarının sistemi, işleyişi, tarihsel süreci, bankacılık sektörüne katkıları ve kazandırdıkları yeni enstrümanlar açıklanarak, katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma yöntemleri ile ürünleri sıralanmıştır. Çalışmada fon kullandırma ürünleri kapsamında, murabaha, mudarebe, müşareke, bireysel finansman desteği, leasing ve malı temsil eden vesaikin alım satımı ürünleri incelenmiştir.

Özkara (2010), katılım bankacılığı kavramı, Türkiye'deki tarihsel gelişimi ve hukuki yapıları açıklanan çalışmada özel cari ve katılma hesapları fon toplama ürünleri arasında, kurumsal finansman desteği, bireysel finansman desteği, finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, kar-zarar ortaklığı gibi ürünler fon kullandırma ürünleri arasında verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde katılım bankalarının 2005-2008 yılları arasındaki mali yapıları, personel ve şube sayıları ayrı ayrı incelenerek performans karşılaştırması yapılmıştır.

Tolgar (2018), Türkiye'de uluslararası bankacılık konusunda yazılan çalışmada; uluslararası bankacılığın temel işlevleri, tanımı, hizmetleri, ödeme araçları ve finansal kaynakları açıklanarak, uluslararası sermaye piyasaları ile dış ticaret mevzuatı hakkında bilgiler yer almaktadır.

Karaca (2014), Ticari bankaların dış ticaretin finansmanındaki etkinliği üzerine yapılan çalışmada, dış ticarete kullanılan ödeme şekilleri ve dış ticaretin finansmanında kullanılan yöntemler açıklanmıştır. Dış ticaretin finansmanı başlığı, ithalatın ve ihracatın finansmanı olmak sureti ile iki alt başlıkta incelenmiş ve sevkiyat sonrası ve sevkiyat öncesi krediler olarak bir alt başlığa daha ayrılmıştır. Çalışma da akreditif, vesaik mukabili ödeme, aval/kabul kredileri, leasing, faktoring, franchising ürünleri açıklanmıştır.

Aydemir (2010), Türk Eximbank'ın hizmet kalitesini araştıran çalışmada ihracatçı firmalara anket uygulama yöntemi ile ihracatçıların Türk Eximbank faaliyet ve hizmetlerinden beklentileri karşılama oranları ölçülmüştür. Çalışmada Türk Eximbank kredi programları ayrıntılı olarak ele alınmış ve araştırmanın sonuçları bölümünde, Türk Eximbank'ın hizmet kalitesinin ortalamanın üzerinde çıktığı, ihracatçı firmalarının çoğunlukla Eximbank kredilerinden yararlandığı, Türk Eximbank'ın kısa vadeli krediler yerine orta ve uzun vadeli krediler üzerinde odaklanması gerektiği sonuçları aktarılmaktadır.

Karakuş (2016), katılım bankalarındaki dış ticaret ürünlerini konu edinen çalışmada, katılım bankacılığı faaliyetleri hakkında genel bilgiler verilmiş, fon kullandırma yöntemleri aktarılmış, dış ticarete kullanılan ödeme ve teslim şekilleri açıklanmış ve katılım bankalarında kullanılan dış ticaret yöntemleri, dış ticaretin finansmanı başlığında diğer finansman yöntemleri olarak alınmış, burada da, ITFC kredileri, SEP kredileri ve ihracat finansmanı ürünleri açıklanmıştır. Çalışmanın son bölümü İslami usulde yapılandırılmış emtia finansmanının Türkiye modellemesi üzerine önerilerle tamamlanmaktadır.

Yeşilyaprak, Polat (2017), çalışmalarında Türk Eximbank verilerinden hareket ederek kredi sigortalarında meydana gelen değişimlerin Türkiye ihracatını ne yönde etkilediğini araştırmaktadırlar. Türk Eximbank'ın 2000-2015 yılı arasındaki kredi sigortaları ile ihracat rakamları arasındaki bağlantı kurularak araştırmanın sonucunda kredi sigortasındaki değişimlerin ihracatı olumlu yönde etkilediği ortaya konulmaktadır.

Akgündüz, Kal ve Torun (2017), TC. Merkez Bankasının reeskont kredilerinden yararlanan firmaların 2012 ve 2014 yılları arasındaki dönemdeki ihracatlarının etkisini araştıran çalışmada reeskont kredilerinin firmalarının ihracat performanslarını önemli

ölçüde arttırdığını ortaya koymaktadır. TCMB'nin iki hedefi göz önünde bulundurarak düşük maliyetli reeskont kredi programlarını ihracatçıların kullanımına Türk Eximbank aracılığı ile sağladığı belirtilmekte ve hedefler döviz rezervlerinin artırılması ve ihracatın teşvik edilmesi olarak ifade edilmektedir.

Çetiner, Eke (2018), sigortalanan kredili ticaretin dış ticaret üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmada temel kavramlar ve literatür çalışmaları özetlenmiş, ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ortaya konularak, ihracat kredi sigortasının ihracat performansı üzerindeki etkileri incelenmiştir. İhracatın vadeli ve açık hesap satışları neticesinde karşılanacağı politik ve ticari riskleri teminat altına alan finansal araçlardan birinin alacak sigortası olarak bilinen kredi sigortası olduğu ortaya konularak açık hesap ticaretinin sigortalananmasının ülkenin ihracatını artırma konusunda önemli bir role sahip olduğu ifade edilmektedir.

3.4.2. Yurt Dışında Yayınlanan Literatür

Felbermayr ve Yalçın (2011), çalışmalarında Alman hükümetinin resmi ihracat kuruluşturulan Hermes tarafından verilen ihracat kredi garantilerinin 2000-2009 yılları arasındaki verilerini karşılaştırarak, Almanya ihracatını artırıp artırmadığını araştırmışlardır. Çalışmada farklı gelir düzeylerine sahip ülkeler arasında Hermes kredi garantilerinin etkisinin de farklı olduğu ortaya konulmaktadır. Kamu teminatlarının ihracatı arttırdığı sonucuna ulaşılan çalışmada, garantilerin zengin ülkelerde daha kısıtlı bir etki sağlarken, gelir düzeyi düşük ülkelerde daha büyük bir etki oluşturduğu açıklanarak Alman hükümetinin sağladığı ihracat kredi garantilerinin ihracatı artırıcı bir etki sağladığı ortaya konulmuştur.

Bedinger ve Url (2012), bu çalışmada Avusturya'da faaliyet gösteren 178 adet küçük ve orta ölçekli işletme niteliğindeki firmaya yapılan anket sonuçları kapsamında, Avusturya ihracat kredi ajansı tarafından verilen ihracat kredisi garanti programlarının ekonomik bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ankette firmaların istihdam rakamları, arge faaliyetleri, sermaye yapıları, ihracat olanakları ve ihracat garanti kullanımları hakkında bilgiler yer almaktadır. Çalışmada 2008 yılının ikinci yarısında başlayan global finansal krizin doğurduğu sonuçlar dahilinde, uluslararası ticaretin durumunu değerlendirilmekte, kriz dönemlerinde sınır ötesi yatırımların çok daha fazla risk taşıdığı için maliyetlerinin de yükseldiği ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte ihracat kredi garanti modellerinin

ülkelerin cari açıklarını kapatmalarında etkin bir rol oynayabilecekleri ifade edilerek, ihracat güvencelerinin, belirsizliğin ve karşılıklı güvensizliğin arttığı ortamlarda uluslararası ticarete büyük kayıp ve düşüşlerin önlenmesinde etkili bir araç olduğu ve ihracat kredi teminatı kullanımının, ihracat performansına önemli etkileri olduğu belirtilmektedir.

Rienstra ve Galum (2002), tarafından yapılan çalışmada teorik bir modelle ihracat kredi garanti programlarının, Kanada'daki tarım ve diğer ürünlerin ihracat satışlarını nasıl etkilediğini ve ihracat kredi teminatlarının ödeme yapılmaması riskini nasıl azaltabileceğini ortaya koymaktadırlar. Yüksek temerrüt nedeni ile kredi notu düşük olan ülkelere ihracat yapılma olasılığının düşük olduğu, ihracat kredisi sigortası ile bu riskleri azaltmanın mümkün olduğu ifade edilmektedir. Ancak riskin azaltılmasında elde edilen brüt faydaların daha yüksek temerrüt oranları ile ortaya çıkan yüksek prim ve yükleme maliyetlerinin ortaya çıkması ile dengelendiği de belirtilmektedir. Çalışma ile ihracat kredi risklerinin ihracat satışlarını nasıl etkilediğini ve ihracat kredisi teminatlarının tarımsal ürünler ile tüm endüstrilerin ürünlerini kapsayarak, ihracat satışlarındaki ödeme risklerinin nasıl azaltabileceği incelenmiştir. Çalışma sonucunda ihracat kredisi sigortası yolu ile risk azaltmanın ihracatı nasıl arttıracığını gösteren teorik bir model sunulmaktadır. Sonuç olarak hükümetlerin ihracatçılara yönelik olarak sigorta primlerini sübvans etmesi veya düşük maliyetli alıcı kredileri için istihbarat servislerini devreye sokması, daha az gelişmiş ülkelere yapılan ihracatı teşvik edebileceği görüşü ileri sürülmüştür.

Shim (2006), çalışmasında Asya bölgesinde bulunan, Japonya, Endonezya, Kore, Tayvan, Çin, Malezya ve Tayland 'ta faaliyet gösteren kredi garanti kuruluşlarının rolü ve performansına odaklanarak bazı ülkelerdeki başarısızlık örneklerini de ortaya koymaktadır. Söz konusu ülkelerdeki kredi garanti kuruluşları garanti kapsamı, karşılama oranı, yıllık garanti ücretleri ve kaldıraç oranları kapsamında karşılaştırılmış, Singapur ve Kore'de yaşanan ve faaliyetlerine son verilen başarısız kredi garanti kuruluşları örnek olarak sergilenmiştir.

3.5. Türk Eximbank Hakkında

Türk Eximbank, sermayesinin tamamı Hazine'ye ait olan, resmi destekli olarak ihracatın finansmanını sağlayan bir kuruluştur. Banka 1980'li yıllarda başlayan ithal ikameci

politikalara karşı, dışa açık politikaların izlenmesinde ihracatın desteklenmesi amacı ile 1987 yılında faaliyete geçmiş ve 1988 yılında kredi programlarını uygulamaya başlamıştır. (Türk Eximbank, 2017:16)

3.5.1. Türk Eximbank Amacı ve Faaliyet Konusu

Kuruluş esaslarında Türkiye İhracat Kredi Bankası (Türk Eximbank)'nın amacı, öncelikli olarak ihracatın gelişimine katkı sağlanması, ihracı yapılacak olan mal ve hizmetlerin çeşitliliğinin artırılması, ihraç ürünleri için yeni ülke ve pazar kazanımlarının sağlanması, ihracatçıların dış ticaretten aldıkları payların artırılması adına dış ticaret konulu girişimlerinde finansal desteğin sağlanması, rekabet gücü ve güvence noktasında ihracatçı firmalara destek olunması ve ihracat amacı taşıyan yeni yatırım yada üretim ve satışlarının teşvik edilmesi olarak geçmektedir. (Türk Eximbank Kuruluş Esasları Hakkında, 1987: md.8)

Türk Eximbank'ın Kuruluş ve Görevlerine İlişkin Esaslar 'da geçen bankanın faaliyet konuları şu şekilde sıralanmaktadır; “

- a) *Mal ve hizmet ihracatı ile döviz kazandırıcı faaliyetlere, sevk öncesi ve sonrası aşamalarda kısa, orta ve uzun vadeli alıcı ve/veya satıcı kredileri ile finansman sağlamak.*
- b) *İhracatın finansmanı amacıyla, ihracatçıların yurtiçi ve yurtdışı banka ve finans kurumlarından sağlayacakları krediler için garantiler vermek.*
- c) *Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ile dış yatırımların geliştirilmesi için kredi açmak, finansmanına katılmak, sigorta ve garanti sağlamak.*
- d) *İhracatçıların ticari ve siyasi riskler nedeniyle ortaya çıkabilecek zararlarını teminat altına almak ve ihracatçılara bu konuda güvenceler sağlamak suretiyle mal ve hizmet satışını teşvik etmek üzere ihracat kredi sigortası yapmak.*
- e) *İhracatçıların yurtiçi satışlarını, ortaya çıkabilecek zararlara karşı teminat altına almak amacıyla yurtiçi kredi sigortası imkanı sunmak.*
- f) *İhracatçıların yurtdışında doğrudan veya dolaylı olarak en az yüzde elli sermayesine sahip oldukları firmalar tarafından üretilen ve o ülke*

içerisinde veya o ülkeden Türkiye dışındaki diğer ülkelere yapılan satışları teminat altına almak amacıyla kredi sigortası yapmak.

- g) Reasürans imkanlarından yararlanmak ve reasürans imkanı sağlamak.*
- h) Yurtdışına yapılacak finansal kiralama işlemlerini kredilendirmek ve bu konuda garanti vermek.*
- i) İhracat veya döviz kazandırıcı faaliyetlere yönelik olarak yurtiçi yatırım malı imalat ve satışını kredilendirmek.*
- j) Yurtiçi ve yurtdışı finansman kuruluşları ile para ve sermaye piyasalarından kredi almak ve kaynak sağlamak.*
- k) 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olarak, kalkınma ve yatırım bankaları için öngörülen düzenleme çerçevesinde faaliyet göstermek, ilgili mevzuat uyarınca kendisine verilen görevleri yerine getirmek.*
- l) Sigorta acenteliği yapmak.*
- m) Resmi ve özel kurum, kuruluş ve bankalar ile kredi açtığı, finansmanına katıldığı ve sigorta ettiği gerçek ve tüzel kişi, kurum ve kuruluşlardan faaliyetleri ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemek, kredi, garanti ve sigorta ilişkisi olan müşterilerinin uygulamalarını takip ve kontrol etmek.*
- n) Kendi ihtiyacı için taşınmaz kiralamak, satın almak, bunlar üzerinde tasarruf etmek; alacaklarının tasfiyesi amacıyla taşınmaz iktisap etmek, ayrıca açılan kredi ve verilen garantiler karşılığında taşınmaz ipoteği de dahil olmak üzere her türlü teminatı almak.*
- o) Döviz pozisyonu tutmak, döviz fonları bulundurmak, her türlü kambiyo, sermaye piyasası aracı ve türev finansal işlemleri yapmak.*
- p) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasından reeskont kredileri almak, Türk Lirası ve/veya döviz üzerinden menkul kıymet ihraç etmek.*
- q) Yurtiçi ve yurtdışında, Bankanın kuruluş amacına dönük faaliyette bulunan iştirakler kurmak veya kurulmuş ortaklıklara iştirak etmek, menkul kıymetler satın almak, satmak ve satışına aracılık etmek.*
- r) Görevlerini yerine getirmek için, araştırma, geliştirme ve teknik eğitim çalışmaları yapmak veya yaptırmak, teknik yardım vermek.*

- s) *İhracata yönelik marka, patent, bilgi ve teknoloji transferi ile teknik işbirliği alımlarını kredilendirmek.*
- t) *Amacının gerçekleştirilmesine yardımcı olacak diğer iş ve işlemleri yapmak.” (Kuruluş ve Görevlerine İlişkin Esaslar, 2013: md.6)*

3.5.2. Türk Eximbank Ürün ve Kredi Programları

Türk Eximbank kredileri, kısa vadeli ihracat kredileri, orta-uzun vadeli ihracat kredileri ve döviz kazandırıcı hizmetler kapsamındaki krediler olarak ana başlıkta üç kategoriye ayrılmaktadır. Kısa vadeli ihracat kredilerini, Reeskont Kredisi, Kobi İhracata Hazırlık Kredisi, Sevk Sonrası Reeskont Kredisi, Dış Ticaret Şirketleri İhracat Kredisi ve Sevk Öncesi İhracat Kredisi oluşturmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Orta-uzun vadeli ihracat kredileri kapsamında ise, İhracata Yönelik Yatırım Kredisi, İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredisi, Marka Kredisi, Avrupa Yatırım Bankası Kredisi, Gemi İnşa ve İhracatı Finansman Programı, Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi, Özellikli İhracat Kredisi ve Finansal Kiralama Şirketlerine Yönelik Kredi Programı yer almaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Döviz kazandırıcı hizmetler kapsamındaki krediler, Turizm Kredisi, Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi, Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi, Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi, Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Köprü Kredisi ve Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Teminat Mektubu Programından oluşmaktadır. Bunlarla birlikte Türk Eximbank, Kredi Garanti Fonu (KGF) kapsamında da ihracatçılara kredi kullanılmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Türk Eximbank kredileri içerisinde en yüksek kullanım oranı Reeskont Kredileri, Sevk Öncesi İhracat Kredileri ve İhracata Yönelik Yatırım ve İşletme Kredileri Programları tarafından sağlanmaktadır.

Reeskont Kredisi, Türk Eximbank'ın T.C. Merkez Bankası tarafından tanınan limitler dahilinde mal ve döviz kazandırıcı hizmet ihracatında bulunan firmalar için TL ve Döviz olarak uyguladığı bir kredi programıdır. Mal ihracatı finansmanında kullanılan Reeskont Kredilerinde taahhüt edilen ihracatın 24 ay içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Döviz kazandırıcı hizmet satışında ise 24 ay içerisinde taahhüt edilen hizmet satışının gerçekleşmesi gerekmektedir. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Türk Eximbank Reeskont Kredisi Uygulama Esaslarında Reeskont Kredisinin tanım ve kapsamı şu şekilde ifade edilmiştir;

“Mal ihracatı kapsamında kullanılacak Reeskont Kredileri ile;

- *Kredi, kanun, kararname ve tebliğlerle ihracı yasaklanan malların dışında kalan Türk menşeli malların, serbest dövizle Türkiye’den ve Türkiye’de kurulu Serbest Bölgelerden Türkiye dışına kesin olarak ihracı/satışı finanse edilmektedir.*

Döviz kazandırıcı hizmet ihracatı kapsamında kullanılacak Reeskont Kredileri ile ise;

- *Yurt dışına yönelik olarak gerçekleştirilecek müşavirlik, yazılım ve mühendislik hizmetleri gibi döviz kazandırıcı hizmet projeleri,*
- *Yabancı uyruklulara (diplomatik temsilcilikler ve mensupları dahil), turistlere veya yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarına ülkemizde buldukları sürede, bedelleri yurt dışındaki sağlık ve sigorta kuruluşlarından tahsil edilmek kaydıyla döviz karşılığı verilecek sağlık hizmetleri,*
- *Turizm müesseseleri ile seyahat acentelerinin yurt içindeki ve yurt dışındaki turizm faaliyetleri sırasında yaptıkları döviz karşılığı hizmet satışları,*
- *Uluslararası taşımacılıktan döviz olarak kazanılan navlun bedellerinin yurda getirilmesi kaydıyla kara, deniz veya hava ulaştırma hizmet ve faaliyetleri,*
- *Bedelleri döviz olarak alınmak kaydıyla yurt dışında yerleşik firmalar adına garanti kapsamında gerçekleştirilen bakım ve onarım hizmetiyle, yabancı bandıralı gemi, uçak veya tırların bakımı ve onarımı ile bunlara yapılan mal (yakıt ve madeni yağlar hariç) ve hizmet satışları finanse edilmektedir.*

TCMB Reeskont Kredisi Programı kapsamında yukarıda belirtilen firmalara,

- *Akreditifli, vesaik mukabili, mal mukabili ödeme şekli ile gerçekleştirilecek mal ve/veya döviz kazandırıcı hizmet ihracat/satış işlemleri için borçlu olarak düzenleyecekleri ve*
- *Bankamız nezdinde gayri nakdi limiti olan bankalardan birinin avalini taşıyan ya da devredilebilir kesin banka teminat mektubu ile birlikte getirilen ve aval taşımayan,*
- *Bankamız nezdinde gayri nakdi limiti olan faktoring şirketlerinin cirosunu taşıyan ya da*
- *KGF avaline haiz ve*

TCMB değerlendirmeleri sonucu uygun bulunan bonolara ilişkin reeskont talepleri dikkate alınır ve TCMB reeskontuna götürülmek suretiyle iskonto edilir.”
(<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/128220>, 2019)

İhracata Yönelik Yatırım ve İşletme Sermayesi Kredileri, Türk Eximbank’ın orta ve uzun vadeli kredi programları arasında yer almaktadır. İhracata yönelik yatırım kredi programı ile Türkiye’de yerleşik ihracata yönelik mal üreten imalatçı, imalatçı-ihracatçı ve Türkiye’de kurulan Serbest Bölgelerde üretime ya da ticarete yönelik faaliyet ruhsatı olan firmaların ve döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetleri olan firmaların, orta veya uzun vadeli finansman gerektiren makine, teçhizat ve benzeri ihtiyaçlarının finansmanı sağlanmaktadır. İkinci el olarak alınmak istenen makine teçhizat ve aksamaları ile taşıt alımları, yurt dışına yapılacak yatırımlar ve inşai faaliyet alanına giren yatırımlar bu kredi programı kapsamında değerlendirilmemektedir. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

İşletme sermayesi kredi programı ile ise, yukarıda belirtilen özelliklere sahip firmaların hammadde, ara malı, nihai mal, nihai ürün ve bir aylık dönem olmak üzere, elektrik, su, doğal gaz gibi enerji tüketimleri ve personel masrafları gibi işletme sermayesi ihtiyaçlarının finansmanı sağlanmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Sevk Öncesi İhracat Kredisi, ihracatçıların ve ihracata yönelik mal üreten imalatçıların sevk öncesi kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının aracı bankalar aracılığı ile karşılandığı bir kredi programıdır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredileri Uygulama Esaslarında kredi programının amacı Türkiye’de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde (KKTC) yerleşik olarak faaliyet gösteren ihracatçıların, imalatı-ihracatçıların yada ürettiği malı ihracat kaydıyla bir ihracatçı aracılığı ile ihracatını gerçekleştiren imalatçıların, Türkiye’de bulunan serbest bölgelerde faaliyet gösteren, diğer ülkelere mal ve hizmet satışında bulunan firmalar ile Türkiye’de faaliyet gösteren döviz kazandırıcı faaliyetleri bulunan firmaların, ihracatlarının öncesindeki finansman ihtiyaçlarının karşılanması olarak ifade edilmektedir. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Sevk Öncesi İhracat Kredisi Programı dâhilinde kapsamı farklı olarak kullanılan beş ayrı kredi programı daha yer almakta olup bunlar;

- a) Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK TL/SÖİK Döviz); Türkiye’de yerleşik olarak faaliyet gösteren ihracatçı, imalatı-ihracatçıların ya da ürettiği malı ihracat kaydıyla bir ihracatçı aracılığıyla ihracatını gerçekleştiren imalatçılar ile döviz kazandırıcı hizmet ihracatı olan firmalara mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları aracılığıyla Türk Lirası (TL) veya döviz olarak kullanılan kredi programıdır.
- b) Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK Katılım TL/Döviz); Türkiye’de yerleşik olarak faaliyet gösteren ihracatçı, imalatı-ihracatçılara ya da ürettiği malı ihracat kaydıyla bir ihracatçı aracılığıyla ihracatını gerçekleştiren imalatçılar ile döviz kazandırıcı hizmet ihracatı olan firmalara katılım bankaları aracılığıyla Türk Lirası (TL) veya döviz olarak kullanılan kredi programıdır.
- c) Sevk Öncesi Türk Lirası Yatırımda Öncelikli Bölgeler İhracat Kredisi (SÖİK YÖB TL); Yatırımda Öncelikli Bölgelerde faaliyette bulunan ihracatçı, imalatı-ihracatçılar ya da ürettiği malı ihracat kaydıyla bir ihracatçı aracılığıyla ihracatını gerçekleştiren imalatçılar ile döviz kazandırıcı hizmet ihracatı olan firmalara mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ve katılım bankaları aracılığıyla Türk Lirası (TL) olarak kullanılan kredi programıdır.
- d) KKTC Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi (SÖİK KKTC TL); Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde (KKTC) faaliyette bulunan ihracatçı, imalatı-ihracatçılar ya da ürettiği malı ihracat kaydıyla bir ihracatçı

aracılığıyla ihracatını gerçekleştiren imalatçılar ile döviz kazandırıcı hizmet ihracatı olan firmalara mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ve katılım bankalarının KKTC’de bulunan şubeleri aracılığıyla TL olarak kullandırılan kredi programıdır.

- e) Serbest Bölgeler Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi (SÖİK SB Döviz/TL); Türkiye’de kurulu serbest bölgelerde mukim, üretim, alım-satım veya bakım-onarım ruhsatı sahibi, üçüncü ülkelere (Türkiye’deki diğer serbest bölgeler ve Türkiye hariç) mal ve hizmet satışı yapan firmalara mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları aracılığıyla TL veya döviz olarak kullandırılan kredi programıdır.” (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Türk Eximbank’ın ürün ve hizmetleri arasında yukarıda sayılan kredi programlarının yanında, Alıcı Kredileri, Alacak Sigortası ve hazine ürünleri de bulunmaktadır.

3.5.3. Türk Eximbank Ürünleri Yıllık Finansal Analizi

Çalışmanın bu kısmında Türk Eximbank kredi programlarının 2014-2018 yılları arasında ki büyüme performansları, yıllık faaliyet raporlarında yer alan veriler nezdinde incelenerek, kredi programlarının toplam kredi büyüklüğü içerisinde ki aldığı paylar dönemsel olarak karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

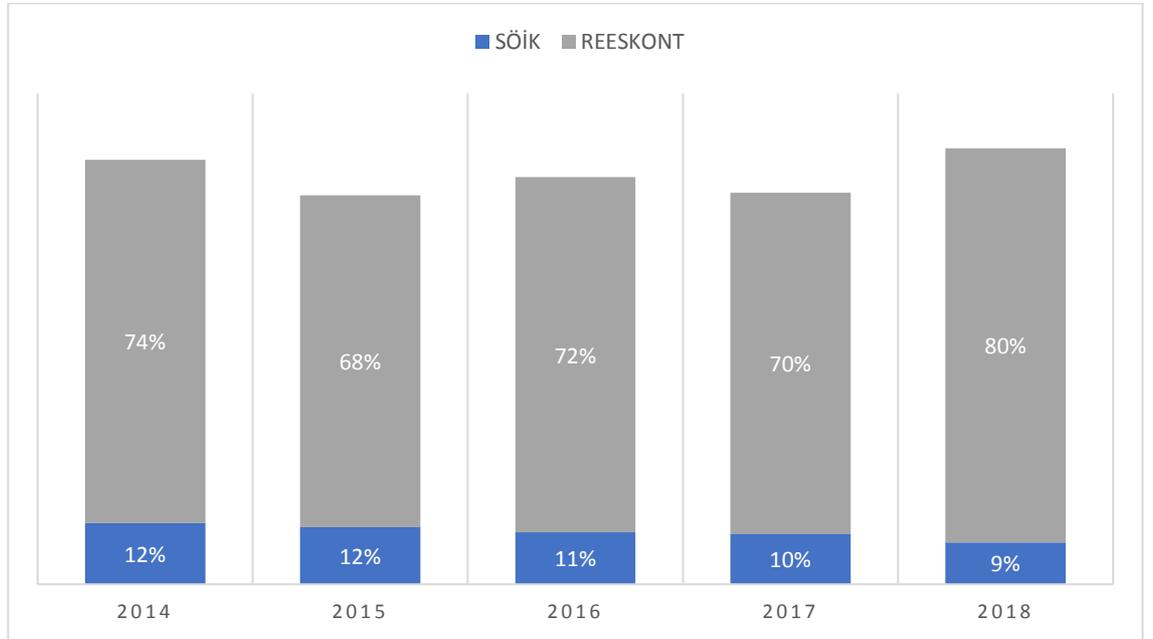
Tablo 4:
Türk Eximbank Kredi Programları 2014-2018 (Milyon USD)

	2014	2015	2016	2017	2018
SÖİK Kredileri	2.497	2.342	2.300	2.449	2.300
İhracata Hazırlık Kredileri	536	735	492	549	*
Kobi İhracata Hazırlık Kredileri	206	554	399	571	*
TCMB Reeskont Kredisi	14.796	13.585	15.700	16.700	21.600
İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredileri	1.027	1.456	1.000	1.800	1.400
AYB Kredisi	182	251	192	192	*
Döviz Kazandırıcı Hizm. ve Turizm Kredileri	79	59		177	*
Uluslararası Nakliyat Kredileri	23	53	38	172	
Diğer	654	1.065	1.579	1.390	1.600
Toplam Eximbank Kredileri	20.000	20.100	21.700	24.000	26.900

Kaynak: Türk Eximbank yıllık faaliyet raporlarında yer alan verilerle yazar tarafından derlenmiştir. (*İlgili rakamlar 2018 faaliyet raporunda yer almamaktadır.)

Tablo 4’de yer alan rakamlar itibariyle Türk Eximbank’ın 2018 yıl sonunda bir önceki döneme göre %12’lik bir artış göstererek 26,9 milyar USD kredi büyüklüğüne ulaştığı görülmektedir. Kredilerin dağılımına bakıldığında en büyük payı TCMB Reeskont Kredileri alırken, hemen sonrasında Sevk Öncesi İhracat Kredileri ve İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredileri gelmektedir. Sevk Öncesi İhracat Kredileri 2018 yıl sonunda bir önceki yıla göre %6 oranında bir gerileme ile 2,3 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Reeskont Kredileri ise 2018 yıl sonunda bir önceki yıla göre %29 artarak 21,6 milyar USD olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5:
Türk Eximbank SÖİK ve Reeskont Kredileri Pay Gelişimi, 2014-2018

Kaynak: Türk Eximbank Yıllık Faaliyet Raporlarından yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 5’de Türk Eximbank toplam kredileri içerisinde en büyük paya sahip iki kredi programı olan SÖİK ve TCMB Reeskont Kredilerinin 2014-2018 arasındaki toplam kredilerindeki pay oranındaki değişim incelenmiştir. Tabloda yer alan rakamlara göre 2018 yıl sonunda Türk Eximbank toplam kredilerinin %80’lik kısmını TCMB Reeskont Kredileri oluşturuyorken, Sevk Öncesi İhracat Kredilerinin toplamdan aldığı pay %9 seviyelerinde kalmıştır. 2014 yılında SÖİK kredilerinin toplamdan aldığı pay %12 seviyelerinde iken, 2015 yılında %12, 2016 yılında %11 ve 2017 yılında da %10 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Reeskont Kredilerinin 2018 yıl sonundaki hem rakamsal

büyükliğindeki artış oranı hem de toplam krediler içerisindeki pay oranındaki artışı dikkat çekmektedir.

3.6. Katılım Bankalarında Türk Eximbank Uygulamaları

Çalışmanın bu kısmında katılım bankalarının ihracatçı müşterilerine sağladıkları Türk Eximbank uygulamaları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu uygulamalar arasında katılım bankalarının bir kısmının Türk Eximbank doğrudan kredi programlarına erişim için verdiği teminat mektupları, 2014 yılında başlanan aracılık sürecinde teminat mektubu verilmeksizin uygulamada olan Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi Programı ve 2019 yılında işleyişe alınan İhracat Alacak Sigortasının Teminata alınması programları yer almaktadır.

3.6.1. Teminat Mektubu ile Türk Eximbank Doğrudan Kredilerine Erişim

Türk Eximbank kredi programları, bankalar aracılığı ile kullandığı Sevk Öncesi İhracat Kredisi ve doğrudan kullandığı diğer kredi programlarından oluşmaktadır. Reeskont Kredisi gibi bazı kredi programları Türk Eximbank'ın doğrudan kullandığı programlar arasında yer almakta olup bu uygulamalarda bankaların müşterilerine Türk Eximbank'a hitaben verdikleri teminat mektubu şartı aranmaktadır. Bankaların ihracatçı müşterileri, Türk Eximbank'a hitaben verdikleri teminat mektupları ya da banka avallli bono gibi banka garantörlüğü bulunan gayri nakdi ürünler sayesinde Türk Eximbank'ın doğrudan kullandığı kredilere ulaşım sağlayabilmektedir. Katılım bankaları çalışanları ile yapılan görüşmelerde, bazı katılım bankaları danışma kurullarının Türk Eximbank'a hitaben verilen teminat mektubuna uygunluk vermediği için bu teminat mektubu ürününü kullanmadığı bilgisi edinilmiştir. Yapılan görüşmelerde ülkemizde faaliyet gösteren altı katılım bankasından bir katılım bankası haricinde diğer katılım bankalarının danışma kurullarının Türk Eximbank kredileri için verilen teminat mektuplarına uygunluk verdiği ve müşterilerine teminat mektubu ürününü düzenleyerek Türk Eximbank kaynaklarını kullanmalarını sağlayabildikleri öğrenilmiştir.

Katılım bankalarının 2014-2018 yılları arasındaki Türk Eximbank'a hitaben verdikleri teminat mektubu ve diğer gayri nakdi ürün rakamlarından oluşan toplam gayri nakdi risk rakamı yıllar itibari ile 6 no'lu tabloda gösterilmiştir. 2018 yıl sonu itibari ile 1.437 Milyar USD'lik gayri nakdi riski bulunan katılım bankaları, Türk Eximbank gayri nakdi

ürünlerinde 2014 yılından 2018 yıl sonuna %5'lik bir büyüme gerçekleştirdiği görülmektedir.

Tablo 6:
Katılım Bankalarının Türk Eximbank Gayri Nakdi Ürün Risk Tutarı

Yıl	Katılım Bankaları Gayri Nakdi Riski
2014	1.367.171
2015	1.614.372
2016	1.630.068
2017	1.329.877
2018	1.437.419

Kaynak: Türk Eximbank'tan alınan verilerle hazırlanmıştır. (Bin, USD)

3.6.2. Katılım Bankaların Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK)

2014 yılı içerisinde katılım bankaları ile birlikte Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve Türk Eximbank'ın ortak çalışmaları sonucunda, Türk Eximbank'ın kredi programları arasında yer alan Sevk Öncesi İhracat Kredisi Programı katılım bankaları prensipleri dahilinde düzenlenerek, katılım bankalarının kullanımına açılmıştır. (Türk Eximbank, 2014:17)

Türk Eximbank, katılım bankacılığı prensipleri dahilinde yurt dışında faizsiz çalışan Körfez bankalarından ve İslam Kalkınma Bankasından kaynak sağlamış ve bu kaynağı katılım bankaları müşterilerine Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi ürünü ile kullanıma açmıştır. (Sabah, 2014)

Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredisi Uygulama Esaslarında, Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi şu şekilde tanımlanmıştır ; *“Türkiye’de mukim ihracatçı, imalatı-ihracatçılar ya da ürettiği malı ihracat kaydıyla bir ihracatçı aracılığıyla ihracatını gerçekleştiren imalatçılar ile döviz kazandırıcı hizmet ihracatı olan firmalara katılım bankaları aracılığıyla TL veya döviz olarak kullanılır.”* (Türk Eximbank Uygulama Esasları, 2019:1)

Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi kullandırımı için katılım bankalarının, Türk Eximbank bünyesinde banka limitleri bulunması gerekmektedir. Banka limitleri,

Türk Eximbank Yönetim Kurulu tarafından, TL krediler için TL bazında, döviz krediler için USD bazında tahsis edilmektedir. (Türk Eximbank Uygulama Esasları, 2019:3)

Türk Eximbank kredilerinde ihracatçı müşteriler tarafından gelecek olan kredi talepleri katılım bankalarının şubelerince Türk Eximbank'a iletilmektedir. Türk Eximbank her bir kredi talebi için katılım bankaları şubelerinden bazı evraklar talep etmektedir. Aracı banka, Kredi Talep Formu, Firma Bilgi Formu, Firma Taahhütnamesi ve Muvafakatname belgeleri ile birlikte Türk Eximbank'a müracaat etmektedir. (www.exim.gov.tr, 2019)

Talep edilen bu belgelerin yanında firmaların ilk defa kredi kullanmaları durumunda, kapasite raporu, firmanın unvanının bulunduğu Ticaret Sicil Gazetesi'nin son sayısının fotokopisini de Türk Eximbank'a sunmaları gerekmektedir. Bunlarla birlikte Türk Eximbank bu belgelerin dışında firmanın özel durumuna ya da krediye konu olan taahhüdün kapsamına göre her türlü bilgi ve belgeyi talep edebilme hakkına sahip bulunmaktadır. (Türk Eximbank Uygulama Esasları, 2019:5)

Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredileri Programı kapsamında, firmalara açılacak olan limitler ile ilgilide bazı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre bir firmaya kullanılan TL ve Döviz kredilerinde, anapara bakiyeleri toplamının 15 milyon Amerikan Doları'nı geçmemesi gerekmektedir. (Türk Eximbank Uygulama Esasları, 2019:4)

Katılım bankaları yukarıda belirlenen esaslara uygun ve ihracatçı tanımına haiz olan müşterilerinin Türk Eximbank kredi taleplerini, faizsiz finans yöntemlerinden murabaha yöntemini kullanarak gerçekleştirmektedir.

3.6.3. Türk Eximbank İhracat Alacak Sigortasının Teminata Alınması

Türk Eximbank'ın ihracatçılar için sağladığı ürünlerden biri de ihracatçıların ihracat alacaklarının sigortalanması işlemidir. İhracat kredi sigortası ile ihracatçıların ihracat işlemlerinden kaynaklanan alacakları, ticari ve politik riskler gibi karşı karşıya kalabilecekleri risklere karşı belirli limitler dahilinde güvence altına alınmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Güvence altına alınan risklerin kapsamı iki kategoride değerlendirilmekte olup bunlar; ticari riskler ve politik riskler olarak ayrılmıştır. Ticari riskler kapsamına, alıcının iflas

etmesi durumu, alıcı hakkında konkordato kararının alınması, alıcının borçlarının ödeyememesi hali nedeni ile tasfiye kararı alınması, mal bedelinin ödenmemesi ve malın ihracatçının sorumluluğunda olmayan nedenlerden dolayı kabul edilmemesi durumları girerken, politik riskler kapsamına ise, alıcının ülkesinde ithalat yasağı ya da alıcının ithalat izninin iptali, ülkesinde yaşanabilecek savaş, ihtilal, iç savaş, isyan, ayaklanma gibi olaylar, alıcının bir devlet ya da devlet garantisinde faaliyet gösteren bir kuruluş olması durumunda ödeme yükümlülüğünü yerine getirememesi ve transfer güçlüğü yaşanması durumları girmektedir. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Eximbank İhracat Kredi Sigortası Programı ile ihracatçıların, vesaik mukabili, mal mukabili ve açık hesap gibi risk taşıyan uzun vadeli ödeme şekilleri ile ihracat yapabilmesine imkan tanımak, yeni ihracat pazarlarına açılmalarında onlara güvence sağlamak, mevcut pazarlarındaki paylarının artarak devam ettirilmesi için imkan sağlamak amaçlanmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Sigortalanan ihracat alacağının yukarıda belirtilen risklerin gerçekleşmesi halinde tazmin durumunda, ihracatçının sigorta sözleşmesi gereğince yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği önem arz etmektedir. İhracatçının sözleşmede geçen yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda Türk Eximbank'ın sözleşmeyi tek taraflı olarak feshetme hakkı bulunmaktadır. Bununla birlikte ihracatçı firmanın da herhangi bir tarihte o tarihe kadarki olan sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirmesi durumunda sigorta sözleşmesinin iptalini isteyebilme hakkı da bulunmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

İhracatçı firmalar Türk Eximbank Alacak Sigortası ile ihracat alacaklarını yukarıda belirtilen riskler karşısında güvence altına alırken aynı zamanda bu sigorta poliçelerini bankalara teminat olarak da gösterebilmektedirler. Katılım bankaları da 2019 yılı itibari ile müşterilerinin Türk Eximbank Alacak Sigortalı Poliçelerini teminat olarak kabul etmeye başlamışlardır.

İç piyasada özellikle vadeli satışlar karşısında alacaklarını müşteri çek ve senetleri ile teminatlandırabilen firmalar bu çek ya da senetleri bankalardaki finansman taleplerine karşın teminat olarak kullanabilmekte iken, ihracatçı firmalar yaptıkları vadeli ihracat satışları karşısında teminat üretmekte zorlanmakta ve finansman imkânlarına daha kısıtlı olarak erişebilmektedir. Türk Eximbank İhracat Alacağının Sigortası Poliçelerinin teminata alınarak finansman kullanma imkanının sağlanması ile ihracatçı firmalar ihracat

alacaklarının vadesi ile uyumlu olarak, üretimleri için gerekli olan hammadde, mamul ya da teçhizat gereksinimlerini katılım bankaları ürünleri ile tedarik edebileceklerdir. (Kuveyt Türk, Eximbank İhracat Sigortası Teminata Alma Konsept Analizi, 2017:1)

Katılım bankalarında İhracatın Sigortası Poliçelerinin teminata alınma işlem süreçleri şu şekilde işlemektedir;

- a) Katılım bankalarının ihracat yapan müşterileri Türk Eximbank İhracatın Alacağı Sigortası Poliçesi ile birlikte ihracat taahhütnamesi, limit onay formu, temlikname ve ibraname ile teminata alınma başvuru işlemleri başlatılır,
- b) Sigorta poliçesindeki sözleşme bilgileri sisteme girilir ve Türk Eximbank'tan teyit alınır.

Türk Eximbank tarafından da onay alınması durumunda sigorta poliçesi teminat olarak tanımlanır ve ihracatçı müşterinin katılım bankalarından kullanacağı bir finansman ürünüde teminat olarak gösterilebilir. (Kuveyt Türk, Eximbank İhracat Sigortası Teminata Alma Konsept Analizi, 2017:1)

3.7. İslam Ülkelerinde İhracatı Destekleyen Kuruluşlar ve Faizsiz Finans Uygulamaları Bulunan Eximbank Örnekleri

Türkiye'nin de üyesi olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)'na üye olan 57 İslam ülkesinin 23'ünde ihracatı destekleme kuruluşu olarak faaliyet gösteren ihracat kredi ajansları, Exim kuruluşları yada ihracat destek programları bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu ülkeler ve ihracat destek kuruluşları yer almaktadır.

Tablo 7:
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Üye Ülkeleri İhracat Destek Kuruluşları

Ülke Adı	İhracat Destek Kuruluşu
Arnavutluk	Albania Investment Development Agency (AIDA) / Export Credit Guarantee Fund
Bahreyn	Bahrain Development Bank / Export Credit Guarantee Program
Bangladeş	Sadharan Bima Corporation's Export Credit Guarantee Department (ECGD)
Birleşik Arap Emirlikleri	Export Credit Insurance Company of the Emirates (ECIE)
Cezayir	Compagnie Algerienne Assurance et de Garantie des Exportations (CAGEX)
Endonezya	Asuransi Ekspor Indonesia (ASEI) Indonesia Eximbank
Fas	Societe Marocaine d'Assurance a l'Exportation
İran	Export Development Bank of Iran Export Guarantee Fund of Iran (EGFI)
Katar	Qatar Export Development Agency (TASDEER/QDB)
Kazakistan	Export Credit Insurance Corporation (KazExportGarant)
Lübnan	The Lebanese Credit Insurer (LCI)
Malezya	EXIM Bank of Malaysia (MEXIM)
Mısır	Export Development Bank of Egypt (EDBE) Export Credit Guarantee Company of Egypt (ECGE)
Nijerya	Nigerian Export-Import Bank (NEXIM)
Özbekistan	National Export-Import Insurance Company (UZBEKINVEST)
Pakistan	Pakistan Export Finance Guarantee Agency Ltd Societe Nationale d'Assurance du Credit et du Cautionnement (SONAC)
Senegal	National Agency for Insurance and Finance of Exports (NAIFE)
Suudi Arabistan	Saudi Fund for Development (SFD) / Saudi Export Program (SEP) Compagnie Tunisienne pour l'assurance du commerce exterieur (COTUNACE)
Tunus	Export Credit Bank of Turkey (Türk Eximbank)
Umman	Export Credit Guarantee Agency of Oman (ECGA)
Ürdün	Jordan Loan Guarantee Corporation (JLGC)

Kaynak: COMCEC, (Improving the Role of Eximbanks/ECAs in the OIC Member States, 2015)

Bu ülkeler arasında Endonezya, Malezya, Katar ve Ürdün ülkelerinde faaliyet gösteren ihracatı destekleme kuruluşlarının internet siteleri ya da faaliyet raporları incelendiğinde, bu kuruluşların hizmet sağladığı ürünler arasında faizsiz finans ilkelerine uygun ürünlerin bulunduğu görülmektedir. Konvansiyonel finans ve sigortacılık ürünlerinin yanında murabaha, müşareke, icare gibi faizsiz finans ürünü sunan kuruluşların sigorta faaliyetlerinde de tekafül modelini uyguladıkları görülmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında Endonezya, Malezya, Katar ve Ürdün’de faaliyet gösteren ve faizsiz finans ürünleri bulunduran ihracatı destekleme kurumları ile İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) üye ülkelerindeki ihracatı destek kuruluşlarının faaliyetlerini destekleyen bir birlik yapısında olan Aman Üion ve İslam Yatırım ve İhracat Kredisi Sigortası Kurumu (ICIEC) hakkında bilgilere yer verilmektedir.

3.7.1. Malezya İhracatı Destekleme Kuruluşu (Malezya Exim Bank)

Dünyada İslami finans alanında öncü ülkeler arasında gösterilen Malezya’da ihracat destekleme kuruluşu olarak, Malezya Exim Bank (MEXİM) faaliyet göstermektedir. 1995 yılında kurulan MEXİM, maliye bakanlığına bağlı olarak resmi bir devlet kurumu yapısına sahiptir. MEXİM, Malezya mallarının ihracatının arttırılması ve kolaylaştırılması için kredi ve garanti programları sunmaktadır. İhracatçılar için sevkiyat öncesi ve sonrası kredi olanakları sunan MEXİM, yurtdışındaki projeler için Malezya müteahhitlerine yatırım finansman olanakları ve güvence imkanı da sağlamaktadır. (MEXİM, Faaliyet Raporu 2017: 4)

MEXİM hem geleneksel bankacılık ve sigorta hem de İslami bankacılık ve İslami sigorta olarak adlandırılan tekafül olmak üzere iki ayrı ürün grubu ile hizmet vermektedir. Kurumun faaliyet raporunda varlıklarının %58’inin geleneksel, %42’sinin ise İslami prensiplere göre sağlanan ürünlerden oluştuğu belirtilmektedir. İslami prensiplere uygun ürünleri arasında sukuk ihraçları da yer almaktadır. Bankada İslami bankacılık ve tekafül alanındaki işlemleri denetleyen bir danışma kurulu bulunmaktadır. Malezya hükümetinin İslami finansın merkezi olma isteği doğrultusunda, Malezya Eximbank’ın 2025 yılında tam teşekküllü bir İslami bankaya dönüşme planı bulunduğu da ifade edilmektedir. (MEXİM Faaliyet Raporu, 2017: 19)

3.7.2. Endonezya İhracatı Destekleme Kuruluşları (Endonezya Exim ve Pt Asuransi Asei)

Endonezya’da ihracatın desteklenmesi alanında iki farklı kurum faaliyet göstermektedir. Bunlardan biri Endonezya Exim Bankası iken diğeri Pt Asuransi Asei bankasıdır. Her iki bankada devlet bankası yapısında olup, ihracatın teşvik edilmesi amacı ile finansman ve sigorta ürünleri sunmaktadırlar. (COMCEC, 2015: 84)

Endonezya Exim Bank 2009 yılında faaliyetlerine başlamış olup, geleneksel bankacılık ve sigorta ürünlerinin dışında faizsiz bankacılık ve tekaful ürünlerini de sunmaktadır. İhracat kredisi işlemlerinin yanında, garanti ve ihracat sigortası ürünleri de yer almaktadır. İslami prensiplere uygun ürünler arasında murabaha, müşareke, selam, istisna, karz, icare, vakala gibi ürünler yer almaktadır. (www.indonesiaeximbank.go.id , 2019)

Pt Asuransi Asai ise 1985 yılında kurulmuş olup, genel olarak geleneksel sigorta ürünleri ve İslami prensiplere uygun olarak tekaful sistemi ürünlerini sunmaktadır. 33 şube ile hizmet veren kuruluş ihracat sigortası, kredi sigortası, fatura sigortası yatırım kredisi sigortası ürünleri ile hizmet vermektedir. (Pt Asuransi Faaliyet Raporu, 2015)

3.7.3. Katar İhracatı Destekleme Kuruluşu (Katar Development Bank)

Katar'ın devlet bankası konumunda bulunan Katar Development Bank (QDB), uluslararası pazarlarda Katar menşeli mal ve hizmetlerin ihracatını teşvik etmek ve yerel ihracatçılara uygulanan riskleri azaltmak amacı ile ihracat kredisi garantileri ve finansal uygulamalar sağlamak için 2011 yılında Tasdeer programını yürürlüğe koymuştur. Ham petrol dışındaki ihracat ürünlerine odaklanan program sevkiyat öncesi ve sonrası kredi programları ile birlikte İslami sigorta ürünleri olan tekaful ürünlerini de ihracatçıların kullanımına sunmaktadır. (www.qdb.qa, 2019)

Katar Development Bank (QDB) 2018 faaliyet raporları incelendiğinde bankanın finansal faaliyetlerinin içerisinde İslami finans aktiviteleri başlığı altında murabaha, istisna ve icare ürünlerinin yer aldığı görülmektedir. (QDB Faaliyet Raporu, 2018)

3.7.4. Ürdün İhracatı Destekleme Kuruluşu (JLGC)

Ürdün'de faaliyet gösteren kredi garanti kuruluşu 1994 yılında kurulmuş olup Kafala isimli programı ile faizsiz bankacılık sistemi ile çalışan bankalarla işbirliği içinde finansman garanti programını yürütmektedir. Ürdün Kredi Garanti Kurumu (JLGC), Ürdün Dubai İslam Bankası, İslami Uluslararası Arap Bankası ve Ürdün İslami Bankası ile Kafala programı kapsamında işbirliği anlaşmaları yaparak, Kobilerin bankalardan borç alırken ihtiyaç duydukları garanti desteğini sağlamaktadır. (www.jlgc.com, 2019)

3.7.5. İslam Ülkeleri İhracat Destek Kuruluşları Birliği (Aman Union)

Aman Union, Arap ülkeleri ihracat destek kuruluşlarının üye olduğu Arap Yatırım ve İhracat Kredi Garantisi Kurumu (DHAMAN) ile İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) üye ülkelerinin, ticari ve ticari olmayan sigorta ve reasürans risklerini birleştirmek amacı ile 2009 yılında DHAMAN ve ICIEC arasında yapılan işbirliği neticesinde kurulmuştur. (www.amanunion.net, 2019)

Kuruluşun amacı kuruluş tüzüğünde şu şekilde sıralanmıştır;

- 1- Üye ülkelerin ulusal kalkınmasının teşvik edilmesi ve ihracat kredi destek kuruluşu bulunmayan İslam İşbirliği Teşkilatı üye ülkelerinde bu kuruluşların kurulmasının desteklenmesi,
 - 2- Üye ülkelerde dış yatırım sigorta faaliyetlerinin yürütülmesi,
 - 3- Ticari ve ticari olmayan sigorta ve reasürans sektörlerinin gelişimine katkıda bulunulması,
 - 4- Üyeler arasında işbirliğinin tesis edilerek, teknik bilgi ve uzmanlık aktarımlarının sağlanması,
 - 5- İhracat ve üyelerin talepleri ile ilgili araştırmalar ve raporlar düzenleyerek üyelerle paylaşılması,
 - 6- Diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak, üye kuruluşların ihracat pazarlarının arttırılmasına katkıda bulunulması.
- (www.amanunion.net, 2019)

Aman Üunion, Arap ve İslam ülkeleri bölgesinde türünün ilk örneği sayılabilecek bir girişimle 2013 yılında veri tabanı merkezi uygulamasını hayata geçirmiştir. Üye ülke kuruluşları veri tabanı merkezinden, alıcılarla ilgili olarak gereken bilgi ve kredibilite raporlarına ulaşmaktadır. (www.amanunion.net, 2019)

3.7.6. İslam Yatırım ve İhracat Kredisi Sigortası Kurumu (ICIEC)

İslam Yatırım ve İhracat Kredisi Sigortası Kurumu (ICIEC), İslam Kalkınma Bankası (ISDB) grubunun bir üyesi olarak 1994 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacı, İslam

Kalkınma Bankası aracılığı ile, İslami esaslar altında faaliyet gösteren yatırımların ve ihracat finansmanlarının sigorta ürünlerini tesis etmek olarak belirtilmektedir. Türk Eximbank ICIEC ortakları arasında yer alan ihracat destek kuruluşlarından biridir. (iciec.isdb.org, 2019)

ICIEC'in tüm operasyonel süreçlerinin, poliçelerin ve tüm sigorta araçlarının İslam kuralları ile uyumlu olduğunu ve uygulamaların yürürlüğe girmeden önce danışma kurulları tarafından incelenerek onaylandığı ifade edilmektedir. ICIEC sigorta operasyonlarında tekafül modelini uygulamaktadır. ICIEC uyguladığı tekafül modelinde, aşağıdaki ilkelere göre faaliyet gösterdiğini belirtilmektedir,

- Poliçe sahiplerinden herhangi birinin maruz kalabileceği zararları toplu bir şekilde paylaşmaları yolu ile poliçe sahiplerinin birbirleri ile işbirliği içinde olmalarını sağlar,
 - Yasal yükümlülüklerini tamamladıktan sonra sigorta ve reasürans gelirlerinden elde edilecek fazla karı poliçe sahipleri ile paylaşır,
 - İslam kurallarına göre yasaklanmış olan malların satışına ilişkin sözleşmeleri ve kredilerden tahakkuk edecek faizi kapsam dışında tutmaktadır,
 - İslam kurallarına uygun olmayan ya da çelişkili sigorta anlaşmalarındaki hüküm ve koşulları değiştirir ya da kaldırır,
 - İslami prensiplere uygun olarak kredi yatırımları yapmaktadır.
- (iciec.isdb.org, 2019)

ICIEC ürünleri arasında akreditif sigortası ürünü de yer almaktadır. Akreditif sigortası ile ithalatçının açtığı akreditifin bankasının yükümlülüklerini yerine getirmemesi riskine karşılık ihracatçı bankası üzerinden ICIEC, ithalatçı bankanın akreditife ödeme yapmaması halinde ihracatçı bankaya belirli şartlarda tazminat ödemektedir. ICIEC bununla birlikte üye ülkelerdeki ihracat destek kuruluşlarına kapasite geliştirme, ortak pazarlama ve proje alanlarında destek sağlarken, reasürans faaliyetlerinde de bulunmaktadır. (iciec.isdb.org, 2019)

3.8. Katılım Bankalarında Türk Eximbank Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında, Türk Eximbank programlarından katılım bankalarında uygulamada bulunan Sevk Öncesi İhracat Kredisi programının işleyiş süreçleri, konvansiyonel bankalarla olan farklılıkları açısından, Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) maddelerine uyum kapsamında ve yıllık finansal gelişimleri açısından değerlendirilerek katılım bankalarında Türk Eximbank uygulamalarının etkinliğinin artırılması noktasında diğer Türk Eximbank ürünlerinin katılım bankalarında kullanımı için öneri uygulamaları getirilmiş ve son olarak yapılan görüşmelerde ortaya çıkan sorunlar ve tespitlere yer verilmiştir.

3.8.1. Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredisi'nin Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalarda ki Süreçlerinin Karşılaştırılması

Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK) programları bankalar aracılığı ile kullandırılan krediler olup, katılım bankaları ile birlikte konvansiyonel bankalarında kullanımına sunulmaktadır. Hatta katılım bankalarının 2014 yılında dahil olduğu SÖİK uygulamasına konvansiyonel bankalar daha önceki yıllarda aracılık etmeye başlamışlardır. SÖİK uygulamalarının katılım bankaları prensipleri dahilinde kullandırılabilmesi için bazı operasyonel süreçler faizsiz finans sistemi doğrultusunda düzenlenmiştir. Bunlardan en önemlileri kaynak toplama ve Türk Eximbank'ın kaynağını kullandırma yöntemleri olmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, Türk Eximbank ve katılım bankaları yöneticileri ile yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler dahilinde katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların SÖİK kullanımlarındaki farklılıklar değerlendirilmiştir. Bu farklılıklar, kaynak sağlama, aracılık yöntemleri, kullandırım yöntemleri ve finansman maliyetlerindeki farklılıklar olarak sıralanmıştır.

3.8.1.1. Türk Eximbank Kaynak Sağlama Yöntemlerinde Farklılıklar

Sevk Öncesi İhracat Kredisi programının katılım bankaları aracılığı ile kullandırılması sürecinde iki önemli aşama bulunmaktadır. Bunlardan biri Türk Eximbank'ın katılım bankalarına kullandıracığı kaynağı sağlama yöntemleri iken, diğeri ise katılım bankalarının bu kaynağı müşterilerine kullandırma yöntemleridir. Bu iki aşamanın da katılım bankacılığı prensiplerine uygun yöntemlerle sağlanması gerekmektedir. Türk Eximbank yöneticileri ile yapılan görüşmede Türk Eximbank'ın, Katılım Bankaları Sevk

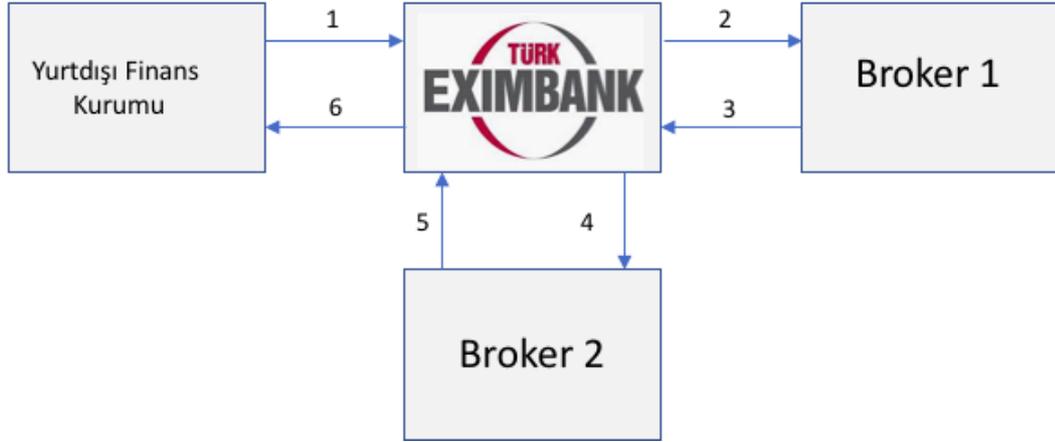
Öncesi İhracat Kredisi programlarında sağlanacak kaynağı, faizsiz finans sisteminin prensipleri dahilinde gerçekleştirdiği öğrenilmiştir. Bu noktada sağlanan kaynak, İslam Kalkınma Bankası, ITFC gibi İslami finans sisteminde faaliyet gösteren kurumlardan, *Mal Murabahası* (Commodity Murabaha) ve *Murabaha Sendikasyonu* gibi yöntemlerle toplanmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Mal murabahası, katılım bankalarının fon dışındaki yabancı kaynak sağlama yöntemlerinden biridir. (Kaban ve Bakacak, 2018:95) Bu işlemde, mal piyasalarında faaliyet gösteren brokerlar vasıtasıyla Londra Metal Borsası, Londra Platin ve Paladyum Borsası gibi piyasalarda, emtia alım satımı gerçekleştirilmektedir. (Dede, 2017:25)

Mal murabahası işlemlerinde süreç şu şekilde işlemektedir;

- 1- Likiditesinde fon fazlası olan katılım bankası bu fazla fonu değerlendirmek adına bir bankaya murabaha işlemi yapması için vekalet verir ve istediği fonu vekil verdiği bankaya aktarır,
- 2- Vekil olarak işlem yapan banka bir spot piyasadan herhangi bir emtiayı brokerlar aracılığı ile satın alır,
- 3- Vekil olarak işlem yapan banka bu satın alma işlemini ileri vadeli bir fiyatlama ile yapmaktadır,
- 4- Vekil olarak işlem yapan banka vadeli fiyatla aldığı malı, spot piyasada başka bir mal brokerına peşin olarak satar,
- 5- Vekil olarak işlem yapan banka vadeli bir alımla, murabaha sayesinde alım satım sonucunda bir nakit elde etmiş olmaktadır.
- 6- Vadesi geldiğinde fon fazlasını vekaleten veren bankaya ödeme yapar. (Dede, 2017:26)

Şekil 1:
Mal Murabahası İşlem Süreçleri

Kaynak: Dede, 2017: 26

Bir diğer fon sağlama yöntemi murabaha sendikasyonu 'dur. Mal murabahası işleminde fon sağlayan tek bir finansal kurum varken, murabaha sendikasyonu birden fazla finans kurumu veya banka tarafından fon sağlanması ile oluşmaktadır. Böylelikle birden fazla bankanın iştirak etmesi ile sağlanan kaynağın yüksek tutarlarda olması imkanı oluşmaktadır. (Kaban ve Bakacak, 2018:104)

Konvansiyonel bankaların kullandıkları Türk Eximbank kaynağı için herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Türk Eximbank'ın sağladığı tüm kaynakları, sağlama yöntemlerine bakmaksızın konvansiyonel bankalar kullanabilmektedirler. Burada Türk Eximbank bankalar arası borçlanma araçlarını kullanarak uluslararası banka ve kuruluşlardan fon sağlamaktadır. Türk Eximbank'ın kullandığı geleneksel fon sağlama yöntemleri arasında TCMB Reeskont Kredisi, Eurotahvil ihracı yolu ile dış kaynak sağlanması, geleneksel bankaların katıldığı sendikasyon kredileri, Avrupa Bankası ve Dünya Bankası kredileri ve diğer uluslararası finans kurumlarından sağlanan krediler yer almaktadır. (Türk Eximbank Faaliyet Raporu, 2018 :35)

3.8.1.2. Sevk Öncesi İhracat Kredisi Aracılık Yöntemlerindeki Farklılıklar

Bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (4) ile yapılan görüşmede, katılım bankalarının faizsiz finans prensipleri dahilinde temin edilen Türk Eximbank kaynağını, ihracatçı müşterilerinin kullanımına sunarken, faizsiz finans literatüründe "Vakala" olarak geçen

vekalet uygulamasını kullandığı bilgisi alınmıştır. Türk Eximbank kaynağı, katılım bankaları tarafından vekil olarak müşterilere kullanılmakta ve müşterilerin borcuna kefil olunmaktadır.

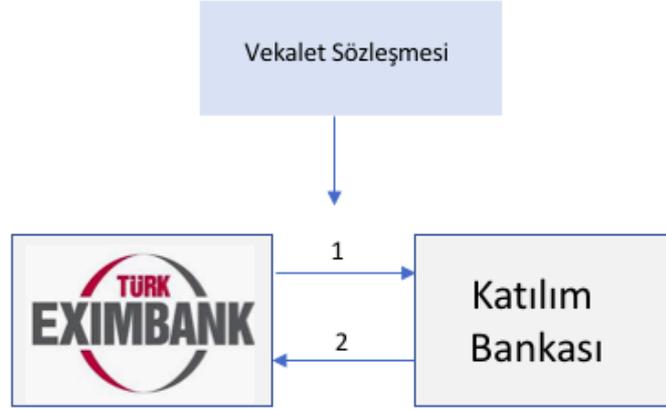
Vekalet uygulaması katılım bankalarının, likidite fazlası bulunan fonların temininde kullanabildikleri bir üründür. Uluslararası İslami finans pazarında özellikle bankalar arası borçlanmalarda kullanılmaktadır. (Dede, 2017:106)

Vekalet işlemlerinde katılım bankalarının danışma kurullarınca belirlenen dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıdaki gibidir;

- Vekalet sözleşmeleri tercihen süreli ve süresiz olmak üzere yapılabilir.
- Sözleşmelerdeki hükümler tarafları bağlayıcıdır, bununla birlikte sözleşmede aksi belirtilmiyorsa vekil bilinçli olarak ya da sehven yaptığı uygulamalarla ya da sözleşme dışına çıkmasından kaynaklı olarak ortaya çıkacak zararlardan sorumlu tutulabilmektedir.
- Sözleşmelerde anapara ve getiri garanti edilmemelidir.
- Vekalet yatırımlarında, yatırımdan kaynaklı ortaya çıkacak sigorta, vergi, onarım gibi sorumluluklar müvekkile aittir.
- Sözleşmenin tarafları vekalet ücretini belirleyebilirler. Bu sabit bir rakam olabileceği gibi tutara bağlı olarak oransal olarak da belirlenebilir. (Dede, 2017:107)

Türk Eximbank ile yapılan vekalet işleminde, katılım bankaları vekil olarak Türk Eximbank fonlarını, Türk Eximbank tarafından belirlenen kar payı oranları ile finansman sağlamak üzere müşterilerine murabaha ürünü ile kullanılmaktadırlar. Katılımcı (4) ile yapılan görüşmede alınan bilgiye göre katılım bankaları bu işlemlerden sadece operasyonel maliyetleri için aracılık komisyonu almaktadırlar. Bununla birlikte katılım bankaları, Türk Eximbank'a vekili olarak kullandığı murabaha işlemlerinin ödenmesinde müşterilerinin kefil olarak borcun bir anlamda yükümlülüğünü de taşımaktadırlar.

Şekil 2:
Vekalet İşlem Süreçleri

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türk Eximbank ile katılım bankaları arasındaki vekalet süreci şu şekilde işlemektedir;

- 1- Türk Eximbank ile katılım bankası arasında vekalet sözleşmesi imzalanır. Vekaletle istinaden Türk Eximbank kaynağı katılım bankasının vekil sıfatı ile kullanılabileceği kaynak olarak ihracatçı müşterilere sunulmak üzere hazırdır.
- 2- Kullanılan finansmanın vade sonunda vekil olarak katılım bankası müvekkil olarak Türk Eximbank'a vekil sıfatı ile sağladığı fonun geri ödemesini yapar.

Konvansiyonel bankalar ise Türk Eximbank aracılık sözleşmesi dahilinde fon kullanımını sağlamaktadırlar.

Katılımcı (4) ile yapılan görüşmede vekalet yöntemi ile ilgili olarak, Türk Eximbank'tan vekaletle aldıkları kaynağı kefaletle müşterilerine murabaha yolu ile kullandıklarını ve müşterinin ödeme yükümlülüğünün katılım bankasında olduğunu belirtmiştir.

3.8.1.3. Sevk Öncesi İhracat Kredisi Kullanım Yöntemlerindeki Farklılıklar

Katılım bankaları çalışanları ile yapılan görüşmelerde, katılım bankalarının faizsiz finans prensipleri gereği vekalet (vakala) yöntemi ile aldıkları Türk Eximbank fonlarını ihracatçı müşterilerine murabaha yöntemi ile kullandıkları bilgisi edinilmiştir. İhracatçı

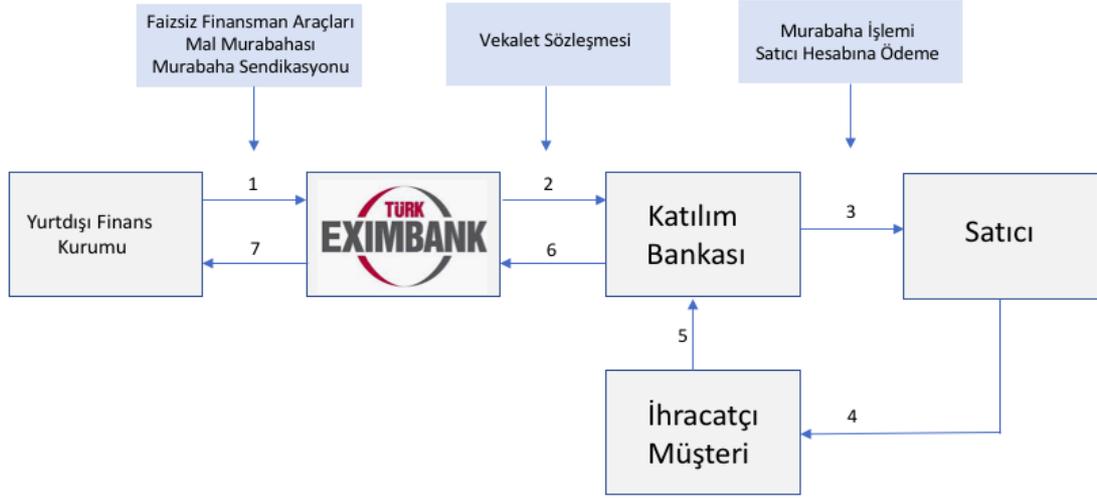
müşteriler sevk öncesi bulunan ihtiyaçlarını yurt içinden ya da yurt dışından temin etmek için katılım bankalarının murabaha sitemini kullanarak, tedarik edecekleri ürünün ödemesini katılım bankalarına peşin olarak yaptırıp vadelendirebilmektedirler. Katılım bankalarında kullanılan SÖİK programında ödeme satıcı hesabına yapılmaktadır. İhracatçının piyasaya göre çok düşük maliyetle kullanabildiği Türk Eximbank kredilerinin işletme faaliyetleri içerisinde kullanıp kullanılmadığının takibi için bu önemli bir farklılık sunmaktadır.

Türk Eximbank kaynağı ile katılım bankalarının kullandığı SÖİK programlarında süreç şu şekilde işlemektedir;

1. İlk aşamada Türk Eximbank yurt dışından faizsiz finansman araçlarını kullanarak fon teminini sağlar,
2. Daha sonra katılım bankası vekil olarak Türk Eximbank'ın sağladığı bu kaynağı ihracatçı müşterilerinin kullanımına açar, burada finansman maliyeti Türk Eximbank tarafından belirlenmekte, katılım bankaları vekaletle istinaden operasyonel işlemlerinin masrafını almakta ve müşterisinin borcuna kefil olmaktadır,
3. Sonraki aşamada finansman ihtiyacı bulunan ihracatçı müşteri katılım bankasına gelerek SÖİK için başvuruda bulunur, ihtiyacı olduğu ürün ile ilgili belgeleri ibraz eder, katılım bankaları bu belgelere istinaden ihracatçı müşterisinin ihtiyacı olan ürünü satıcısına nakit ödeyerek peşin almış olur,
4. Satıcı katılım bankasının yapmış olduğu ödemeye istinaden ürünleri ihracatçı müşteri adresine sevk eder,
5. Katılım bankası ile ihracatçı müşteri arasında yapılan murabaha sözleşmesine istinaden peşin alınan mallar, ihracatçı müşteriye vadeli olarak satılmıştır. İhracatçı belirlenen vadelerde borcunu katılım bankasına öder,
6. Katılım bankası vekaleten kullandığı fon ile ilgili olarak müşterilerinin yaptıkları geri ödemeleri Türk Eximbank hesabına transfer eder,

7. Türk Eximbank yurtdışından sağladığı kaynağı, katılım bankalarından yapılan geri ödemelerle, daha önceden belirlenen geri ödeme vadesinde kapatmış olur.

Şekil 3:
Katılım Bankalarında SÖİK İşlem Süreçleri

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Konvansiyonel bankacılıkta ise SÖİK ödemeleri müşterinin hesabına nakit olarak geçmektedir. Herhangi bir alım faturası ya da belgesi talep edilmemektedir. Geçilen nakit kredinin kullanım amacı da sorgulanmamaktadır.

İhracat yapan ve Türk Eximbank uygulamalarını hem katılım bankalarından hem de konvansiyonel bankalardan kullandığını açıklayan bir firmanın yetkilisi olan katılımcı (22) ile yapılan görüşmelerde; “Türk Eximbank kaynağını konvansiyonel bankalardan kullandığımızda Exim ’den hesabımıza geçen rakamın nereye kullandığımız sorgulanmaz. Bu rakamla ben yatırımım için makine de alabilirim, başka bankadaki kredimi de kapatabilirim.” ifadesini kullanmıştır. İhracatın desteklenmesi amacı ile finansman maliyetlerinin piyasa koşullarının altında sağlandığı Türk Eximbank kredilerinin aktarıldığı kaynağın takibati açısından katılım bankalarının satıcı hesabına ödeme yapması konusu, ihracatçının düşük maliyetle ulaştığı kaynağın kullanım alanlarını da sınırlamakta ve finansman kaynağını işletmenin ticareti içerisinde tutarak, tekrardan ekonomik faaliyete girmesini de mümkün kılabilir. Ancak klasik

bankacılıkta finansmanı kullanan ihracatçıların bu kaynağı hangi alanda kullandıkları takip edilmemektedir.

3.8.1.4. Sevk Öncesi İhracat Kredisi Kullandırımında Finansman Maliyetlerindeki Farklılıklar

SÖİK işlemlerinde fiyatlama Türk Eximbank tarafından yapılmaktadır. Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar sadece aracılık ve vekalet komisyonu almaktadırlar. Türk Eximbank finansman maliyetini LIBOR (London Inter Bank Offered Rate) ve EURIBOR (Euro Inter Bank Offered Rate) fiyatları üzerine bir maliyet koyarak belirlemektedir.⁵ LIBOR, Londra para piyasalarında belirlenen bankalar arası borç verme faiz oranıdır. EURIBOR ise Avrupa bankalarının yalnızca Euro için belirlediği faiz oranını ifade etmektedir. (www.pwc.com.tr, 2019)

Türk Eximbank USD cinsi finansman maliyetlerini LIBOR ile belirlerken, EURO cinsi finansman maliyetlerini EURIBOR ile belirlemektedir. Bu noktada katılım bankaları SÖİK kullandırımı murabaha sistemi ile yaptığı için buradaki maliyet bileşeni kar payı olarak geçmektedir. LIBOR ya da EURIBOR ise referans alınan bir oran olarak belirlenmektedir. SÖİK kullandırımı anındaki LIBOR ya da EURIBOR oranı Türk Eximbank tarafından referans alınmakta ve bu oranın üzerine Türk Eximbank'ın belirlediği oranda bir kar payı ilave edilmektedir. Katılım bankaları kullandırımı ile birlikte maliyetini sabitlediği için LIBOR ya da EURIBOR'daki değişimlerden müşteri etkilenmemektedir.

Konvansiyonel bankacılıkta ise Türk Eximbank LIBOR ya da EURIBOR üzerine faiz ekleyerek maliyet belirlemektedir. Konvansiyonel bankalarda yapılan kullandırmalar nakit kredi mahiyetinde olduğu için, ödeme vadesindeki LIBOR ya da EURIBOR oranlarındaki değişimden etkilenmektedir.

Katılımcı (4) ile yapılan görüşmede katılım bankalarındaki Sevk Öncesi İhracat Kredilerindeki LIBOR fiyatlaması ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır; *“Euro döviz cinsi üzerinden geri ödemeli krediler EURIBOR üzerinden fiyatlandırıldığı ve EURIBOR’da çok değişim olmadığı için konvansiyonel bankalardaki Euro geri ödemeli Sevk Öncesi İhracat*

⁵ Türk Eximbank finansman koşullarına www.eximbank.gov.tr adresinden ulaşılabilir.

Kredilerinde maliyet çok değişken olmayabilir. Ancak USD döviz cinsi üzerinden geri ödemeli Sevk Öncesi İhracat Kredilerinde fiyat LIBOR üzerinden yapılmaktadır. Konvansiyonel bankalarda maliyet geri ödeme anında LIBOR fiyatı üzerinden belirlenmektedir. LIBOR'daki bu değişkenlik özellikle ödemesiz dönemli kredilerde ihracatçı firmaları finansmanın maliyeti açısından olumsuz etkileyebilmektedir. Katılım bankalarında diğer ürünlerinde de olduğu gibi Sevk Öncesi ihracat Kredisinde maliyet işlemin başında belirlenir ve bu maliyet değişmemektedir.”

Bir katılım bankası personeli olan katılımcı (11) ile yapılan görüşmede; “Katılım bankalarında kullanılan Sevk Öncesi ihracat Kredisinde LIBOR maliyetinin değişken olmaması, ihracatçı müşteriler için fiyat değişim riskini ortadan kaldırdığı için bir tercih nedeni olabilecek rekabetçi bir özellik, ancak bunu iyi anlatmamız gerekmektedir.” ifadelerini kullanmıştır.

Türk Eximbank'ın Sevk Öncesi İhracat Kredisinin katılım bankaları ve konvansiyonel bankalarda kullanım süreçlerinde ki tespit edilen farklar 8 no'lu tabloda özetlenmiştir;

Tablo 8:

Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalarda SÖİK Süreçlerindeki Farklılıklar

	Katılım Bankaları	Konvansiyonel Bankalar
Kaynak Sağlama Yöntemi	Faizsiz finans ilkeleri doğrultusunda uygulanabilecek ürünler; Mal Murabahası, Murabaha Sendikasyonu	Faizli Para Piyasası işlemlerinden sağlanacak fonlar, Sendikasyon Kredileri
Aracılık Sağlama Yöntemi	Vakala (Vekalet Sözleşmesi)	Aracılık Sözleşmesi
Kullandırım Yöntemleri	Murabaha, Satıcıya ödeme	Kredi, Hesaba nakit ödeme
Finansman Maliyet Belirleme	LIBOR/EURIBOR + Kar Payı	LIBOR/EURIBOR + Faiz
Finansman Maliyeti Değişkenlik	Sabit	Değişken (LIBOR/EURIBOR)

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.8.2. Katılım Bankalarında Sevk Öncesi İhracat Kredilerinin Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) Kapsamında Değerlendirilmesi

Katılım bankalarında uygulanan Türk Eximbank kaynaklı SÖİK süreçlerinde de görüldüğü gibi katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların uygulamaları arasında farklılık oluşturan üç temel aşama bulunmaktadır. Bunlarda biri Türk Eximbank'ın Katılım SÖİK için sağlayacağı kaynağı toplama yöntemleri olan sendikasyon finansmanı ile mal murabahası olarak adlandırılan teverruk işlemi iken, diğerleri fonun katılım bankalarına aktarılmasında uygulanan yatırım vekaleti uygulaması ve kaynağın müşterilere kullandırımında uygulanan murabaha yöntemidir. Bu kısımda bu üç temel aşama, Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) içerisindeki konularla ilgili maddelerdeki hükümler dahilinde değerlendirilmiştir. İlk olarak Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) hakkında bilgiler yer almaktadır. Her maddede ilgili aşama için standartlarda belirtilen tanımlama ve hükümler standart ve tanımlama başlığı ile verilmiş ve sonrasında değerlendirmeler yapılmıştır.

3.8.2.1. Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) Hakkında

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI) 1990 yılında kurulmuş Bahreyn merkezli, İslami finans alanında standartların belirlenmesi noktasında faaliyet gösteren bir kuruluştur. Yayınladığı rapor ve standartlarla İslami finansın gelişimine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. (www.aaofi.com, 2019)

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) altında faaliyet gösteren Fıkıh Kurulu tarafından Faizsiz Finans Standartları olarak adlandırılan işleyişlerle ilgili fıkhi değerlendirme ve görüşlerin yer aldığı yayın yayınlanmaktadır. Bu fıkıh kurulu her dört yılda bir değişen yirmi üyeden oluşmakta olup, üyeler faizsiz finans kurumlarının ve merkez bankalarının danışma kurullarından seçilen fıkıh bilginleri tarafından oluşmaktadır. (AAOIFI, 2017: 28)

Faizsiz Finans Standartlarını belirleyen Fıkıh Kurulunun görevleri arasında şunlar yer almaktadır;

1. Faizsiz finans kurumlarının danışma kurulları tarafından verilen fıkhi kararlar arasında uyum ve yakınlık sağlamaya çalışmak,

2. Finans kurumlarının uygulamalarına sunabilmek adına fıkhen uygun görülen yeni yöntem ve ürünler sağlamak,
3. Faizsiz Finans kurumlarından ya da danışma kurullarından gelen görüş talebi ve konularla ilgili kararlar almak,
4. Yayınlanacak olan muhasebe ve denetim standartları ile etik standartlar hakkında çalışmalar yapmak. (AAOIFI, 2017: 29)

Bununla birlikte Fıkıh Kurulu yayınladığı standartları, faizsiz finans sektörünün gelişimine bağlı olarak gözden geçirme yükümlülüğü ile hareket etmektedir. Kurulan özel bir komisyon ile standartlarla ilgili olarak uzmanlardan ve alimlerden gelen değerlendirmelerin ele alınarak incelendiği ve yeniliklerle sektördeki değişimlerin yakından takip edildiği belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017: 15)

Bu kısımda yapılan değerlendirmeler, AAOIFI tarafından hazırlanan faizsiz finans kurumları hakkındaki faizsiz finans standartlarının, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumunun (BDDK) desteği ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi koordinasyonu ile sağlanan 17 uzman kişiden oluşan ekibin tercüme hizmeti sunması sonucu, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)'nin öncülüğü ile Türkçe tercümesi hazırlanan 58 maddeden oluşan Faizsiz Finans Standartları adlı kitapta yer alan görüşler dahilinde yapılmıştır.

3.8.2.2. Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) Kapsamında Sendikasyon Finansmanı

Tanımlama ve Standart;

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nın 24. maddesinde sendikasyon finansmanı konu edilmiş olup madde kapsamında sendikasyon, birden fazla finans kurumunun bir araya gelerek faizsiz finans yöntemlerini kullanmaları ile finansman işlemini gerçekleştirmeleri olarak tanımlanmıştır. (AAOIFI, 2017: 624)

Standart metninde sendikasyon finansmanında dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili olarak, sendikasyonla sağlanan finansmanın devam ettiği süreç boyunca, sendikasyon finansmanına ait olarak özel hesap tutulması ve bu hesabın, sendikasyonu oluşturan tüm kurumların diğer hesaplarından ayrı olarak takip edilmesi gerektiği, bununla birlikte

sendikasyon finansmanının konusunun helal işlem ve hizmetler kapsamında değerlendirilebileceği, kısmen ya da bir bütün olarak meşru sayılmayan bir iş ya da faizli bir işlem için sendikasyon finansmanının caiz olmayacağı açık bir şekilde belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017: 624)

Standart metninin devamında “Sendikasyon Finansmanı Sağlama Yöntemleri” olarak aşağıdaki uygulamalar meşru kabul edilmektedir;

1. Murabaha yöntemi ile vadeli satış.
2. Finansal kiralama yöntemi.
3. Selem yöntemi.
4. İstisna / eser sözleşmesi yöntemi.
5. Mudarebe / emek sermaye ortaklığı.
6. Müşareke / sermaye ortaklığı.
7. Müzaraa / zirai ortaklık.
8. Yatırım sertifikaları / Sukuk

Faizsiz Finans Standartlarında sendikasyon finansmanı için bir araya gelen kurumların oluşturacağı konsorsiyumun asıl olarak faizsiz finans kuruluşları arasında gerçekleşmesi gerektiği belirtilmekle birlikte maddenin devamında, finansmanın meşru işlemler ve faizsiz finans yöntemleri ile gerçekleştirildiği müddetçe bu konsorsiyumun faizsiz bankaların konvansiyonel bankalarla birlikte oluşturulmasında da bir engel bulunmadığı hükmü belirtilmektedir. Yine aynı maddenin devamında, sendikasyon finansmanı için oluşturulan konsorsiyuma liderlik yapacak bankanın bir faizsiz banka olmasının asıl tercih edilmesi gereken olduğu ifade edilmekle birlikte, sözleşmelerin fihhi açıdan meşru olması, işlemin haram sayılan işlem ve hizmetlerin dışında yer alması ve finansman yöntemlerinin faizsiz finans yöntemleri ile yapılıyor olması durumlarında, konsorsiyumda ki lider kuruluşun konvansiyonel bankalardan birinin seçilmesinde fihhi açıdan bir engel oluşmayacağı görüşü belirtilmiştir. Ancak burada konsorsiyumun sağlayacağı sendikasyon finansmanı işlemlerinin tüm kontrol süreçlerinin konsorsiyumda bulunan faizsiz finans kurumlarının danışma kurulları tarafınca takip edilmesi, düzenleme ve uygulamalarında danışma kurulları nezaretinde belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. (AAOIFI, 2017:625)

Değerlendirme;

Katılım bankalarında kullanılan Sevk Öncesi İhracat Kredileri için Türk Eximbank kaynak sağlama yöntemi olarak sendikasyon finansmanı uygulamasını kullanmaktadır. Türk Eximbank İslam Kalkınma Bankasına bağlı olarak faaliyet gösteren Uluslararası İslami Ticaret Finans Kuruluşu (ITFC) liderliğinde kurulan ve Körfez ülkesi bankalarından oluşan konsorsiyumlardan ve bununla birlikte yine İslam Kalkınma Bankası kuruluşları arasında yer alan Islamic Corporation for the Development of the Private Sector (ICD)'nin öncülüğünde oluşturulan konsorsiyum gibi kaynaklardan murabaha sendikasyonu ile fon temin etmektedir. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Oluşturulan sendikasyonların Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nin sendikasyon finansmanı maddesinde yer aldığı hükümler dahilinde gerçekleştirildiği, sendikasyon finansmanı sağlama yöntemlerinde ilgili maddede meşru görülen yöntemlerden murabaha sendikasyonun tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte yine standart maddesinde geçtiği üzere konsorsiyum faizsiz finans alanında faaliyet gösteren kurumlar arasında gerçekleştirilmiş ve konsorsiyum lideri olarak yine faizsiz bir finans kurumu tercih edilmiştir.

Bununla birlikte AAOIFI ilgili standart metninde, konsorsiyumun fiki kaidelere uyulmak ve faizsiz finans yöntemleri tercih edilmek sureti ile konvansiyonel bankalarla yapılacak bir konsorsiyuma da uygunluk verdiği görülmektedir. Standart maddesinin bu kapsamında, Türk Eximbank'ın faizsiz finans kurumları ile birlikte konvansiyonel bankalarında yer aldığı bir konsorsiyumdan kaynak sağlayabilmesi ile katılım bankaları için sağlanacak olan kaynağın daha geniş bir katılımcı konsorsiyumu ile temin edilebilmesi durumu değerlendirilmesi gereken bir alan olarak tespit edilmiştir.

3.8.2.3. Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) Kapsamında Teverruk Yöntemi

Tanımlama ve Standart;

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nin 30. maddesi teverruk işlemlerini konu edinmekte olup, ilgili madde 'de teverruk işleminin tanımı; satıcıya belirli bir kar ödenmesi ile vadeli olarak satın alınan malın üçüncü bir tarafa peşin satılmak sureti ile nakit temini sağlamak olarak yapılmaktadır. Kurumlarında başka bir kurumdan emtia

satın alarak, üçüncü bir tarafa nakit satması yöntemi ile teverruk işlemini kullanmaları mümkün görülmektedir. (AAOIFI, 2017:744)

Teverruk maddesinde işlemin geçerli olması için aşağıdaki kurallara dikkat edilmesi şartı ortaya konulmaktadır;

1. Emtianın varlığı önem arz etmekte olup, gerçekten var olup olmadığı kontrol edilmelidir.
2. Emtianın işlemdeki ilk vadeli alımda, üçüncü tarafa satacak olan satıcının mülkiyetine geçmesi gerekmektedir.
3. Sözleşme konusu altın, gümüş ve döviz dışında bir emtia olmalıdır.
4. Emtianın kesinlikle üçüncü bir şahsa satılmış olması gerekmektedir. Emtianın ilk vadeli alım yapılan satıcısına dönmesini sağlayacak her türlü yolun engellenmesi gerekmektedir.
5. Teverruk işlemlerinde emtianın ilk olarak vadeli alındığı sözleşme ile üçüncü tarafa yapılan peşin satış sözleşmelerinin tamamen ayrı olarak düzenlenmesi gerekmektedir.
6. Teverruk işlemine konu olan emtianın teslim alınması ile ilgili hiçbir engel bulunmaması gerekmektedir.
7. Emtia sözleşme anında fiziken bulunmuyorsa malın niteliklerinin, miktarının ve bulunduğu yerin müşteriye bilgi verilmesi gerekmektedir. Burada satışın göstermelik olmaktan çıkartılarak gerçek bir satış işlemi olarak sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.
8. Faizsiz finans kurumu, teverruk işlemi ile sattığı malı, müşteri adına tekrar satış işlemi yapacak üçüncü bir taraf adına vekalet düzenlememelidir.
9. Satın alınan mal müşteri tarafından satılmalı ya da kurumdan farklı bir vekil tayin edilmelidir.

10. Faizsiz finans kurumunun malın satışı ile ilgili olarak, müşterinin ya da onun tayin edeceği birinin de malı satabileceği konusunda müşteriye bilgilendirmesi gerekmektedir. (AAOIFI, 2017:745)

İlgili standart maddesinde teverrick işlemlerinin bir yatırım ve finansman yöntemi olarak kullanılmaması, sadece ihtiyaç durumlarında caiz görüleceği ifade edilmektedir. Bu noktada faizsiz finans kuruluşlarının mudarebe, yatırım vekaleti, sukuk ihracı, yatırım fonları ve benzeri yöntemleri bırakıp fon toplamak için teverrick işlemlerinin yapılması doğru görülmemektedir. Bununla birlikte kurumun ihtiyaçlarının karşılanmayacak düzeyde ve müşterilerini zarara uğratabilecek ya da faaliyetlerini durduracak bir seviyede olmasına karşın likidite kıtlığı aşmak için kullanılabileceği belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:746)

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nın Fıkhi Hükümlerin Dayanakları kısmında teverrickun bir faizden kurtuluş yolu olduğu ve faiz hilesi olmadığı belirtilmektedir. Teverrick işleminin meşru görülmesinin dayanağı olarak Kuran ve Sünnette yer alan alım satımın meşru olduğunu belirten deliller gösterilmektedir. Teverrickun meşrutiyetinin Dünya İslam Birliğine bağlı İslam Fıkıh Akademisinin kararlarında ve Suud-i Arabistan Kıdemli Alimler Heyeti komisyon kararlarında da yer aldığı belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:750)

Standart maddesinde kurumların teverrick işlemini belirtilen kurallara tabi olmak kaydı ile en dar kapsamda uygulayabileceği, müşareke, mudarebe, murabaha, kiralama ve istisna gibi yöntemlerin uygulanmadığı zaman teverricka başvurulabileceği ve faizden kurtulmak arzusu taşıdığına kesinlikle kanaat edilen kişilerin faizli işlemlerden doğan borçlarının kapanması hususunda teverrick yapılabileceği ifade edilmektedir. (AAOIFI, 2017:751-752)

Değerlendirme;

Türk Eximbank Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi için sağlayacağı kaynak için oluşturulan sendikasyonda mal murabahası, emtia murabahası ya da organize teverrick olarak ifade edilen teverrick işlemi ile fon sağlamaktadır. Faizsiz Finans Standartlarında olabildiğince dar kapsamda kalmak suretiyle, diğer faizsiz finansman

yöntemlerinin de kullanılmadığı durumlarda teverrick işleminin belirtilen kurallara uymak kaydı ile meşru olarak kabul edildiği görölmektedir.

Uluslararası piyasada faizsiz finans kurumlarının fon sağlamak amacı ile çok sık olarak kullandıkları teverrick işlemi fihhi açıdan geçmişten günümüze kadar tartışılan bir konu olarak gelmiştir. Teverrick işlemine kısıtlayıcı hükümlerle icazet veren görüşler olduğu gibi, hiçbir şekilde uygunluk vermeyen görüşlerde bulunmaktadır.

Teverrick satışına uygun görüş beyan etmeyenler onu iyne satışına benzetmektedirler. İyne satışı murabaha işleminin aynı şahıstan vadeli alıp yine aynı şahsa peşin olarak satılması şeklinde tanımlanmaktadır. İyne satışı fikh uzmanlarınca caiz görülmemiş ancak teverrick işlemi iyne satışından üçüncü şahsa satış şekli ile ayrıldığı için caiz olarak kabul eden görüşler olmuştur. (uzeyirdogan.com, 2019)

İslam hukuku uzmanlarından Servet Bayındır, bankalar arası fon ihtiyacının giderilmesi için yapılan teverrick işlemi organize teverrick olarak tanımlamakta ve bu işlemlerin fikh uzmanlarınca caiz görölen teverrick işlemlerinden gerçek anlamda farklı olduğunu, işlemlerin finansal piyasalarda gerçekleştiği için iktisadi bir faaliyet olarak kabul edilemeyeceğini, emtia satışı yapan kurumların bu emtiaları sabit bir şekilde depolarında muhafaza ettiklerini ve madenlerin gerçek satış işlemine tabi tutulmadığı görüşünü ileri sürmektedir. (Bayındır, 2012: 171)

İslam hukuku uzmanlarından İshak Emin Aktepe ise teverrick işlemi için İslam alimlerinin çoğunluğunun meşru görüş ortaya koyduğunu belirterek, katılım bankalarının ve emtia borsalarının yer aldığı organize edilmiş teverrick işlemlerinin de meşru sayılacağı görüşünü ileri sürmektedir. Aktepe, teverrick işlemi ile fon kaynağına ulaşan katılım bankaları için bu işlemin bir kolaylaştırıcı unsur olduğunu ve haram işlem içerisinde olmadığını belirtmektedir. (katilimfinansdergisi.com.tr/vadeli-al-pesin-sat/, 2019)

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından çıkartılan İslam Ansiklopedisinde ise teverrick kavramı bir malın vadeli satın alınarak başka bir şahsa peşin satışı olarak tanımlanmakta ve Hanbeli fakihlerinden bazılarının hariç tutulması kaidesi ile İslam hukukçularının çoğunluğu tarafından meşru kabul edildiği belirtilmektedir. (Aktepe, 2017k :117)

Teverruk işlemine onay vermeyen görüşler işlemin gerçek bir alım satım işleminden uzaklaşması durumunu öne sürmektedirler. Oysa Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda, emtianın varlığının gerçek anlamda olduğunun ispatı, ilk vadeli satış yapan şahsa malların tekrar ulaşmaması gerektiği, emtia satış anında fiziken yer almıyorsa bulunduğu yerdeki tüm bilgilerinin bilinir olması gerektiği gibi, ısrarla işlemin gerçek bir satış işlemi hükmünde yer almasını zorunlu kılacak kurallar bulunmaktadır.

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) kurulu ile birlikte, katılım bankalarının danışma kurulları tarafından da onaylanan teverruk işlemi katılım bankaları tarafından hem yurt içinde hem de uluslararası piyasalardan fon kaynağı temini için başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Eximbank, katılım bankaları kullanımı için sağlanacak fonu yukarıdaki standart ve onay veren görüşler dahilinde bir teverruk işlemi olarak adlandırabileceğimiz mal murabahası yöntemi ile sağlamaktadır.

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nın sendikasyon finansmanı maddesinde meşru görülen sendikasyon finansmanı sağlama yöntemleri arasında murabaha yöntemi ile birlikte yer alan yatırım sertifikası olarak tanımlanan sukuk ürününün, Türk Eximbank'ın fon toplama yöntemleri arasında yer almasının değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Sukuk ülkemizde kira sertifikası olarak adlandırılmış olup özellikle faizsiz finans piyasasında uzun vadeli fon temini için sıklıkla kullanılmaya başlanan bir ürün haline gelmiştir. Sukuk ürününün Türk Eximbank ve katılım bankaları tarafından düzenlenecek uygulamalarla, Türk Eximbank'ın kaynak toplama yöntemleri arasında yer alması sayesinde, hem uzun vadeli hem de çeşitlendirilmiş kaynaklardan yeni fonlara erişim sağlanabileceği ifade edilebilir.

Sermaye ve Piyasa Kurulu tarafından 7 Haziran 2013 tarihinde 28670 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kira Sertifikaları tebliğinde 3 numaralı maddede kira sertifikasının tanımı; “ *her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketi tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymet*” olarak yapılmıştır.

Ülkemizde ilk olarak katılım bankaları ile başlayan sukuk ihraçları, 2012 yılında Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen kira sertifikaları ile kamunun da içinde yer aldığı bir yapı haline gelmiştir. 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç yönetiminin Düzenlemesi

Hakkında Kanun kapsamında Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Şirketi'ne devredilen taşınır ve taşınmaz varlıklar ile birlikte maddi olmayan varlıkların finansmanını sağlamak amacı ile Devlet Kira Sertifikaları ihraç edilmektedir. (paksoy.av.tr, 2019)

Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan bu sertifika ihraçları yurt içinde olduğu gibi yurt dışı piyasalarda da oldukça ilgi görmektedir. Bu ihraçlarla, faizsiz finans ilkeleri dahilinde yatırımlarını yönetmek isteyen fonlarla birlikte, yatırım ürünlerini çeşitlendirmek isteyen konvansiyonel yatırımcılarında ilgisi çekilmektedir. (businessht.bloomberght.com, 2019)

Türk Eximbank katılım bankalarında kullanılacak Sevk Öncesi İhracat Kredisi programları için sağlanacak fon temininde uluslararası piyasalarda ihraç edilmek üzere kira sertifika ihracı (sukuk) ürününü kullanmayı değerlendirmelidir. Bu noktada Türk Eximbank kendi ihraç edeceği kira sertifikaları için bir varlık kiralama şirketi kurarak üzerindeki taşınır, taşınmaz veya maddi olmayan varlıkları devrederek sertifika ihracı yapabileceği gibi, hazine müsteşarlığının çıkarttığı sukukları vekaletle yurt dışında yatırımcılara sunarak kaynak sağlama yoluna da gidebilir. Bununla birlikte hem hazinenin hem de katılım bankalarının sukuk ihraçlarının yönlendirileceği ortak bir konsorsiyum da kurulabilir.

3.8.2.4. Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) Kapsamında Yatırım Vekaleti Yöntemi

Tanımlama ve Standart;

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda yer alan vekalet ile ilgili 23. maddede vekaletin tanımı; *“kişinin temsile uygun bir konuda başkasını kendi yerine ataması”* olarak yapılmıştır. Genel vekalet ve yetkisiz temsilci hakkındaki hususlardan arındırılmış olarak yayımlanan yatırım vekaleti ile ilgili 46. maddede ise yatırım vekaletinin tanımı; *“bir kimsenin sahip olduğu sermayeyi ücretli veya ücretsiz olarak işletip değerlendirmesi için başkasını yetkilendirmesi”* olarak yapılmaktadır. İlgili maddede yatırım vekaletinin fikhen belirlenmiş olan kurallara uyulması halinde helal sayılacağı belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:1086)

Katılım Bankaları Birliği'nin yayınladığı faizsiz finans sözlüğünde ise yatırım vekaletinin tanımı, bir kimseyi bir yatırım işlemi için yetkilendirmek olarak yapılmış ve katılım

bankalarının sendikasyon kredileri yatırım vekaleti işlemine örnek olarak gösterilmiştir. (www.tkbb.org.tr, 2019)

Yatırım vekaleti ile ilgili maddede vekaletin bir ücrete tabi tutulmasının mümkün olduğu ifade edilmektedir. Vekaletin ücretinin anlaşma ile belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu ücret sabit bir rakam olarak belirlenebileceği gibi, sermayenin belirli bir oranında da belirlenebilmektedir. Yatırım vekaletinde yatırım faaliyetlerinden öngörülen kardan daha yüksek bir kar tutarı elde edilmesi halinde öngörülen kardan fazla olan tutarın tamamının ya da bir kısmının yatırımdaki vekile ödenmesi caiz görülmektedir. Bu ödemenin vekilin işte başarılı olmasının bir ödülü olarak görülebileceği belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:1088)

Yatırım vekaleti işlemlerinde vekil emanetçi konumunda olup, doğacak tazminden sorumlu tutulmamalıdır. Vekilin tazminle yükümlü olması durumları, kısıt ve kusurlu davranışları ile vekalet sözleşmesindeki şartlara aykırı davranışları neticesinde oluşabilecektir. Vekil sözleşmedeki şartların dışını çıktığında herhangi bir ilave kazanç elde edilmesi durumunda bunun tamamı müvekkile ait sayılmaktadır. Vekilin prim üzerinde hakkı bulunuyor ise bu hakkında gözetilmesi gerektiği belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:1089)

Yatırım vekaleti ile ilgili standart metninde vekalet ve kefalet sözleşmelerinin aynı akit içerisinde yer almasının caiz olmadığı hükmü yer almaktadır. Vekalet akdinde kefaletin şart koşulmaması ancak vekalet sözleşmesinden ayrı olarak kefalet sözleşmelerinin yapılabileceği belirtilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken hususun kefaletin vekaletle bağlanmaması, vekaletin sona erdiği durumlarda bile kefaletle ilgili sürecin devam edebilmesinin sağlanması olduğu yer almaktadır. (AAOIFI, 2017:607) İlgili standart metninde müvekkilin izni ile vekilin ikinci bir tarafa vekalet verme yetkisinin bulunabildiği de belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:608)

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda aralarında imzalanacak olan sözleşmeler fıkıh usulünce belirlenen kurallar dahilinde meşru bir zeminde kullanılması şartıyla, faizsiz finans kurumlarının konvansiyonel bankaları yatırım vekili olarak belirlemeleri caiz görülmektedir. Bununla birlikte faizsiz finans kurumlarının da yapılan sözleşmeler meşru kurallara uygun olduğu sürece, konvansiyonel bankalara ait fonları yatırım vekaleti ile değerlendirmesi caiz olarak değerlendirilmektedir. (AAOIFI, 2017:1092)

Değerlendirme;

Katılım bankaları Türk Eximbank'ın temin ettiği kaynağı vekalet yöntemi ile kabul ederek bu fonu murabaha yöntemi ile ihracatçı müşterilerine kullandırmaktadır. İlgili maddenin faizsiz finans kurumları konvansiyonel bankalara ait fonları yatırım vekaleti ile değerlendirmesinin caiz görülmesi hükmü ile yapılan vekalet işleminde, vekalet sözleşmesinin meşru maddelerden oluşması şartı aranmaktadır. Konvansiyonel bankaların Türk Eximbank ile yaptıkları aracılık ile katılım bankalarının vekalet uygulamalarını birbirinden ayıran sözleşmelerinin fihhi açıdan meşru sayılan maddelerle sağlanmasıdır.

Katılım bankaları yine standart maddesinde yer aldığı üzere emanetçi vasfı ile Türk Eximbank fonlarını yönetmektedir. Bununla birlikte vekalet sözleşmesinden ayrı olarak, kaynağın kullandırımını sağladığı ihracatçı müşterileri adına kefil olduğunu beyan eden ayrı bir kefalet akdi tesis edilmektedir. Bu akde göre katılım bankaları vekaletle sağladıkları fonun müşteri tarafından geri ödenmemesi durumunda Türk Eximbank'a ödeme yükümlülüğüne girmektedir.

3.8.2.5. Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) Kapsamında Murabaha Yöntemi

Tanımlama ve Standart;

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nın 8. maddesinde murabahanın tanımı, satın alınan malın alındığı fiyatı üzerine anlaşılan miktarda belirli bir kar ilave ederek satılması işlemi olarak yapılmaktadır. İlave edilecek tutar sabit bir rakam olabileceği gibi mal bedeli üzerinden belirlenecek bir yüzde oranı da olabilecektir. İlgili madde içeriğinde alimlerin çoğunluğunun murabaha işleminin fihhi açıdan uygun olduğu konusunda görüş birliği içerisinde olduğu belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:221)

Murabaha işleminin meşru olabilmesi için faizsiz finans kuruluşlarının sürece dahil olmasından önce, satıcı ile alıcı arasında hiçbir şekilde satış akdinin kurulmamış olması gerekmektedir. Burada akdin kurulmuş olmasının malın mülkiyetinin alıcıya geçmesine dayandırılan bir görüş bulunmakla birlikte, mal bedelinin ödenmemiş olmasının yapılan akdin geçerliliğine etki etmeyeceği de belirtilmektedir. Böyle durumlarda faizsiz finans kurumu tarafından murabaha işleminin meşru bir zeminde gerçekleşebilmesi için taraflar arasında daha önceden yapılan satış akdinin her şekilde iptal edilmiş olması gerekecektir.

(AAOIFI, 2017:222) Bununla birlikte müşterilerin murabaha işlemi öncesinde satıcıdan malların bedellerini gösteren fiyat teklifleri alması bir satış akdi bağlantısı olarak görülmemekte ve meşru kabul edilmektedir. (AAOIFI, 2017:201)

Murabaha işlemlerinde faizsiz finans kurumlarının müşterilerinden müracaat komisyonu⁶ ve limit tahsis komisyonu almalarının caiz olmadığı belirtilen standartta, sözleşmelerin hazırlanmasından kaynaklanacak olan masrafların taraflardan birisi tarafından ödenmesi durumunun uygun karşılandığı belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:223)

Murabaha işlemlerinde faizsiz finans kurumunun peşin satın aldığı malı mülkiyetine geçirmesinin esas olduğu belirtilmekle birlikte, müşteriye malı kurum adına alması noktasında vekalet verilebileceği, ancak vekalet verildiği zaman aşağıdaki şartlara uyumun sağlanması gerektiği ifade edilmekte olup bu şartlar şu şekilde belirtilmektedir;

- Faizsiz finans kurumu tarafından satıcıya ödenecek olan bedel direkt olarak satıcının kendisine ödenmelidir.
- Satışın gerçek anlamda oluştuğunu ispat eden belgelerin temin edilmesi gerekmektedir.

Faizsiz finans kurumunun satışa konu olan malı murabaha ile satıştan önce teslim alması gerekmektedir. Teslim işlemi fiziki olarak gerçekleştirilebileceği gibi hükmi olarak ta gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir. Hükmi teslimin alıcının mal üzerindeki tasarrufunun sağlanması halinde oluşacağı ifade edilmektedir. (AAOIFI, 2017:209)

Murabaha işlemi ile ilgili standartta malların yurt dışından satın alınması işlemleri ile ilgili olarak, yurt dışından sipariş edilen malla ilgili olan yükleme belgelerinin faizsiz finans kurumunun ya da onun vekalet verdiği müşteri tarafından teslim alınması hükmi teslim olarak kabul edilmektedir. (AAOIFI, 2017:209)

Murabaha işleminde vadeli satış ile belirlenecek olan karın sözleşme aşamasında taraflarca net bir şekilde biliniyor olması gerekmektedir. Murabaha işlemlerinde mal bedeline ilave edilen karın ileride değişebilecek bir oran olmaması gerekmektedir.

⁶ Bağlantı komisyonu; faizsiz finans kurumları tarafından işlem yapılmasa dahi, işlemle ilgili sözleşme daha oluşmadan sadece işlemin gerçekleştirilmesi talebine istinaden aldıkları komisyon olarak tanımlanmıştır.

Murabaha sözleşmesinin gelecekte fiyatı belirli olacak LIBOR üzerinden endekslenmesi, gelecek vadedeki LIBOR fiyatı üzerinden fiyatların da değişmesi uygun görülmemekle birlikte, bu endekslerin sözleşme aşamasında kar oranının belirlenmesinde kullanılmasında sakınca olmadığı ifade edilmektedir. (AAOIFI, 2017:211)

Değerlendirme;

Katılım bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisini, ihracatçı müşterilerin finansman taleplerinde murabaha yöntemini uygulayarak kullanmaktadır. Burada Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda belirtilen önemli hususlardan olan ödemenin satıcının hesabına yapılması gerekliliği sağlanmaktadır. Katılım bankaları ihracatçı müşterilerinin talep ettiği alıma istinaden ödemeyi satıcının hesabına yapmaktadır. Bu işlem de yine Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda belirtilen işlemin gerçek olduğuna dair belgelerin tamamlanması süreci takip edilmektedir.

Katılım bankaları Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nda yer alan hüküm dahilinde ihracatçı müşterilerinden limit tahsis ücreti ya da işlemden bağımsız bağlantı ücreti gibi komisyonlar talep etmemektedirler. Bununla birlikte süreçlerden doğacak olan işlem ve operasyonel masraflarla ilgili komisyon talep edilmekte ve sözleşme öncesinde müşteri ile net bir şekilde paylaşılmaktadır.

Katılım bankalarındaki Sevk Öncesi İhracat Kredileri 'nin fiyatlaması Türk Eximbank tarafından yapılmaktadır. Burada Türk Eximbank finansman maliyetinde LIBOR fiyatını referans almaktadır. Faizsiz Finans Standartları'nda yer alan hükümler dahilinde işlem ileride gerçekleşecek bir LIBOR fiyatına bağlanmamakta, ödeme anındaki LIBOR fiyatına endekslenme işlemi finansman maliyetinin işlem anında sabitlenmesinden ibaret olmaktadır. İşlemin gerçekleşeceği an itibari ile katılım bankası ihracatçı müşterisinin talebine istinaden satıcıya ödemeye yaptığı ve ihracatçı müşterisini borçlandıracağı maliyetin belirleneceği gün itibari ile LIBOR fiyatları referans alınmakta ve belirlenen finansman maliyeti geri ödeme süreci boyunca değiştirilmemektedir.

3.8.3. Katılım Bankalarında Sevk Öncesi İhracat Kredilerinin Finansal Açıdan Değerlendirilmesi

Bu bölümde 2014 yılı itibari ile katılım bankalarında uygulamaya başlanan Sevk Öncesi İhracat Kredisi rakamlarının yıllık olarak gelişimi karşılaştırılmış, bununla birlikte

katılım bankalarının dış ticaret rakamlarındaki gelişmelerle mukayese edilerek değerlendirilmesi yapılmıştır. Katılım bankalarının Türk Eximbank uygulamalarındaki gerçekleşme rakamları, Türk Eximbank yetkilileri ile yapılan görüşmelerde elde edilmiş olup veriler bu çalışmada izinleri dahilinde kullanılmıştır.

Tablo 9:
Katılım Bankaları SÖİK Kullanım Rakamları

Yıl	Toplam Tutar (USD)
2014	31.109.240
2015	161.790.798
2016	127.177.727
2017	116.482.574
2018	131.350.094

Kaynak: Türk Eximbank'tan alınan bilgiler dahilinde yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türk Eximbank'tan alınan bilgilere göre hazırlanmış olan 9 no'lu tabloda görüldüğü üzere katılım bankalarında 2014 yılında başlanan Sevk Öncesi İhracat Kredisi, 2018 yıl sonunda 131.350.094 USD rakamına ulaşmıştır. Yıllık olarak değişmekle birlikte 100 Milyon USD üzerinde gerçekleşen kullanımların Türk Eximbank'ın katılım bankaları için sağladığı fon kaynağı ile de sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 10:
Toplam Türk Eximbank SÖİK Rakamları

Yıl	Katılım SÖİK USD	Toplam SÖİK USD	Katılım SÖİK Payı
2014	31.109.240	2.497.000.000	1,25%
2015	161.790.798	2.342.000.000	6,91%
2016	127.177.727	2.300.000.000	5,53%
2017	116.482.574	2.449.000.000	4,76%
2018	131.350.094	2.300.000.000	5,71%

Kaynak: Türk Eximbank'tan alınan bilgiler ve faaliyet raporlarından alından bilgiler dahilinde yazar tarafından hazırlanmıştır.

10 no'lu tabloda, katılım bankalarından kullandırılan SÖİK rakamları ile Türk Eximbank'ın toplam SÖİK rakamları yıllık karşılaştırılmasında, katılım bankalarındaki SÖİK uygulamalarının toplam SÖİK uygulamaları içerisinde %4,76 ile %6,91 aralığında pay aldığı görülmektedir. 2015 yılında tüm yıllar arasında en yüksek pay ile %6,91'e ulaşılmışken, 2016 yılında %5.53, 2017 yılında %4,76, 2018 yılında ise %5,71'lik bir pay oranı gerçekleşmiştir.

Tablo 11:

Katılım Bankaları ile Toplam Bankacılık Kullandırılan Fon Rakamları (Bin TL)

Yıl	Bankacılık Sektör Toplam Fon Kullandırım Rakamı	Katılım Bankaları Toplam Fon Kullandırım Rakamı	Katılım Bankaları Kullandırılan Fon Payı
2014	1.277.073.966	67.255.371	5,27%
2015	1.531.737.555	76.372.909	4,99%
2016	1.791.681.689	79.158.306	4,42%
2017	2.161.241.557	101.007.274	4,67%
2018	2.489.670.472	117.550.496	4,72%

Kaynak: Fintürk (BDDK) verilerindeki bilgiler dahilinde yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki 11 no'lu tabloda 2014-2018 yılları arasında katılım bankaları ile toplam bankacılık sektörü kullandırılan fon rakamlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Tabloya göre katılım bankalarının fon kullandırım rakamlarının toplam bankacılık sektörü fon kullandırım rakamlarından aldığı pay yıllara göre değişmekle birlikte %4.40-%5.27 seviyeleri arasında seyrettiği, 2014 yılında katılım bankaları kullandırılan fonlarda toplam bankacılık sektöründen %5.27'lik bir pay alırken, 2015 yılında %4,99, 2016 yılında %4.42, 2017 yılında %4,67 ve 2018 yılında %4,72'lik bir pay aldığı görülmektedir.

Katılım bankalarının Sevk Öncesi İhracat Kredilerinde aldıkları pay 2015-2018 yılları boyunca %4,76-%6,91 seviyeleri arasında gerçekleşirken, toplam fon kullandırım rakamı %4.42 ile %5.27 seviyeleri arasında gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının Sevk Öncesi İhracat Kredilerinin yıllık kullandırım rakamlarının yıllık olarak birbirine yakın seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. İlk olarak 2014 yılında SÖİK kullandırmalarının başlaması ile birlikte 2015 yılında bir önceki yıla göre ciddi bir artış yaşanmış ancak

sonraki yıllarda bu ürünün kullandırımı rakamlarında bir artış olmadığı görülmektedir. Bu noktada yıllık olarak artan bir ivmenin yakalanamamış olmasının arkasında Türk Eximbank'ın kullandırımı kaynağının sınırlı olması ve sağladığı sendikasyon finansmanı rakamı kadar katılım bankalarına kaynak aktarabilmesi durumunun önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Bu konuda Türk Eximbank'ın katılım bankaları için sağlayacağı fon kaynaklarını ve yöntemlerini çeşitlendirerek arttırması, katılım bankalarında SÖİK rakamlarını arttıracak bir etki oluşturabilecektir.

Sevk Öncesi İhracat Kredisi bankaların aracılığı ile kullandırılan kredi niteliği taşıırken, Türk Eximbank tarafından uygulanan diğer kredi programlarına ihracatçı müşteriler bankalardan aldıkları teminat mektupları ile erişim sağlamaktadır. Katılım bankalarının bir kısmı da Türk Eximbank'ın reeskont kredileri ile işletme kredileri gibi doğrudan finansman sağladıkları programlara hitaben ihracatçı müşterilerine teminat mektubu vermektedirler. Aşağıdaki 12 no'lu tabloda 2014-2018 yılları arasında katılım bankalarının Türk Eximbank'a hitaben verdikleri teminat mektubu tutarı ile Türk Eximbank tarafından doğrudan kullandırılan kredi kullanımları karşılaştırılmıştır. Katılım bankaları tarafından Türk Eximbank'a verilen teminat ürünü tutarları 2018 yıl sonunda 1.437.419.730 USD olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın Türk Eximbank 2018 yılı doğrudan kullandırılan kredileri kullanımı içindeki payının % 5.8 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Bu oranın 2014 yılında % 7.8 seviyesinde iken, 2015 yılında % 9, 2016 yılında % 8.4, 2017 yılında ise % 6.1 seviyelerinde gerçekleştiği görülmektedir. Türk Eximbank doğrudan kullandırdığı kredi rakamının 2014 yılından bu yana artarak seyrederken, katılım bankalarından Türk Eximbank'a verilen gayri nakdi teminat ürünleri 2016 ve sonrasında düşüş eğiliminde gerçekleşme gösterdiği dikkat çekmektedir. 2014-2018 yılları arasında katılım bankalarının gayri nakdi risk rakamı % 5 oranında büyürken, Türk Eximbank doğrudan kullandırdığı kredi rakamının % 40 üzerinde bir oranla büyüdüğü görülmektedir. Katılım bankalarının Türk Eximbank'a hitaben verdikleri gayri nakdi risk ürünlerinin artış rakamlarının, Türk Eximbank'ın doğrudan kullandırdıkları kredi büyüklüğündeki artış performansı ile aynı düzeyde gerçekleşmediği görülmektedir.

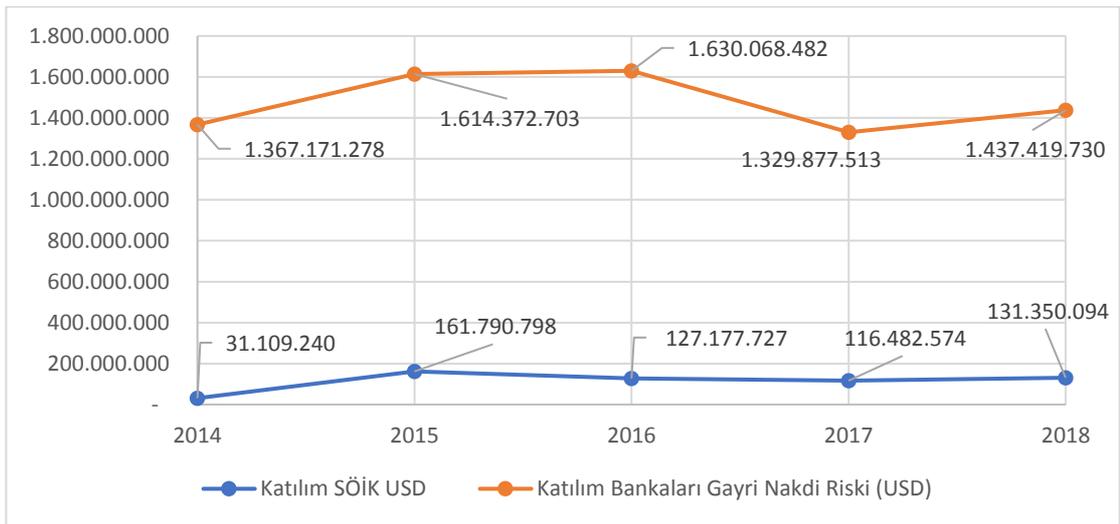
Tablo 12:
Katılım Bankalarının Türk Eximbank’a Hitaben Verdikleri Teminat Ürünleri ve Doğrudan Kullandırılan Kredi Karşılaştırması (Milyon USD)

Yıl	Katılım Bankaları Gayri Nakdi Riski	Türk Eximbank Doğrudan Kullandırılan Kredi Rakamı	Toplam Doğrudan Kullandırılan Krediler İçindeki Payı
2014	1.367	17.500	7.8 %
2015	1.614	17.758	9 %
2016	1.630	19.400	8.4 %
2017	1.329	21.550	6.1 %
2018	1.437	24.600	5.8 %

Kaynak: Türk Eximbank tarafından sağlanan ve Türk Eximbank faaliyet raporlarından alınan verilerle hazırlanmıştır.

Aşağıdaki 13 no’lu tabloda katılım bankalarının Türk Eximbank’a hitaben verdikleri gayri nakdi teminat ürünleri ile birlikte katılım bankalarında kullandırılan SÖİK rakamlarının 2014 – 2018 yılları arasındaki gelişimi aynı grafikte gösterilmiştir. Grafikte de görüldüğü üzere SÖİK rakamları yıllara yaygın olarak düşüş ve ufak yükselişlerle gerçekleşirken, verilen gayri nakdi teminat ürünleri rakamının 2016 yılından bu yana düşüş yaşadığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 13:
Katılım Bankalarında SÖİK ve Türk Eximbank’a Verilen Gayri Nakdi Ürünler 2014-2018

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.8.4. Diğer Türk Eximbank Uygulamalarının Katılım Bankalarında Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi

Türk Eximbank ürün ve hizmetleri arasında Sevk Öncesi İhracat Kredisi dışında, Reeskont Kredisi, İşletme Sermayesi Kredileri, İhracat Alacak Sigortası ve diğer kredi programları da bulunmaktadır. Bu kısımda katılım bankalarında Türk Eximbank programlarından Sevk Öncesi İhracat Kredisi ile birlikte Reeskont, Yatırım Kredisi ve diğer orta uzun vadeli kredi programları ile Alacak Sigortası programlarının da uygulanabilir olup olmadığı Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) maddeleri dahilinde değerlendirilerek yeni uygulama önerileri getirilmiştir.

3.8.4.1. Reeskont Kredilerinin Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi

Türk Eximbank kredilerinin toplam rakamı içerisinde en büyük rakamı reeskont kredilerinden sağlanmaktadır. Reeskont kredileri vadeli bir ihracat işlemi sonucunda ihracatçının bankasına ciro ettirdiği senet sayesinde alacağını iskonto ettirdiği bir kredidir. Türk Eximbank reeskont kredilerinde Merkez Bankasının kaynağı kullanılmaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Mevcut uygulamada katılım bankaları müşterileri reeskont kredilerine Türk Eximbank'a hitaben verdikleri teminat mektubu ile erişim sağlamaktadırlar. Ancak çalışmanın daha önceki kısımlarında da belirtildiği gibi teminat mektubunun verilerek mevcut reeskont sistemine dahil olma süreçleri bazı katılım bankası danışma kurulları tarafından onaylanmamaktadır.

Merkez Bankası, reeskont kredileri vasıtasıyla vadeli döviz alacaklarını reeskont ederek döviz rezervlerini arttırmaktadır. Reeskont kredilerinde krediyi talep eden firma hesabına ödenen rakam Türk Lirası olarak geçmektedir. (www.tcmb.gov.tr, 2019)

Reeskont kredileri, konvansiyonel finans sistemindeki normal işleyişte vadeli bir ihracat alacağının peşin olarak nakde dönüştürülmesinden ibarettir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu işlemlerde vadeli poliçe ya da senete iskonto faizi uygulanarak, vadesinden önce ihracat alacağı bulunan ihracatçı müşteriye nakit sağlanmaktadır. Reeskont kredisinin süreçleri dahilinde işlemin bir ticari sözleşmeye dayandırılmadan tamamen vadeli bir alacağın iskonto edilmesi hususu ve nakit olarak müşteriye verilmesi hususu katılım bankalarının faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olmamaktadır.

Reeskont kredilerinde öncelikli amacın ihracatın desteklenmesi ve döviz rezervlerinin düzenlenmesi olduğu belirtilmektedir. (www.eximbank.gov.tr, www.tcmb.gov.tr, 2019) Bu amaca uygun olarak faiz hassasiyeti taşıyan ihracatçı firmaların, finansman maliyetleri çok düşük olan bu ürünlere faizsiz bankacılık sistemi ve süreçleri dahilinde erişim sağlayabilmesi için gerekli çalışma ve değerlendirmelerin yapılması gerektiği düşünülmektedir. Reeskont kredilerinin, katılım bankalarında kullanılan Sevk Öncesi İhracat Kredileri örneğinde olduğu gibi süreçlerinin faizsiz finans standartları dahilinde düzenlenerek katılım bankaları aracılığı ile kullandırabileceği bir model önerisi bu çalışma ile ortaya konulmaktadır. Bu süreçlerde kaynağın toplanması ve kullandırım yöntemleri ile reeskont işleminin gerçek bir ticari işleme konu olması hususları dikkat edilmesi gereken konular olacaktır.

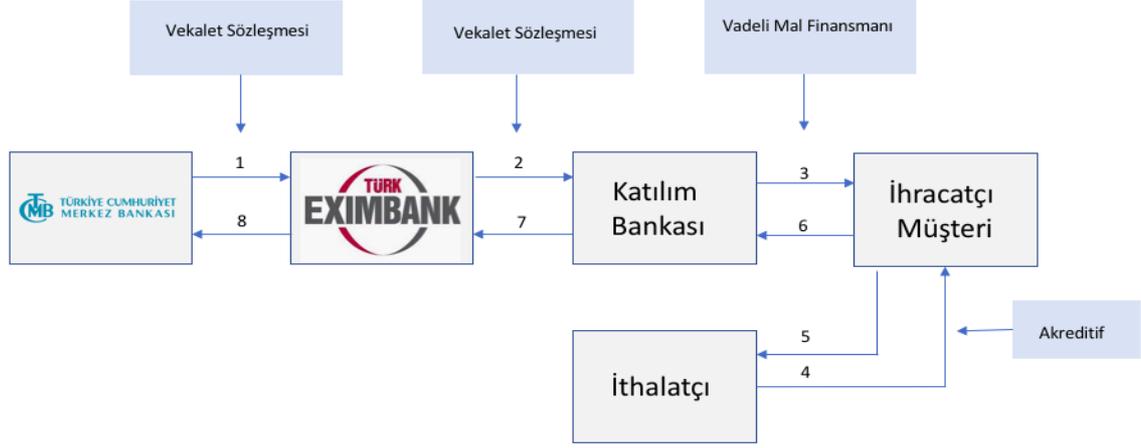
Önerilen modelde şu şekilde bir süreç yürütülebilecektir; reeskont kredilerinde Türk Eximbank, kaynağı T.C. Merkez Bankasından kullanmaktadır. T.C. Merkez Bankası'ndan kaynağı vekalet sözleşmesi ile ya da yurt dışından sağladığı kaynak yöntemlerinde kullandığı mal murabahası yöntemleri ile temin edebilir. T.C. Merkez Bankası'ndan faizsiz finans yöntemi ile sağlayacağı kaynağı katılım bankalarının kullanımına vekaletle açabilir. Burada katılım bankaları da ihracatçı müşterilerinin tedarik taleplerini murabaha yöntemi ile peşin alıp vadeli satım yaparak karşılayabilir. Yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği gibi Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) kurulu 46 no'lu standartta yatırım vekaleti konusu işlenmekte ve faizsiz finans kurumlarının danışma kurullarınca onaylanan faaliyetler kapsamında değerlendirmek üzere konvansiyonel bankaların fonlarını sözleşmedeki maddelerinde fıkhen meşru sayılan maddelerden oluşması şartı ile yatırım vekaleti yöntemi ile kaynak olarak sağlamasına uygunluk verilmektedir. (AAOIFI, 2017:1092)

Türk Eximbank tarafından sağlanan TCMB Reeskont Kredisinde reeskont işlemi ihracatçı firmanın aracı bankasının kefil olduğu bir senede dayanarak yapılmaktadır. Bu çalışma ile önerilen model de T.C. Merkez Bankası'nın talep edeceği, katılım bankalarının kefil olduğu ve müşterinin vadesinde ödeme yükümlülüğüne girdiği bir senet bulunabilecektir. Bu senet müşterinin ihracat alacağına istinaden katılım bankasına ödeme taahhüdü yerine geçerken, katılım bankası da bu taahhüde istinaden senede kefil olmaktadır. Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nın vekalet ve yetkisiz temsil işlemlerinin konu edinildiği 23. maddesinde, vekaletle kefaletin aynı sözleşme içerisinde

birleştirmenin uygun olmadığı ancak vekalet akdinde şart koşulmamak kaydı ile daha sonrasında kefalet sözleşmesi ile kefilliğin sağlanabileceği görüşü ortaya konulmuştur. (AAOIFI, 2017: 606)

Katılım bankalarının dış ticaretin finansmanında şu an uyguladıkları mal karşılığı vesaik finansmanı yöntemi, bu çalışma ile katılım bankalarında uygulanmak üzere T.C. Merkez Bankası kaynakları için değerlendirilebilecek bir diğer yöntem nerisi olarak sunulmaktadır. Mal karşılığı vesaikin finansmanı yönteminde, ihracatçı yurt dışından aldığı siparişte henüz bir sözleşme yapmadan önce katılım bankasına bilgi vermektedir. Katılım bankası ihracatçı müşteriye şartlı vekalet vererek tüm işlemlerde katılım bankasının vekili olarak hareket etmesini sağlamaktadır. İhracatçı katılım bankasının vekili olarak yurt dışından bir sipariş aldığında ithalatçıdan bir akreditif açmasını talep etmektedir. Akreditife istinaden malın yüklenmesi ve yükleme vesaiklerinin teslimi ile katılım bankası anlaşılan fiyatta ödemeyi ihracatçıya yapar. Akreditifte yer alan ödeme vadesi katılım bankasının tahsilatı yapacağı vade olmaktadır. Bu sistem T.C. Merkez Bankası'ndan sağlanacak reeskont kredilerine uygulanarak geliştirilebilir. Bu alışma ile önerilen mal karşılığı vesaikin finansmanı yönteminin reeskont kredilerine uygulanması için süreçler şu Şekilde işleyebilecektir. İhracatçı ile katılım bankası arasında yapılan ilk sözleşme, ithalatçının ihracatçıya açacağı vadeli akreditife dayanmaktadır. Vadeli akreditif aslında ithalatçının bankasının da teyidinin alındığı bir ödeme garantisi hükmü taşımaktadır. Bu akreditife istinaden T.C. Merkez Bankası kaynağı vekaletle Türk Eximbank üzerinden katılım bankasına aktarılır, katılım bankası da bu kaynakla ihracatçının vadeli olarak satacağı malı peşin almış olur. Böylelikle ihracatçı malını nakit satmış ve alacağı katılım bankasına aktarmıştır. Katılım bankası akreditif vadesinde ithalatçının ödemesi ile ihracatçının borcunu kapatır ve ilgili rakamı Türk Eximbank'a aktarır, Türk Eximbank'ta T.C. Merkez Bankası'na aktarır.

Şekil 4:
Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı ile Reeskont Kredisi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Süreç şekil yardımı ile şu şekilde gerçekleşebilecektir;

- 1- Türk Eximbank T.C. Merkez Bankası kaynağını vekalet yöntemi ile kullanır,
- 2- Türk Eximbank vekaletle sağladığı T.C Merkez Bankası kaynağını vekaletle katılım bankasına aktarır,
- 3- Katılım bankası ihracatçı müşterisine vekalet vererek kendi adına ürünlerinin ihraç edilmesi için yurt dışında satış işlemlerinin başlatılmasını ister.
- 4- Bu işlemde ithalatçı tarafından ihracatçıya bir akreditif açılması gerekmektedir.
- 5- İhracatçı malların sevkiyatını gerçekleştirir. Yükleme vesaiklerini katılım bankasına teslim eder, katılım bankası vesaiklerin kontrolünü yaparak anlaşılan fiyat üzerinden ihracat bedelini müşteri hesabına geçer
- 6- Akreditif vadesi geldiğinde ödeme ihracatçı müşterinin hesabına geçer, katılım bankası alacağını bu hesaptan tahsil eder,

- 7- Katılım bankası vekaleten kullandığı fonun geri ödemesini Türk Eximbank'a gerçekleştirir,
- 8- Türk Eximbank vekaleten almış olduğu fonu T.C. Merkez Bankası'na geri öder.

3.8.4.2. İhracata Yönelik Yatırım Kredisi ve Diğer Orta-Uzun Vadeli Programların Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi

Türk Eximbank'ın ihracatçı firmaların daha uzun geri ödeme dönemi gerektiren ihtiyaçlarının finansmanı için uyguladığı orta ve uzun vadeli kredi programları arasında yatırım kredisi programları bulunmaktadır. Faizsiz bir finansman koşulu ile uzun vadeli yatırım yapmak isteyen ihracatçı müşteriler için, Türk Eximbank kaynağı ile sağlanabilecek olan bu kredi türünün de katılım bankaları sistemi ile uyumlu hale getirilebilmesi hususu hem katılım bankaları hem de Türk Eximbank tarafından değerlendirilmesi gereken diğer uygulamalar arasında yer almaktadır.

Uzun vadeli yatırımlarda faizsiz finansman talebinde bulunan ihracatçıların yatırım projelerinin, Türk Eximbank kaynağı ve katılım bankaları aracılığı ile kar/zarar ortaklığı projelerinde uygulanabilirliği ilgili taraflarca çalışması gereken bir alan olmalıdır. Katılım bankalarının kullandığı finansman ürünleri arasında murabahanın çok yüksek bir yüzdeye sahip olması ve kar/zarar ortaklığı projelerinin az sayıda olması, katılım bankalarına yapılan eleştiriler arasında gelmektedir. Katılım bankaları da kar/zarar ortaklığı projelerinin özellikle iç piyasada yaşanan operasyonel süreçler ve takip zorluklarından dolayı çok yüksek riskler taşıdığını ifade etmektedirler. Oysa ihracat temelli bir yatırım projesinde hem yapılan yatırım daha kontrol altında tutulabilecek, hem de uluslararası ticaretin kendi içinde barındırdığı ödeme ve finansman koşulları ve standartları projenin daha takip edilebilir olmasını kolaylaştırabilecektir.

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nin 13. maddesinde emek-sermaye ortaklığı olarak geçen mudarebe ile ilgili hükümler yer almaktadır. Mudarebe 'nin tanımı, iki taraftan birinin sermayesi, diğerinin emeği ile katıldığı ortaklık olarak yapılmaktadır. Mudarebe sözleşmeleri ile ilgili maddede, yapılan ortaklıkların süreklilik gösteren dönemsel projeler olabileceği gibi tamamen birbirinden ayrı işlemler de olabileceği belirtilerek, yapılacak olan ortaklık anlaşmasında kar paylaşım oranlarının belirlenmesi, emek sahibinin şartlara

uygun davranmaması halinde ortaya çıkacak olan zararı karşılayabilmesi için vereceği teminatların belli olması ve ortaklık ile ilgili diğer konular net bir şekilde ortaya konulması gerektiği ifade edilmektedir. İlgili maddede mudarebe ortaklığında üçüncü bir sermayedarında ortaklığa katılabileceği belirtilmektedir. (AAOIFI, 2017:366-372)

Katılım bankaları Türk Eximbank kaynağını vekaleten alarak yatırım yapacak firmalarla emek-sermaye ortaklığına dayalı bir sözleşme modeli ile finansman sağlayabileceği gibi, Türk Eximbank'ın da sermaye koyan bir tarafta yer aldığı üçlü ortaklık modeli ile finansman yöntemi sağlanabilecektir. Burada katılım bankası hem sermayeyi koyan tarafta hem de kendi sermayesi ile birlikte Türk Eximbank'ın sermayesini de kontrol altında tutan tarafta bulunabilecektir.

Bir diğer ortaklık modeli olan müşareke ortaklığında, emek sahibi tarafta sermayeye katılabilmektedir. Katılım bankalarının finansman yöntemlerinin arasında yer alan azalan müşarekede, emek sahibi yatırımcı ile birlikte kurulan ortaklığa ait hisselerden peyderpey katılım bankasının hisselerini, yatırımcı üzerine devretmesi ile süreç ilerlemekte ve sözleşmede belirlenen süre sonunda yatırımcı tüm hisselerin sahibi olmaktadır. Bu ortaklıkta zarar ile karşılaşılması durumunda taraflar şirketteki hisseleri oranında zarara katılmaktadır. Kar paylaşımı ise ortaklar tarafından proje başlangıcında belirlenmektedir. (AAOIF, 2017:340-342)

Türk Eximbank ve katılım bankaları, ihracatçı firmalarla yapılacak olan sermaye ortaklığı sözleşmesi ile bir yatırıma ortak olarak finansman sağlayabilecekleri bir model geliştirmeleri sayesinde, ihracatçı firmaların özellikle uzun vadeli yatırımlarında finansman ihtiyaçları için uygun bir model sunabilecekler ve ihracatçılar için oluşan bu güçlü ortaklık modeli onların yurt dışında daha güvenli bir şekilde ihracat pazarları arayışlarını kolaylaştıracak bir katkı sağlayabilecektir. Ortaklık modelinde proje karı başta belirlenen şartlar dahilinde paylaşılacak olup, katılım bankası ve Türk Eximbank taahhüt edilen proje sürecinde hisselerini zamanla ihracatçı firmaya satış yolu ile devrederek ortaklıktan koydukları sermayeyi alarak çıkabileceklerdir.

Türk Eximbank orta ve uzun vadeli programları arasında İhracata Yönelik Yatırım Kredisi ile birlikte yer alan diğer programlar olan Gemi İnşa ve İhracatı Kredisi, Yurtdışı Müteahhitlik hizmetleri kredisi programları da katılım bankaları aracılığı ile kar/zarar ortaklığı projeleri ile faizsiz bankacılık sistemi koşulları ile uygulamaya alınabilecektir.

Endonezya, Malezya gibi bazı İslam ülkelerinde faaliyet gösteren ihracat destek kuruluşlarının faaliyet raporları incelendiğinde faaliyet gösterdiği ürünler arasında mudaraba, müşareke gibi kar/zarar ortaklığı finansmanı yöntemlerinin bulunduğu görülmektedir.

Kar/zarar ortaklığı projeleri ile Türk Eximbank kaynağı vekaleten kullanılabilmesi gibi Türk Eximbank'ın da kara ve zarara dahil olabileceği modeller geliştirilebilir. Kar/zarar ortaklığı projelerinin ihracata yönelik bir faaliyete uygulanması, özellikle ihracat kredilerinin takip oranlarının sektöre göre çok daha düşük seviyelerde seyretmesi ve uluslararası ticaretteki ödeme ve teslimat koşullarındaki standartların belirgin olması, ortaklığı geri ödeme ve uluslararası ticaretin getirebileceği risklere karşı daha koruyucu bir konumda tutacaktır. Bununla birlikte Türk Eximbank'ın ihracatçılara ihracat alacaklarına karşı uyguladığı Alacak Sigortası programının kar/zarar projelerinde de uygulanması ile alacak riskinin çok düşük seviyelere kadar çekilebileceği ve Türk Eximbank'ın uluslararası ticaret ve finansman alanındaki tecrübe ve iş birliği imkanlarının, kar/zarar ortaklığı ile yürütülecek projelerin yurt dışındaki takibi noktasında da büyük bir fırsat barındırdığı düşünülmektedir.

3.8.4.3. Alacak Sigortası Uygulaması ve Katılım Sigortacılığının Değerlendirilmesi

Türk Eximbank'ın kredi programları dışında en önemli hizmetlerinden biri de ihracatçıların ihracat alacaklarına ve iç pazardaki alacaklarına uyguladıkları alacak sigortasıdır. Türk Eximbank ihracatçı firmaların ihracatları dolayısıyla oluşan alacaklarını politik ve ticari risklere karşı belirli limitler dahilinde sigortalamaktadır. (www.eximbank.gov.tr, 2019)

Alacak sigortası, ihracatçıların ihracat yapacakları bölgelerdeki politik ve ticari risklere karşı koruma altına almakta, yeni pazarlara açılmalarında teşvik edici bir rol oynamaktadır. Aşağıdaki tabloda Türk Eximbank İhracat Alacak Sigortası programının 2014-2018 yılları arasındaki rakamları yer almaktadır. 14 no'lu tabloda görüldüğü üzere son yıl olarak 2018 yıl sonunda yıllık 16 milyar USD'lik bir sigorta hacmi bulunmaktadır.

Tablo 14:
Türk Eximbank Alacak Sigortası Rakamları 2014-2018 (Milyon USD)

Yıl	Türk Eximbank İhracat Alacak Sigortası
2014	11.003
2015	10.072
2016	11.038
2017	15.226
2018	16.900

Kaynak: Türk Eximbank Faaliyet Raporları 2014, 2015, 2016, 2017, 2018.

İhracat Alacak Sigortası, Dünya'daki ihracatı destek kuruluşları tarafından ihracatçılar için uyguladıkları bir sigorta ürünüdür. İslam ülkelerindeki ihracat destek kuruluşları da incelendiğinde alacak sigortası ürünü uygulamalarının faaliyet alanlarında bulunduğu görülmektedir. İslam ülkelerindeki ihracatı destek kuruluşlarının bir kısmı alacak sigortası ürünüde hem geleneksel sigortacılık yöntemini hem de tekafül yöntemini uyguladığı, hatta bazı ihracat destek kuruluşlarının alacak sigortası programlarını tamamı ile tekafül yöntemi ile uyguladıkları görülmektedir.⁷

Tekafül, katılımcıların kendi aralarında, risklere karşı dayanışma anlayışı içerisinde birbirleri ile yardımlaşmayı esas alan ve katılımcıların birikimlerinin faizsiz fonlarda değerlendirildiği bir sistemdir. Ülkemizde tekafül “*katılım sigortacılığı*” kavramı ile adlandırılmaktadır. (Dede, 2015: 244)

Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'nin 26. maddesinde tekafül, belli risklerle karşı karşıya kalan tarafların bu riskler karşısında doğabilecek zararlara karşın birbirleri ile anlaşmaları olarak tanımlanmaktadır. (AAOIFI, 2017:666)

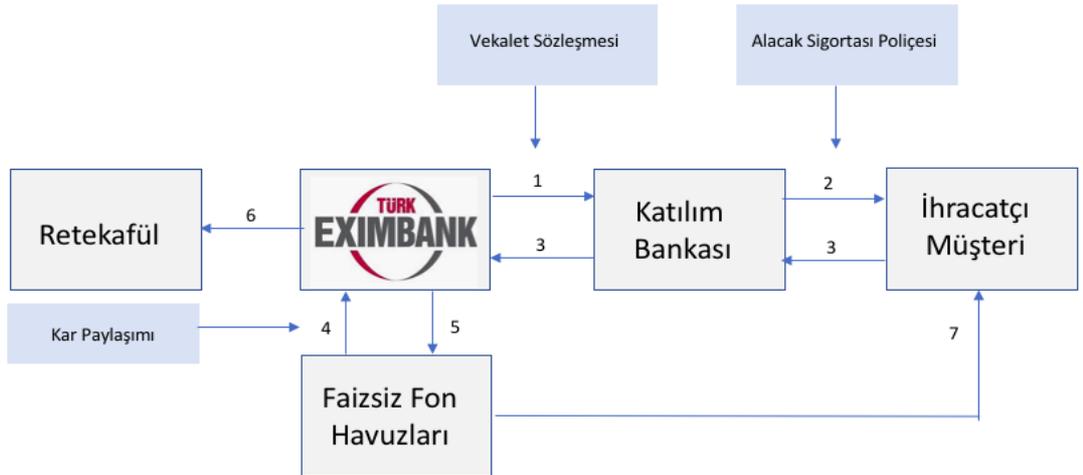
20 Eylül 2017 tarihinde çıkartılan 3086 sayılı Resmi Gazete yayınlanan, Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte katılım sigortacılığı ; “

⁷ Katar, Endonezya ve Malezya Eximbank'ları Faaliyet Raporlarında tekafül ürününün sağladıkları hizmetler arasında yer aldığı görülmektedir.

katılımcıların kendileri ile diğer katılımcıların tazminat ve/veya birikim ödemelerine ilişkin taleplerinin karşılanmasını teminen oluşturulan risk fonuna katkıda buldukları, söz konusu fonun sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir sigorta şirketi tarafından katılım finans ilkelerine uygun olarak yönetildiği ve ortak risk paylaşımı ile dayanışma esaslarına dayanan sigorta türü.” olarak tanımlanmıştır.

Türk Eximbank’ın ihracatçıların alacakları için uyguladığı alacak sigortası, katılım sigortacılığı dahilinde mevzuatta geçen tanımlamalara uygun olarak düzenlenerek katılım bankaları aracılığı ile faizsiz finans tercih eden ihracatçı firmalara faizsiz bir sigorta ürünü olarak sunulabilir. Türk Eximbank’ın kar odaklı olmayan bir resmi ihracat kuruluşu olması katılım sigortacılığının dayanışma ve yardımlaşma ilkesi ile de uyum göstermektedir. Burada toplanan fonların faizsiz finans sistemindeki ürünlerde değerlendirilmesi ve uygulamaların faizsiz finans ilkelerine göre gerçekleştirilmesi yeterli olabilecektir. Türk Eximbank, ihracatçıların ihracat alacaklarına ilişkin faizsiz bir sigorta uygulaması sunması ile faiz hassasiyeti olan ve faizsiz finans uygulamalarını tercih eden geniş bir kitleden pazar payı alabilecek, katılım bankaları da bu yeni ürün ile hem müşteri portföyünü artıracak hem de ihracatçıların yaşadıkları teminat üretmemesi sorunu alacak sigortasının teminata alınması ile bir nebze de olsa aşılabilecektir. Faizsiz finans ilkelerine uyum göstermeyi tercih eden ihracatçı firmalar da tercihleri doğrultusunda faizsiz ilkelere göre işleyen bir sigorta uygulamasına katılım sağlayabileceklerdir. Önerilen modelin süreçleri şekil yardımı ile aşağıda aktarılmıştır;

Şekil 5:
Katılım Sigortası Prensipleri Dahilinde İhracat Alacak Sigortası Modeli

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

- 1- Türk Eximbank katılım sigortası prensipleri dahilinde alacak sigortası sisteminde, faizsiz sigortacılık ilkeleri doğrultusunda yönetilecek bir fon havuzu oluşturur. Katılım bankaları ile bir vekalet (acentelik) sözleşmesi yapar,
- 2- Katılım bankaları ihracatçı müşterilerine faizsiz sigortacılık prensipleri dahilinde uygulanacak olan bu yeni alacak sigortası ürününü sunar. Bu ürünü tercih eden ihracatçı müşteriler alacak sigortası poliçesini yaparlar,
- 3- Yapılan her poliçe ile tahsil edilen poliçe bedelleri katılım bankaları üzerinden Türk Eximbank'ın tekaful fon havuzuna bir dayanışma kaynağı olarak eklenmiş olur,
- 4- Türk Eximbank havuzda biriken kaynağı faizsiz finans ürünleri ile değerlendirebilir,
- 5- Kaynağın değerlendirilmesi ile ortaya çıkabilecek olan kar yine katılım bankaları üzerinden poliçe sahibi müşteriler ile paylaşılır,
- 6- Türk Eximbank global piyasada risklerini retekafül modeli ile uluslararası tekaful kuruluşları ile paylaşarak azaltabilir,
- 7- İhracatçı müşterinin sözleşmede belirtilen riskler dahilinde alacağını tahsil edememesi durumunda Türk Eximbank poliçedeki şartlarla belirlenen ödemeyi müşteri hesabına yapar.

Türk Eximbank programları arasında uygulamada yer almayan ancak 2018 yılı faaliyet raporlarında geliştirme sürecinde olduğu belirtilen ve önümüzdeki yıllarda uygulamaya alınması planlandığı ifade edilen “akreditif teyit sigortası” programı ile ihracatçılara ve yurtdışı müteahhitlere verilecek teminat mektubu uygulamalarının da katılım bankaları aracılığı ile sunulabilecek uygulamalar arasında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Akreditif teyit sigortası dış ticarete banka teyidi istenen akreditif işlemlerinde Türk bankalarının gerekçeli sebeplerle teyit veremediği akreditiflere, teyit vermelerini mümkün kılacak sigorta güvencesi sağlamaktadır. Bu işlemde akreditifi açan firma değil, akreditifi açan bankanın akreditifi ödeme yükümlülüğündeki riski

sigortalanmaktadır. Dünyada bu ürünü kullanan resmi ihracat kuruluşları bulunmakla birlikte İslam Kalkınma Bankası grubunda faaliyet gösteren ICIEC (The Islamic Corporation for the Insurance of Investment and Export Credit)'te akreditif teyit sigortasını etkin bir şekilde kullanmaktadır. (Yeşilyaprak, 2018:934-941) Faizsiz finans ilkeleri ile çalışacak bir sigorta havuzu ile katılım bankalarının da bu ürünlerle, akreditiflerin teyit işlemlerinde riskli gördükleri ülke ya da bankalara daha kolay bir şekilde teyit verebilmelerini mümkün hale getirebilecektir.

3.8.5. Katılım Bankalarında Türk Eximbank Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler

Türk Eximbank, katılım bankaları ve ihracatçı firmalarla yapılan görüşmelerde, katılım bankalarının Türk Eximbank uygulamalarında karşılaştığı ifade edilen sorunlar ve görüşler aşağıda yer almaktadır.

- Katılım bankalarının Türk Eximbank'ın doğrudan kullandığı kredilere yönelik olarak müşterilerine verdikleri teminat mektubu uygulaması ile ilgili olarak katılım bankacılığı sektöründe iki farklı danışma kurulu görüşü ve bu görüşe dayanan iki farklı uygulama bulunmaktadır. Katılım bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren 5 katılım bankası personeli ile yapılan görüşmelerde bir kısım katılım bankalarının Türk Eximbank doğrudan kredileri için teminat mektubu verdiklerini, bir katılım bankasında ise Türk Eximbank doğrudan kredileri için teminat mektubu uygulamasının bulunmadığı tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde sektör temsilcilerinin ifadelerine göre katılım bankalarındaki faiz hassasiyeti bulunan müşterilerin bu iki farklı görüşten rahatsızlık duydukları da belirtilmektedir. Bununla birlikte ihracatçı firma yetkilileri ile yapılan görüşmelerde de katılım bankaları ile çalışmayı tercih eden faiz hassasiyeti bulunan bir kısım firma yetkililerinin Türk Eximbank'ın doğrudan kredi uygulamalarını faiz endişesi ile tercih etmedikleri görüşleri aktarılmıştır.

Katılımcı (1); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (1), Türk Eximbank uygulamaları arasında en yoğun olarak Türk Eximbank'a

teminat mektubu verdiklerini bunun yanında firmaların düzenledikleri T.C. Merkez Bankasına hitaben poliçelere aval verdiklerini, firmalarında bu poliçelerle Türk Eximbank üzerinden reeskont kredisini kullandıklarını ifade etmektedir. Türk Eximbank'ın doğrudan kullandığı kredilerde paranın kullanılacağı kaynağı sormadan direk müşteri hesabına geçtiğini ancak aracılıkla kullandıkları Sevk Öncesi İhracat Kredilerinde ortadaki ticarete istinaden satıcıya ödeme yaptıkları ayrıntısını paylaşmaktadır. Doğrudan Türk Eximbank ürünlerine icazeti noktasında uygunluk veren danışma kurullarının firmanın ihracat yaptığı için hesabına geçecek olan tutarı da mal alacağını öngörerek uygunluk verdiklerini düşündüğünü ifade etmektedir. Bununla birlikte katılımcı Türk Eximbank'ın diğer uygulamalarında SÖİK uygulamasında olduğu gibi kaynağı vekalet yöntemi ile katılım bankasına verip, katılım bankasının da müşterinin mal alımını fonlayacağı bir sistemin tesis edilebilmesini faizsiz bankacılık prensipleri açısından daha uygun olabileceğini belirtmektedir.

Katılımcı (2); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (2), Türk Eximbank uygulamaları için teminat mektubu verebildiklerini, Sevk Öncesi İhracat Kredilerinde de yoğun taleple karşılaştıklarını ifade etmektedir. SÖİK işlemlerinin teminat mektubu verilmeden yapılabildiğini ve işlemlerin TL ve Döviz bazında gerçekleşebildiğini ifade eden katılımcı, Türk Eximbank'a hitaben müşterilerine verdikleri teminat mektupları ile müşterilerin SÖİK dışındaki diğer çeşitli vadelerde bulunan ürünlerine ulaşabildiklerini ancak mektubu verdikten sonra hangi ürünü kullandıklarını bilmelerinin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Müşterilerinden bu konu ile ilgili bir sorun duymadığını ifade eden katılımcı Türk Eximbank'a verilen teminat mektubunda sektörde bir katılım bankası haricinde tüm katılım bankalarının verdiğini, çoğunluğun danışma kurullarının bu işlemi onayladıklarını ifade etmektedir.

Katılımcı (3); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (3), Türk Eximbank'a teminat mektubuna uygunluk veren katılım bankalarında

danışma kurullarının, Türk Eximbank'ın finansman oranlarını enflasyon rakamlarının çok altında olduğunu kabul ederek, aslında bu finansmanın ihracatı destekleme amacı taşıdığını ve faiz hükmünde değerlendirilmediği görüşüne dayandıklarını ifade etmektedir. Teminat mektubu veren katılım bankalarının aslında sadece Türk Eximbank'ın kredilerine kefil olduğunu ifade ederek Türk Eximbank'ın ihracatı geliştirmek adına kar amacı taşımadan işlem yaptığını belirtmektedir. Bununla birlikte Türk Eximbank'ın oranlarının piyasa oranlarının çok altında olduğunu hatta katılım bankalarındaki katılım hesaplarının getirilerinin dahi bu oranların çok üzerinde gerçekleşebildiğini ifade etmektedir. Katılımcı Türk Eximbank diğer uygulamalarının da katılım bankalarının süreçlerine uygun şekilde açılmasının olumlu sonuçlar doğurabileceğini, özellikle yatırım kredilerinin katılım bankalarının çalışma prensipleri içinde çok uygun krediler olduğunu ifade etmektedir.

Katılımcı (4); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (4), Türk Eximbank'a mektup verilmesinde uygunluk verilen görüşün Türk Eximbank'ın belirlediği oranların enflasyon oranlarının altında ve teşvik amaçlı işlemler olduğuna istinaden verildiğini düşündüğünü ifade etmektedir. Uygunluk vermeyen katılım bankalarının danışma kurullarının ise Türk Eximbank uygulamalarında finansmanın faizli sistemle sağlandığı ve bu sistem için verilecek teminat mektuplarının da faizli bir sisteme kaynak oluşturacağı görüşü ile uygunluk vermediklerini düşündüğünü belirtmektedir. Bununla birlikte sektördeki bu iki farklı görüşün, son yıllarda Katılım Bankaları Birliği bünyesinde faaliyete başlayan Merkezi Danışma Kurulunun konu ile ilgili yapacağı çalışma ve bildiri ile açıklık kazanabileceğini öneri olarak ifade etmektedir.

Katılımcı (5); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (5), katılım bankalarında faiz hassasiyeti ile sadece katılım bankaları ile çalışan müşteriler olduğu gibi konvansiyonel bankalardan kredi kullanmayı tercih edip katılım bankaları ile de çalışan müşterilerin olabileceğinden yola çıkarak, Türk Eximbank'a hitaben teminat mektubu verilen müşterilerde

diğer bankalardan da bu mektupları alarak kredileri kullandıkları için hassasiyetlerinden dolayı bir sorunla karşılaşmadıklarını ifade etmektedir. Faiz hassasiyeti olan ve sadece katılım bankalarını tercih eden müşterilerin mal alımının fonlanması ile ilgili olan SÖİK ürününü daha çok tercih edebildiğini ifade etmektedir. Ancak sektördeki katılım bankalarının farklı görüşleri ortaya koymasının ihracatçı müşteriler nezdinde işlemin faizsiz bankacılık prensipleri açısından ortadaki kural ve uygulama farklılıklarının sorunlar oluşturabildiğini ifade etmektedir.

Katılımcı (6); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (6), ihracatçı müşterilerine Türk Eximbank doğrudan kredilerine hitaben teminat mektubu ürününü verdiklerini ifade etmektedir. Öncelikle müşterilerinin Türk Eximbank nezdinde bir limitlerinin bulunması gerektiğini ifade eden katılımcı bu limitlerin kullanımı için bankalarının teminat mektubu ile aslında kefil olduğunu açıklamaktadır. Danışma kurullarının bu uygulamaya onay vermesi ile ilgili olarak Türk Eximbank'ın Devlet kanalı ile ihracatçıları destekleyen bir kuruluş olmasından dolayı buradaki uygulamaları faiz olarak tanımlamadıklarını düşündüğünü ifade etmektedir. Bununla birlikte katılımcı Sevk Öncesi İhracat Kredisi uygulamasının katılım bankaları sistemine daha uygun olduğunu, murabaha ürünü ile gerçek ticaretin fonlanmasının gerçekleştiğini belirtmektedir. Ancak Türk Eximbank doğrudan kredilerinde müşterilerinin nakit bir kredi temin ettiği için burada bir ticari işlemin söz konusu olmadığını ifade etmektedir.

Katılımcı (7); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (7), Türk Eximbank'ın toplam Sevk Öncesi İhracat Kredilerinde katılım bankaları aracılığı ile kullanılan Sevk Öncesi İhracat Kredilerinin payı ile ilgili olarak bu oranın katılım bankalarının bankacılıktaki payları nispetinde beklenen bir durum olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı son yıllarda Türk Eximbank'ın Sevk Öncesi İhracat Kredilerinde yabancı para kullanımlarındaki maliyetleri yüksek oranlarda sunduğunu belirterek, ihracatçıların bu maliyetlerle bu ürünü çok tercih etmeyebileceklerini

ifade etmektedir. Bununla birlikte süreçlerin uzun ve belirsizlik taşıyor olması ve vadelerin müşteri tercihine bırakılmaksızın kısa vadelere çekilmesi örneklerini de diğer etkileyici unsurlar olarak sıralamaktadır. Katılımcı özellikle katılım bankalarındaki Sevk Öncesi İhracat Kredisi rakamları ile ilgili olarak İslam Kalkınma Bankasının kaynağının yetersiz kaldığını da ifade etmektedir. Türk Eximbank SÖİK uygulamaları dışındaki diğer uygulamalarının da katılım bankalarında faizsiz prensipler dahilinde sağlanabiliyor olmasının bu hali ile önemli bir potansiyel taşımayacağını düşündüğünü ifade eden katılımcı, Türk Eximbank'ın tüm kredilerinin icazetli olan usullere göre yeniden belirlenmesi ve yeniden isimlendirilmesi ile sorunun aşılabileceğini ifade etmektedir.

Katılımcı (8); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (8), danışma kurullarının icazeti ile Türk Eximbank doğrudan kredileri için teminat mektubu verdiklerini belirtmektedir. Katılımcı Sevk Öncesi İhracat Kredi uygulaması ile ilgili olarak süreçlerin hızlı bir şekilde geliştiğini ve yeni müşteri kazanımında katılım bankaları için güçlü bir potansiyel barındırdığını ifade etmektedir. Bununla birlikte pazar payının arzu edilen seviyelerde artmamasını, katılım bankaları çalışanlarının bu ürünleri çok iyi anlatamamasına bağlamakta ve diğer Türk Eximbank ürünlerinin de katılım bankaları süreçleri ile düzenlenerek faizsiz standartlarda sunulabiliyor olmasının büyük katkı sağlayabileceğini ifade etmektedir.

Katılımcı (9) ve (12); katılım bankası çalışanı olan katılımcı (9) ve (12), bankalarındaki ihracatçı müşterilerinin faiz hassasiyeti olanlarının teminat mektubu ürünü ile Türk Eximbank doğrudan kredilerini kullanmayı tercih etmediklerini, katılım bankalarında uygulanan Sevk Öncesi İhracat Kredilerini katılım bankaları aracılığı ile sağlandığı için kullandıklarını ifade etmektedirler.

Katılımcı (10); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (10), faiz hassasiyeti olan ve diğer konvansiyonel bankalarla çalışmayan ihracatçı müşterilerinin büyük kısmının Türk Eximbank doğrudan kredi

kullanımlarını tercih etmediklerini belirtmektedir. Diğer Türk Eximbank uygulamalarının da katılım bankaları aracılığı ile ya da faizsiz sistem usullerine göre düzenlenmesi halinde faiz hassasiyeti taşıyan ihracatçı müşterilerin tercih edebileceklerini ifade etmektedir.

Katılımcı (11); bir katılım bankası çalışanı olan katılımcı (11), müşterilerinin bir kısmının sadece Sevk Öncesi İhracat Kredisini tercih ederken, bir kısmının teminat mektubu ile de diğer kredileri kullandığını ifade etmektedir. Ancak müşterilerinden faiz hassasiyeti olan ihracatçı firmaların katılım bankalarındaki bu farklı uygulamalarla ilgili rahatsızlıklarını dile getirdiğini de belirtmektedir.

Katılımcı (13); bir katılım bankasının danışma kurulu üyesi olan katılımcı (13), Türk Eximbank doğrudan kullandığı kredilerinin faizli krediler olduğunu ve sistemin faizli esaslara göre çalıştığını ifade ederek, faizli bir sisteme aracılık etmek üzere teminat mektubu verilmesini uygun görmediklerini ifade etmektedir.

Katılımcı (14); katılım bankalarının danışma kurulu üyeleri arasında yer alan katılımcı (14) ise Türk Eximbank teşvik amaçlı ve enflasyon oranlarının altında bir oran verdiği için reel faize girmediğini ve bu görüşle finansman kullanılmasına icazet verildiğini ifade etmektedir. Katılımcı muamelenin kendisinin menfi olması durumunda güvence vermenin de meşru olduğunun kabul edileceğini belirterek, faizli bir bankaya teminat mektubu vermeyi uygun görmeyeceklerini ancak enflasyonun altındaki fazlalığın faiz olarak görülmeyeceği görüşüne dayanarak Türk Eximbank uygulamalarına kefil olmak üzere teminat mektubu verilmesini uygun gördüklerini açıklamaktadır.

Katılımcı (15); katılım bankaları ile çalışan ve ihracat yapan bir firmanın yetkilisi olan katılımcı (15) ile yapılan görüşmede, faiz hassasiyetlerinden dolayı Türk Eximbank'ın sadece katılım bankaları aracılığı ile sağladığı kredileri mal alımları için kullandıklarını ifade etmekte ve Türk Eximbank'ın özellikle makine alımlarında sağladığı uzun vadeli ve uygun

maliyetli yatırım kredilerini faiz sistemine uygun olarak çalıştıkları için tercih etmediklerini belirtmektedir. Katılımcı uzun vadeli yatırım kredisi gibi olan Türk Eximbank uygulamalarının da katılım bankaları aracılığı ile faizsiz sistemde sağlanabiliyor olması durumunda bu kredileri kullanabileceklerini ifade etmektedir.

Katılımcı (16); katılım bankaları ile çalışan ihracat geliri olan firma yetkilisi katılımcı (16), katılım bankalarından bir seferinde teminat mektubu olarak Türk Eximbank'tan doğrudan kredi kullandığını ancak kullandığı krediye istinaden hesabına direk olarak geçen rakamdan rahatsızlık duyduğunu ifade etmektedir. Türk Eximbank'ın kar amaçlı olmadığı için faiz olarak görülmemesi gerektiği görüşüne istinaden bu işlemi yaptığını ancak Sevk Öncesi İhracat Kredisi uygulaması ile içinin daha rahat bir şekilde kredi kullandığını ifade etmektedir. SÖİK işleminde maliyetin daha yüksek olmasına rağmen satıcının hesabına direkt ödeme yapılmasının onu rahatsız etmediğini ifade etmektedir.

Katılımcı (17); katılım bankaları ile çalışan ihracatçı bir firmanın yetkilisi olan katılımcı (17), katılım bankalarından sadece Sevk Öncesi İhracat Kredisini kullandıklarını ifade etmektedir. Hassasiyetlerinden dolayı Türk Eximbank için teminat mektubu ürününü tercih etmediklerini ifade ederek, SÖİK işleminde ödemenin satıcının hesabına yapılmasının ve fatura bedeline istinaden yapılmasının ticari bir işleme dayandığı için diğer işlemlerden çok net bir şekilde farklılık arz ettiğini açıklamaktadır. Firma olarak makine ya da hammadde gibi karşılığında bir ürün aldıkları bir borçlanmayı tercih ettiklerini belirtmektedir.

Katılımcı (18); katılım bankaları ile çalışan ihracatçı bir firmanın yetkilisi olan katılımcı (18), katılım bankaları üzerinden Türk Eximbank ürünü olarak sadece Sevk Öncesi İhracat kredisi kullandıklarını, bu kullanım tercihini de kredinin İslam Kalkınma Bankası kaynaklı olduklarını öğrenmelerinden ve arada bir katılım bankası olduğundan yaptıklarını ifade etmektedir. Faiz hassasiyetlerinden dolayı klasik bankalardan kredi

kullanmadıklarını ifade eden katılımcı Türk Eximbank doğrudan kredilerini de kullanmadıklarını belirtmektedir. Teminat mektubu uygulamasında katılım bankalarında ki görüş farklılıklarına eleştirel açıdan yaklaşarak icazet kurumları arasında farklılıklar olmaması gerektiğini ve bu konuda bir içtihat birliğinin sağlanması gerektiğini ifade etmektedir.

Katılımcı (19), (20) ve (21) katılım bankalarından Türk Eximbank uygulamalarından sadece Sevk Öncesi İhracat Kredisi uygulamasını tercih ettiklerini ifade etmektedir. Türk Eximbank'ın doğrudan kredileri ile ilgili olarak faiz şüphesi barındırmasına karşın katılım bankalarından da olsa teminat mektubu alarak bu kredileri tercih etmediklerini ifade etmektedirler.

Katılımcı (24), katılım bankaları ile çalışan ihracatçı bir firmanın yetkilisi olan katılımcı (24), klasik ve katılım bankalarından Türk Eximbank'ın çeşitli ürünleri kullandığını belirterek, mektup aldığı direk kredilerde ödemenin kendi hesabına geçtiğini, katılım bankalarında ki Sevk Öncesi İhracat Kredisi programlarını kullandığında ise ödemenin satıcı hesabına geçtiğini ifade etmekte ve kendi hesabına geçen uygulamada, alınan kredinin nerede kullanıldığı ile ilgili bir takibatın yapılmadığını ifade etmektedir. Katılım bankalarındaki ürünlerin geliştirilmesi halinde kullanım rakamlarının ve tercih eden müşterilerin artacağını belirtmektedir.

Sahadaki uygulamacılar olarak adlandırabileceğimiz katılım bankaları çalışanları ve ürünlerin kullanıcısı olan ihracatçı firma yetkilileri ile yaptığımız görüşmelerde, örnek katılımcı kitlemizde yer alan özellikle faiz hassasiyetlerinden dolayı katılım bankalarını tercih eden ihracatçı müşterilerde, teminat mektubu ile Türk Eximbank'ın kredi uygulamalarına dahil olması işlemi ile ilgili katılım bankalarının farklı iki görüşü ortaya koyması bir sorun olarak ifade edilmektedir. Bu noktada katılımcılardan birinin bu konunun Katılım Bankaları Birliğine bağlı olarak faaliyet

gösteren Merkezi Danışma Kuruluna taşınması önerisi önemli bir öneri olarak değerlendirilmiştir. Bu konunun Merkezi Danışma Kurulunda görüşülüyor olması ve karara bağlanması sektörde bir görüş birliğini sağlayabileceği gibi, Türk Eximbank uygulamalarının çalışmamızda da belirttiğimiz gibi Sevk Öncesi İhracat Kredisi süreçlerinde ki düzenlemeler örnek alınarak, faizsiz finans standartları kapsamında düzenlenmesi ve mektuba ihtiyaç duyulmaksızın katılım bankaları aracılığı ile ihracatçı müşterilerin kullanımına açılabilmesi, faiz hassasiyeti nedeni ile bu finansman olanaklarını kullanmayan ihracatçı kesiminin Türk Eximbank'ın düşük maliyetli finansman imkanlarına faizsiz finans kurallarına uygun olarak ulaşabiliyor olmasını mümkün kılacaktır.

- Özellikle Türk Eximbank ve katılım bankalarını birim yöneticileri ile yapılan görüşmelerde, Sevk Öncesi İhracat Kredileri için katılım bankalarından gelen talep yüksek miktarda olsa dahi, Türk Eximbank'ın bu uygulama için topladığı kaynağın bu talebi sınırladığı ifade edilmektedir. Türk Eximbank'ın katılım bankalarında ki Sevk Öncesi İhracat Kredisi talepleri için topladığı kaynağın genellikle Körfez ülkelerindeki faizsiz finans kuruluşları olduğu ifade edilmektedir.

Türk Eximbank katılım bankalarının aracılığı ile kullanılmak üzere faizsiz finans prensipleri dahilinde kaynak toplamaktadır. Bu alanda hem kaynak sağlayıcılar açısından hem de sağlanan kaynaktaki kullanılan yöntemler açısından, faizli sisteme göre daha sınırlı bir piyasa olduğu kabul edilebilir. Ancak faizsiz finans sisteminin uluslararası alanda her geçen dönem daha hızlı bir şekilde gelişerek büyüdüğü ve tüm finans çevrelerinin dikkatini çektiği de önemli bir diğer veridir. Öyle ki faizli sistemde çalışan banka ya da finans kuruluşları dahi, İslam ülkelerindeki kaynaklara ulaşmak, ya da kaynaklarını o pazarlarda değerlendirmek için, faizsiz finans prensiplerine uygun ürünleri kullanmayı tercih edebilmektedirler.

Türk Eximbank'ın katılım bankalarındaki uygulamalarında kullanılmak üzere sağlayacağı fonlarda hem yöntem noktasında hem de kaynak noktasında çeşitliliğe gitmesi ve kaynağını arttırabilmesi sağlandığı takdirde, katılım bankalarından kullandırılan Sevk Öncesi İhracat Kredisi rakamlarının da artabileceği düşünülmektedir. Bu noktada çalışmamızda, önceki bölümlerde de yer aldığı gibi Türk Eximbank fon toplama yöntemlerinde çeşitlendirmeyi, yatırım sertifikası olarak tanımlanan sukuk ürünü ile sağlayabileceği önerilmektedir. Türk Eximbank ihraç edeceği sukuk sertifikaları ile hem uzun vadeli hem de niteliği farklı fonlara ulaşım sağlayabilecektir. Sukuk uygulamasının özellikle son yıllarda sadece İslami finans sektörünün değil konvansiyonel fonlarında ilgisini çektiği gerçeği bilinmektedir.

Türkiye'de ilk olarak Sermaye Piyasa Kurulu'nun 1 Nisan 2010 tarihinde yayımladığı ilk tebliğ ile sukuk ihracı mümkün kılınmış, 2011 yılında ilk sukuk ihracı bir katılım bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. Her geçen yıl düzenlemelerle genişletilen mevzuatla birlikte Sukuk ürünü katılım bankaları ile birlikte T.C. Hazinesinin de borçlanmak için tercih ettiği ürünlerden biri haline gelmiştir. Sukuk varlığa dayalı bir borçlanma aracı olduğu için, kaynak sağlama ile birlikte, üretim ve istihdam artışına da destek sağlamaktadır. (ktportfoy.com.tr, 2019)

- İhracatçı müşteriler ile yapılan görüşmelerde Türk Eximbank uygulamalarında teminat üretmemesi sorunu ile karşılaştıkları öğrenilmiştir. Bir diğer sorun olarak ise Türk Eximbank'a yapılan başvuruların dönüşlerinin dönem dönem uzun sürebildiği konusu ifade edilmektedir. İhracat yapan firma yetkilileri ile yapılan görüşmelerde ortaya çıkan değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır;

Katılımcı (22), katılım bankaları ile çalışan bir ihracatçı firma yetkilisi olan katılımcı (22), finansman taleplerinde teminat üretme noktasında çok ciddi sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmektedir. Türk Eximbank'a hitaben verilecek mektup ürününde de, bankalar aracılığı ile kullandıkları SÖİK işlemlerinde de, hem limit hem de teminat noktasında ihtiyaçlarını tam

olarak karşılayamadıklarını belirtmektedir. Türk Eximbank alacak sigortasının bankalar tarafından teminata alınabildiği bilgisine karşın katılımcı (22), daha önceden alacak sigortasını denediklerini ancak dönüşlerin çok geç olmasından dolayı yurtdışından gelen sipariş taleplerine hızlı cevap veremedikleri için farklı kuruluşlardan alacak sigortası yaptırmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir.

Katılımcı (23); katılım bankaları ile çalışan bir ihracatçı firma yetkilisi olan katılımcı (23) ile yapılan görüşmede Türk Eximbank uygulamaları ve katılım bankalarındaki Sevk Öncesi İhracat Kredilerinde karşılaştıkları en önemli sorunlardan birinin limit ve teminat noktasında karşılaştıkları problem olduğunu ifade etmektedirler. İhracatçı olmalarından dolayı çok fazla teminat üretemediklerini ve bankalardaki limitlerin firmaların büyüme oranlarını yakalayamadıklarını ifade etmektedir.

Katılımcı (17); katılım bankaları ile çalışan bir ihracatçı firma yetkilisi katılımcı (17) ise iç piyasaya da satış yaptığı için teminat üretilmediğini ancak limitlerin yeterli gelmediğini ifade etmektedir. Katılımcı limitlerin firmaların ciroları ve büyüme ivmeleri ile bağlantılı olarak arttırılması gerektiğini ve limitlerin süreklilik arz etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Türk Exim kaynaklarında bazı dönemler finansman taleplerinin 1 ya da 2 ay kadar bekletildiğini bu bekleme sürecinin rutin işleyen firmalarda finansman sorununa yol açabileceğini ifade etmektedir.

İhracatçı firmalar uluslararası ticaretteki ödeme şekilleri gereği alacakları için iç piyasada ticaret yapan firmaların vadeli satışlarında temin ettikleri çek ya da senet gibi belgeler alamamaktadırlar. Uluslararası ticarete vadeli satışlarda akreditif ürünü iç piyasadaki çek ya da senedin yerini karşılayabilmektedir. Ancak bazı dış pazarlarda vadeli ihracat için akreditif talep etmek çok karşılık bulmamaktadır.

Bununla birlikte ihracatçı firmalar vadeli satış yapmasalar dahi, ihracat yapacakları ülkenin konumuna göre taşıma süresi kaynaklı, ihraç edecekleri ürüne göre de üretim süresi kaynaklı bir vadelendirme ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Aldıkları ihracat siparişi ile birlikte belirli bir avans alsalar da üretim ve teslimat süresi firmalar için bir finansman

ihtiyacı doğurabilmektedir. Ancak ihracatçı firmalar bu faaliyet döngüsünden kaynaklı olan finansman ihtiyaçları için teminat üretmekte zorluk çekmektedirler.

Türk Eximbank kredi programlarını kullanan ihracatçılarla yapılan görüşmelerde yaşadıkları en önemli sorunun kredi limitlerindeki sınırlar ve teminat üretememe problemi olduğu görülmüştür. Bankalar Türk Eximbank'taki hem kendi banka limitleri hem de firma limitlerini aşmamak kaydı ile her ihracatçı firmanın kredi başvuruları sonucunda, belirlenen kriterlere göre bir limit belirlemekte ve bu limit dahilinde de bazı teminatlar aramaktadır.

Bankaların limitleri dahilinde aradıkları teminatlar şu şekilde sıralanabilir, ortak ve firma kefaletleri, gayrimenkul ipoteği, banka teminat mektubu, müşteri çeki ve diğer teminat ürünleri. İhracatçı firmalar eğer ihracatlarının yanında iç piyasada da faaliyet göstermiyorlarsa bu teminat seçenekleri içinde müşteri çeki teminatını üretememektedirler, bununla birlikte ihracatçı firmaların sürekli üretim için yatırım yapmasından dolayı üretim tesisleri dışında çok fazla gayrimenkul yatırımı yapmadığı da belirtilmektedir. Üretim tesislerinin tek parça olarak bir kuruma ipotek verildiği düşünüldüğünde diğer bankaların limit çalışmalarında talep edecekleri teminatlar ihracatçı müşteriler için en büyük sorunu oluşturmaktadır.

Bu noktada 2019 yılında bazı katılım bankaları tarafından uygulamaya başlanan Alacağın Sigortası Teminatı ürünü ihracatçıların teminat üretme ihtiyacını sınırlıda olsa karşılayabilecek ürünler arasında yer almıştır. Ancak bu ürünün daha aktif olarak kullanılabiliyor olması için Türk Eximbank'ın alacak sigortası ürününün ihracatçı müşteriler üzerinde yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bununla birlikte KGF (Kamu Garanti Fonu) ile de teminat üretemeyen ihracatçılar için hazine destekli bir kefalet mekanizması kurulmuş ancak buda süreklilik arz etmediği için teminat ihtiyacını tam olarak karşılayamamaktadır.

Bununla birlikte bankalar bazı kredilerde kredi türüne ya da sektörel özelliklerine göre limit ve teminat modellemelerinde farklılıklar oluşturabilmektedirler. Burada limit ve teminatı belirleyici kriterler arasında kullanılan kredinin ya da sektörün geri dönüşüm oranları yani takip oranları etkili olabilmektedir. Türk Eximbank faaliyet raporlarında yer alan bilgilere göre 2018 yıl sonu takip oranı % 0.03 olarak gerçekleşmiştir. Türk bankacılık sektöründe bu oran %3-%4 seviyelerinde seyretmektedir. Bankacılık sektör

ortalamasına göre Türk Eximbank takip oranları dikkat çekecek seviyelerde çok geride kalmıştır. Bu verinin yanında bir katılım bankası çalışanı ile yapılan görüşmelerde SÖİK kullandırmalarından kaynaklı takibe dönüşen kredilerinin hiç olmadığı bilgisi edinilmiştir. Bu veriler bize ihracatçı sektörlerin kullandığı finansman kaynaklarının geri dönüşüm oranlarının sektör ortalamalarına göre çok düşük seviyelerde seyrettiğini göstermektedir. Bankalar bu veriden yola çıkarak ihracat sektöründe faaliyet gösteren firmalar için oluşturulacak kredilendirme modelinde diğer sektörlerle göre daha düşük risk çarpanı uygulayarak bu sektördeki kredi değerlendirmelerinde limit ve teminat noktasında farklılığa gidebilirler. Katılım bankalarının ilgili kredi birim yöneticileri ile yapılan görüşmelerde böyle bir modelin uygulanabileceği bilgisi alınmıştır.

Oluşturulacak modellemede ihracat yapılan ülke riskleri de sınıflandırılarak farklılaştırma yapılabilir. Bu noktada siyasi ve politik riskler, bölgesel riskler ihracatın gerçekleştiği ülke riski puanını olumlu ya da olumsuz etkileyebilecektir. Sınıflandırılan risk puanlarının toplamına göre ortaya çıkacak olan ülke riski bu modelleme de önemli bir veri olarak kullanılabilir. Aslında ihracatçının sağlayacağı teminatın en önemli unsuru, yaptığı ihracat karşılığında alacağının tahsilat kabiliyetidir. Bunun için ihracatın alacak sigortası sektör için büyük önem arz eden bir teminat unsuru olabilecektir. Alacak sigortası sağlanamayan alanlarda, ihracatçının ihracat ödemelerinin banka hesabına gelmesi şartının konulması ve bunun ilgili ihracat evraklarında takip edilmesi ile ihracat alacaklarına istinaden bir teminat modellemesi üretilebilir. Alacağın teminat altına alındığı ve ihracatçının vadeli alacağına istinaden daha rahat finansman imkanlarına ulaşabildiği bir modelin sağlanması, ihracatçıların yurt dışındaki pazar paylarını arttırabilmeleri noktasında destek verebileceği gibi, ülke ihracatçının artması konusunda da katkılar sağlayabilecektir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Katılım bankaları uluslararası ticaretin finansmanı alanında, dış ticaretle uğraşan müşterilerinin finansman taleplerinin karşılanması üzerine, faizsiz bankacılık prensipleri dâhilinde geniş bir ürün yelpazesi sunmaktadır. Bununla birlikte finansmanın yanında dış ticaret işlemleri ile ilgili olarak her geçen yıl ürün ve hizmet çeşitliliğini arttırmaktadırlar.

Katılım bankalarının uluslararası ticaretin finansmanında son dönemlerde uygulamaya koyduğu en yeni ürünlerinden biri olan Sevk Öncesi İhracat Kredisi; Türk Eximbank ve katılım bankalarının uyum süreçleri sonrasında, katılım bankalarının ihracat yapan ve finansman ihtiyaçlarını faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda gerçekleştirmek isteyen müşterileri için maliyet noktasında fırsat doğuran bir ürün konumuna gelmiştir. Türk Eximbank'ın katılım bankacılığı prensipleri ile bir fon kaynağı oluşturarak bu hassasiyete sahip olan ihracatçıları da kendi finansman avantajlarından faydalandırmak istemesi katılım bankacılığının gelişimi içinde çok önemli bir durumdur.

Sevk Öncesi İhracat Kredisi vekalet yöntemi ile katılım bankaları aracılığı üzerinden kullanılırken bazı katılım bankalarının ihracatçı müşterilerine verdikleri teminat mektupları ile Türk Eximbank'ın diğer uygulamalarına da erişim sağlanabilmektedir. Ancak bu konuda bazı katılım bankalarının danışma kurulları Türk Eximbank'ın diğer uygulamalarının süreçlerinde faizsiz finans standartları dahilinde bir düzenleme olmadığı gerekçesi ile, sürece teminat mektubu verilerek doğrudan ulaşımın faizsiz bankacılık prensipleri dahilinde uygun olmadığı görüşünü ortaya koymuşlardır.

Çalışmamızda katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamalarının etkinliği;

- Konvansiyonel bankalarla farklılıklar
- Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)'na uyum
- Finansal değerlendirme
- Türk Eximbank diğer uygulamalarının kullanılabilirliği

başlıkları altında incelenmiş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Yapılan değerlendirmelerde katılım bankalarındaki SÖİK süreçlerinin konvansiyonel bankalarda ki süreçlerden faizsiz bankacılık ilkeleri dahilinde farklılıklar gösterdiği tespit edilmiş ve tespit edilen bu farklılıklar;

- Türk Eximbank kaynak sağlama yöntemlerinde farklılıklar
- Aracılık yöntemlerindeki farklılıklar
- Kullandırım yöntemlerindeki farklılıklar
- Finansman maliyeti noktasındaki farklılıklar

olarak sıralanmıştır.

Katılım bankalarındaki Sevk Öncesi İhracat Kredisi süreçleri konvansiyonel bankalardaki farklılıklarla değerlendirildikten sonra bu farklılıklardan ortaya çıkan faizsiz bankacılık ilkelerindeki uygulamalar Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) maddeleri kapsamında değerlendirilmiştir. Süreçlerdeki yöntemler standartların ilgili maddelerindeki hükümlerle karşılaştırılmış ve standartlara uyum sağlandığı tespit edilmiştir.

Katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamalarının 2014-2018 yılları arasındaki finansal rakamları Türk Eximbank'tan ulaşılan veriler dahilinde incelenmiş ve tablolarla aldıkları pazar payları üzerinden finansal etkinliği değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan tablolarda katılım bankaları aracılığı ile kullandırılan Sevk Öncesi İhracat Kredisinin 2014-2018 yılları arasında, toplam Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredileri rakamı içerisindeki payının yıllık olarak %4,76 ile %6,91 aralığında gerçekleştiği görülmüştür. Bununla birlikte katılım bankalarının Türk Eximbank doğrudan kredilerine ulaşım sağlamak için verdikleri teminat mektubu ile Türk Eximbank'ın doğrudan kullandırım yaptığı diğer kredi rakamları içerisindeki büyüklüğü karşılaştırılmış, 2018 yıl son itibarı ile katılım bankalarından verilen teminat mektuplarının Türk Eximbank doğrudan kullandırdığı kredi programları içerisindeki payının %5,8 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bu rakamlarla birlikte katılım bankalarının toplam fon kullandırma rakamları ve sektör fon kullandırma büyüklüğü içerisindeki payı da hesaplanmış ve 2018 yılı sonunda katılım bankalarının sektördeki fon kullanım büyüklüğünden aldığı payın %4,72 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Katılım bankalarının fon pazarındaki payı ile Türk Eximbank uygulamalarındaki pay oranları karşılaştırıldığında, Türk Eximbank uygulamalarında aldığı payın genel kullandırım payının üzerinde olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte 2014-2018 yılları arasındaki katılım bankalarında ki hem SÖİK hem de teminat mektubu rakamlarının bir artış olmaksızın durağan seyri dikkat çekmektedir.

Çalışmada son olarak Türk Eximbank'ın SÖİK dışındaki ürünlerinin de katılım bankaları aracılığı ile kullanılabilirliği değerlendirilmiştir. Türk Eximbank kredileri içerisindeki en büyük paya sahip olan reeskont kredilerinin faizsiz finans standartları dahilinde SÖİK uygulamasında olduğu gibi süreçlerdeki geliştirmelerle, yatırım kredilerinin kar/zarar modelleri ile katılım bankaları uygulamalarına dahil edilebileceği tespitinde bulunulmuştur. Katılım bankaları müşterileri mevcut işleyişte Türk Eximbank kredilerine katılım bankalarından aldıkları teminat mektupları ile erişim sağlayabilmektedirler. Ancak çalışmada da belirtildiği üzere bazı katılım bankaları danışma kurulları kararları gereği bu alanda faaliyet göstermemektedirler. Bununla birlikte ihracatçı müşterilerle yapılan görüşmelerde faiz hassasiyeti taşıyan bazı müşterilerin doğrudan kredilerin, faizsiz finans standartları dahilinde düzenlenerek katılım bankaları aracılığı ile uygulanmasının sağlanması durumunda mevcutta tercih etmedikleri bu ürünü kullanabilecekleri bilgisi edinilmiştir.

Bununla birlikte Türk Eximbank uygulamaları içerisinde yer alan İhracat Alacak Sigortası ürününün, tekafül modeli ile katılım sigortacılığı ilkeleri dahilinde düzenlenmesi ve katılım bankaları aracılığı ile sunulması ürünün yeni bir kitleye ulaşmasında etkili olacağı belirtilmiştir.

Aşağıda çalışma boyunca yapılan değerlendirmeler, tespitler ve öneriler bir tablo ile bir araya getirilerek sunulmaktadır.

Tablo 15:
Katılım Bankalarında Türk Eximbank Uygulamalarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Etkinliğin Değerlendirilmesi	Etkinliğin Arttırılmasında Tespitler	Öneri
Konvansiyonel Bankalarla Karşılaştırma	SOİK süreçlerinde katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında farklılıklar bulunmaktadır.	Bu farklılıklar katılım bankalarını tercih eden faiz hassasiyeti bulunan ihracatçı müşteri kitlesine iyi anlatılmalıdır.
Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI) Dahilinde Değerlendirme	Katılım bankalarında Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredisi uygulaması faizsiz finans standartları dahilinde değerlendirilmiş, uygulamaların standart maddelerine uyum sağlandığı tespit edilmiştir. Türk Eximbank'ın kaynak sağlama yöntemlerini ve kaynak kuruluşları faizsiz finans standartları dahilinde çeşitlendirebileceği düşünülmektedir.	Türk Eximbank fon toplama yöntemlerinde Sukuk ürünü ile uzun vadeli yeni finansman kaynaklarına ulaşım sağlayabilir.
Finansal Açıdan Değerlendirme	2018 yılında SÖİK aldığı pay; %5,71 Teminat Mektubu ile doğrudan kredi Payı; %5,8 Katılım bankalarının Türk Eximbank uygulamalarından aldıkları pay, fon kullandırım rakamlarında sektördeki payı ile eşdeğer seviyelerde gerçekleşmekte ve son 4 yılda durağan seyirde gerçekleşmiştir.	Katılım bankaları için Türk Eximbank uygulamalarının büyük bir potansiyel barındırdığı ve uygulamaların çeşitlendirme ve geliştirmelerle payını arttırabileceği düşünülmektedir.
Diğer Türk Eximbank Ürünlerinin Değerlendirilmesi	Faizsiz Finans Standartları dahilinde diğer Türk Eximbank ürünleri incelenmiş ve SÖİK süreçlerindeki faizsiz finansman yöntemlerinin diğer ürünlere uygulanabileceği tespitleri yapılmıştır.	Reeskont Kredisi Yatırım Sermayesi Kredisi Kar Zarar Ortaklığı Projesi Alacak Sigortasında Tekafül Modeli

Yapılan değerlendirmeler sonucunda katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamalarının etkinliği ile ilgili olarak;

- Danışma kurullarının farklılaşan kararları nedeni ile tüm katılım bankalarının Türk Eximbank'a hitaben verilen teminat mektupları aracılığı ile sağlanabilen Türk Eximbank uygulamalarında yer almaması,
- Aracılık yöntemi ile sadece Sevk Öncesi İhracat Kredisine erişim sağlanabilmesi, reeskont gibi çok daha yüksek hacimli bir kredi programının katılım bankacılığı sistemine dahil edilememesi,
- Türk Eximbank'ın katılım bankaları için topladığı fon kaynağında hem yöntem çeşitliliğinde hem de kaynak sağlanan kurum noktasında sınırlı kalınması,
- Katılım bankalarının 2025 yılında %15'lik pazar payı hedefi⁸ çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türk Eximbank uygulamalarının son 4 yıldaki seyrinin durağan seyretmesi,
- Finansman maliyetinin farklılaşmamasından kaynaklı olarak konvansiyonel bankalarla rekabet avantajı sunmasından dolayı katılım bankalarındaki Türk Eximbank uygulamalarının daha yüksek potansiyel taşınmasına rağmen, toplam fon kullandırımından alınan pazar payına yakın seviyelerde yer alması,

sonuçlarından hareketle katılım bankalarında Türk Eximbank uygulamalarının etkinliğinin daha fazla artırılması gerektiği değerlendirilmiştir.

Çalışmada Türk Eximbank kaynaklı programların katılım bankalarında uygulanabilirliği, Sevk Öncesi İhracat Kredisine süreçlerindeki tespit ve uygulamalar örnek alınarak değerlendirilmiş ve diğer ürünlerle ilgili örnek model önerileri getirilmiştir. Faizsiz finans ilkelerinin sınırları dahilinde kalmak sureti ile Devlet destekli ihracat kredilerinin katılım bankalarının faizsiz finansman yöntemleri kullanılarak, faiz hassasiyeti bulunan ihracatçı müşterilerin de kullanımına sunulabileceği değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda Türk Eximbank uygulamalarının faizsiz bankacılık ilkeleri ile sağlanan fon kaynağının,

⁸ TKBB tarafından yayınlanan Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesinde, katılım bankalarının 2025 yılında bankacılık sektöründe %15'lik paya ulaşması hedeflendiği ifade edilmektedir. (<http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Strateji-Belgesi.pdf>)

katılım bankaları aracılığı ile faizsiz bankacılık ilkeleri kapsamındaki finansman yöntemleri ile sunulabileceği ve mevcutta uygulamaya başlanan SÖİK programlarındaki vekalet ve kullandırım süreçlerinin temelde örnek model olarak alınabileceği ortaya konulmuştur. Bu alanda diğer İslam ülkelerindeki faizsiz finans ürünü sağlayan ihracat destek kuruluşlarının çalışma modelleri de örnek alınarak, yapılacak yeni uygulama ve çalışmalarla katılım bankalarında Türk Eximbank uygulamalarının etkinliği artırılarak dış ticaret sektörleri üzerinden pazar payları artabileceği gibi, ihracat yapan ve faizsiz finansman ve sigorta yöntemlerini tercih eden şirketlerin ihracat süreçlerinin faizsiz finansman ve sigorta ürünleri ile daha güvenilir bir şekilde işlemesi sağlanabilecektir.

Bununla birlikte bu çalışma ile ortaya konulan Türk Eximbank uygulamalarının katılım bankaları prensiplerine göre düzenlenmesi noktasındaki öneriler ile ilgili olarak, çalışma da örnek olarak gösterilen diğer İslam ülkelerindeki Eximbank uygulamalarının, bu uygulamaların ülke ihracat rakamlarına etkisinin detaylı bir şekilde incelenerek değerlendirilmesi hususunun, bundan sonra yapılacak çalışmalar için bir alan oluşturabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- AAOIFI Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu. (2017). "Faizsiz Finans Standartları" TKBB Yayınları.
- Aktepe, İshak Emin. (2017). "Katılım Finans" İstanbul, TKBB Yayınları.
- Aktepe, İshak Emin. (2013). "Sorularla Katılım Bankacılığı" İstanbul, TKKB Yayınları.
- Argın, Nilüfer ve Bakkalcı, Can. (2011). "Türkiye'nin Dış Ticaret Tarihi" Bursa, Ekin Kitabevi.
- Ayyub, Muhammed. (2017) "İslami Finansı Anlamak" İstanbul, İktisat Yayınları.
- Bayındır, Abdülaziz. (2008). "Ticaret ve Faiz" İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bulut, H. İbrahim ve Er Bünyamin. (2009) "Katılım Bankacılığında İki Yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Mudarebe-Risk Sermayesi Yatırım Fonları" Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı içinde, 28. İstanbul, TKBB Yayınları.
- Dede, Kenan. (2017). "Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları" İstanbul, TKBB Yayınları.
- Demir, Yusuf. (2016). "Dış Ticaretin Finansmanı" Uluslararası Ticaret ve Finansman içinde, yazar Cemal Elitaş, 497-527. Ankara, Gazi Kitabevi.
- Döndüren, Hamdi. (2012) "Ticaret ve İktisat İlmihali" İstanbul, Erkam.
- Elitaş, Cemal, Şeker Ayberk ve İşgüven Mahmut Kadir. (2016). "Dış Ticaret Ödeme Şekilleri" Uluslararası Ticaret ve Finansman içinde, yazar Cemal Elitaş, 227-247. Ankara, Gazi Kitabevi.
- Elitaş, Cemal ve Şeker Ayberk. (2016). "Dış Ticaret Teslim Şekilleri" Uluslararası Ticaret ve Finansman içinde, yazar Cemal Elitaş, 213-227. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Eren, Sümer. (2018). "Sukukun Aslına Uygun Gelişimi ve Proje Finansmanında Kullanılması İçin Öneriler" Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar içinde. İstanbul, TKBB Yayınları.
- Ertem, Ünal. (2015). "Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri" Bursa, Ekin.
- Ertem, Ünal. (2015). "Uluslararası Finansman" Bursa, Ekin.
- Hazıroğlu, Temel. (2017) "Katılım Ekonomisi" İstanbul, İz Yayıncılık.
- Kaban, İsmail, Bakacak Muhammet Erkam. (2018). "Katılım Bankalarının Fon Dışındaki Yabancı Kaynakları ve Konvansiyonel Bankalar ile Karşılaştırılması" Katılım

Finans: Teorik ve Ampirik Çalışmalar içinde, yazarı Sezer Bozkuş Kahyaoğlu, Zülfi Umut Özkara, 91-114. Ankara, Gazi Kitabevi.

Kaya, Feridun. (2013). "Dış Ticaret ve Finansmanı" İstanbul, Beta.

Öz, Murat. (2016). "Dış Ticaret ve Genel Anlamda Risklerin Kavramsal Çerçevesi" Dış Ticarete Risk Yönetimi ve Sigortacılık içinde, yazarın Yücel Oğurlu ve Murat Öz, 2-21. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özsoy, M. Şerafettin ve Sayar Yakup. (2019). "Kobiler İçin Adım Adım Katılım Bankacılığı" İstanbul, TKBB Yayınları.

Özsoy, Şerafettin. (2012). "Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş" İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.

Seyidoğlu, Halil. (2016). "Uluslararası Finans" İstanbul, Güzem Can Yayınları.

Utkulu, Utku ve Aydemir İsmail. (2012). "Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi ve Yapısal Değişimi." Türkiye'de Dış Ticaret İşlemleri ve Uygulaması içinde, yazarın Utku Utkulu ve İsmail Aydemir, 1-25. Ankara, Gazi Kitabevi.

Yıldırım, Ali ve Şimşek Hasan. (2016). "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", Ankara, Seçkin Yayınları.

Yılmaz, Mutlu ve Özken Ahmet. (2015). "Dış Ticarete Giriş".Ankara, Gazi.

Kanun ve Yönetmelikler:

- Bakanlar Kurulu Kararı. (1966). "95/7623 Nolu Bakanlar Kurulu Kararı" (1966, 6 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 22515)
- Bakanlar Kurulu Kararı. (2005). "Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Kararı"
- Bankacılık Kanunu. (2005). "5411 Karar Nolu Bankacılık Kanunu" (2005, 1 Kasım). Resmi Gazete (Sayı no:25983)
- BDDK. (2006). "Mevduat ve Katılım Fonun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik " (2006, 1 Kasım) Resmi Gazete (Sayı: 26333)
- BDDK. (2006B). "Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik" (2006, 1 Kasım) Resmi Gazete (Sayı: 26333)
- BDDK. (2018). "Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" (2018, 18 Ekim) Resmi Gazete (Sayı: 30569)
- Dahilde İşleme Rejimi Kararı. (2005). "Dahilde İşleme Rejimi Kararı", (2005, 27 Ocak). Resmi Gazete (Sayı:8391)
- Finansal Kiralama Hakkında. (2012). "Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu" (2012, 13 Aralık). Resmi Gazete (Sayı no: 28496)
- Gümrük Kanunu. (1999). " 4458 No'lu Gümrük Kanunu (1999, 4 Kasım) , Resmi Gazete (Sayı: 23866)
- Hariçte İşleme Rejimi Kararı. (2007). "Hariçte İşleme Rejimi Kararı" (2007, 15 Mart), Resmi Gazete (Sayı: 11864)
- İhracat Yönetmeliği. (2006). "İhracat Yönetmeliği" (2006 , 6 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 26190)
- İthalat Yönetmeliği. (1995). "İthalat Yönetmeliği" (1995, 31 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 22510)
- Kuruluş ve Görevlerine İlişkin Esaslar. (2013). "Türkiye İhracat Kredi Bankası Anonim Şirketinin Kuruluş ve Görevlerine İlişkin Esaslar" (2013, 23 Şubat). Resmi Gazete (Sayı:28568)
- Serbest Bölgeler Kanunu. (1985). "Serbest Bölgeler Kanunu" (1985, 6 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 18785)
- TİM Hakkında. (2009). "Türkiye İhracatçılar Meclisi ile İhracatçı Birliklerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" (2009, 3 Temmuz). Resmi Gazete (27277)

Diğerleri:

- Bayındır, Servet, (2012). Modern Faizsiz Finansman Araçlarından Teverruk ve Ges'in Fıkhi Tahlili, Fıkhi Açından Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakereler-Tartışmalı İلمي Toplantı, Konya.
- Karakuş, Aslıhan. (2016). "Katılım Bankacılığında Dış Ticaretin Finansmanı ve Ürünleri." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Kuveyt Türk. (2014). "Aval Poliçe Vadeli İhracat Finansmanı Kataloğu"
- Kuveyt Türk. (2016). "Vadeli İhracat Finansmanı Hizmet Kataloğu"
- Kuveyt Türk. (2017). "Eximbank İhracat Sigortası Teminata Alma Konsept Analizi"
- Kuveyt Türk Eğitim Notları. (2010). "Dış Ticaret ve Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri"
- Kuveyt Türk 002.02. (2014). "SEP Kredisi Uygulama Esasları"
- Kuveyt Türk 007.01. (2014). "Harici Garantiler (Yurtdışı Teminat Mektupları) Ürün Hizmet Kataloğu"
- Kuveyt Türk 018.01. (2014). "Akreditif Ürün Hizmet Kataloğu"
- Kuveyt Türk 009.01. (2014). "Kabul Aval Kredileri Ürün Hizmet Kataloğu"
- MEXİM. (2017). "Malezya Eximbank 2017 Faaliyet Raporu"
- PT Asuransi. (2015). "PT Asuransi 2015 Faaliyet Raporu"
- States, Improving the Role of Eximbanks/ECAs In the OIC Member. (2015). COMCEC Coordination Office.
- Şahin, Ekrem. (2007). "Türkiye'de Dünden Bugüne Katılım Bankaları " Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi
- T.C. Merkez Bankası. (2011). "Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" , Ankara
- Türk Eximbank. (2014). "Türk Eximbank 2014 Faaliyet Raporu"
- Türk Eximbank. (2014-2015). "Türk Eximbank 2014 ve 2015 Faaliyet Raporları"
- Türk Eximbank. (2017) "Türk Eximbank 2017 Faaliyet Raporu"
- Türk Eximbank. (2018) "Türk Eximbank 2018 Faaliyet Raporu"
- Türk Eximbank Kuruluş Esasları Hakkında. (1987). 1987, 21 Ağustos Tarihli Resmi Gazete ,Sayı No:19551

Türk Eximbank Uygulama Esasları. (SÖİK). "Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi Uygulama Esasları"

Türk Eximbank Uygulama Esasları. (2019). "Sevk Öncesi İhracat Kredileri Uygulama Esasları"

QDP (2018). "Qatar Development Bank 2018 Faaliyet Raporu"

Sabah. (2014). Sabah Gazetesi. 28/04.

Yeşilyaprak, Mehmet. (2018). "Akreditif Teyit Sigortası'nın Türk Finansal Kesiminde Uygulanması ve Muhtemel Etkileri" İşletme Araştırmaları Dergisi, Cilt: 10 içinde 927-950.

İnternet Kaynakları

<https://www.aaoifi.com>. (2019).

<https://www.amanunion.net>. (2019).

<https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1445430-iste-hazinenin-sukuk-ihracinin-detaylari> . (2019).

<https://eb.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/>. (2019).

<https://eb.ticaret.gov.tr>. (2019).

<https://www.eximbank.gov.tr/>. (2019).

<http://www.comcec.org/wp-content/uploads/2015/08/5-Trade-Report.pdf>. (2019)

<https://ggm.gtb.gov.tr/mevzuat>. (2019).

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ihracata-katilim-destegi-40684938>. (2019).

www.iciec.isdb.org. (2019)

<http://www.indonesiaeximbank.go.id/products-services/detail/sharia> . (2019).

www.itfc-idb.org. (2019).

www.jlgc.com. (2019).

www.katilimfinansdergisi.com.tr/vadeli-al-pesin-sat/.(2019)

<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/128220>. (2019).

www.ktportföy.com. (2019).

<http://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-gumruk-tarifesi-nedir.html>. (2019).

<http://www.paksoy.av.tr/assets/file/paksoy-730349-v2-tuyid-sukuk-sunumu-İnİs.pdf>. (2019).

www.pwc.com.tr. (2019)

www.qdb.qa. (2019).

www.sep.gov.sa. (2019).

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Bankacilik+Verileri/Reeskont+Kredilerinin+Doviz+Rezervlerine+Katkisi>. (2019)

<https://www.ticaret.gov.tr/>. (2019).

<https://www.ticaret.gov.tr/ithalat/ithalat-rejimi/ithalat-rejimi-karari>. (2019)

www.tim.org.tr/tr/birlikler.html. (2019).

www.tkbb.org.tr. (2019)

www.tkbb.org.tr/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf. (2019)

www.uzeyirdogan.com. (2019)

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Bursa'da doğan Onur Ceruz, lisans eğitimini Gaziosmanpaşa Üniversitesi İşletme bölümünde tamamlamış, lisansüstü eğitimine Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı bölümünde devam etmiştir. Onur Ceruz bir katılım bankasında yönetici olarak meslek hayatına devam etmektedir.